

Z pražské Vikárky přes Měsíc až k husitům!

Leoš Janáček (1854–1928)

Výlety páně Broučkovy

Opera o dvou částech a čtyřech jednáních z let 1908–1917

HUDEBNÍ NASTUDOVÁNÍ

DIRIGENT

REŽIE

SCÉNA

KOSTÝMY

CHOREOGRAFIE

SBORMISTR

DRAMATURGIE

ROBERT JINDRA

ROBERT JINDRA / JAN ŠRUBAŘ

SKUTR

JAKUB KOPECKÝ

SIMONA RYBÁKOVÁ

JAN KODET

JURIJ GALATENKO

DANIEL JÄGER

Osoby a obsazení:

Matěj Brouček, domácí pán

Arnold Bezuyen / Jaroslav Březina
/ Jorge Garza

Mazal, malíř / Blankytný / Petřík

Sakristán u sv. Víta / Lunobor / Domšík od Zvonu

Jérôme Billy / Adam Zdunikowski
Martin Gurbal'
/ František Zahradníček

Málinka, jeho dcera / Etherea / Kunka

Agnieszka Bochenek-Osiecka
/ Jana Sibera

Würfl, hostinský na Vikárce / Čaroskvoucí / Konšel

Alexandr Beň / Peter Mazalán

Čišníček / Zázračné dítě / Žák

Hospodyně pana Broučka / Kedruta

Marianna Pillárová / Martina Šnytová

Yvona Škvárová / Erika Šporerová

Skladatel / Harfoboj / Miroslav Zlatník

Martin Šrejma / Michal Pavel Vojta

Básník, Jiný hlas / Oblačný / Vacek Bradatý

Jiří Brückler / Jiří Hájek / Aleš Jenis

Malíř, Hlas profesorův / Duhoslav / Vojta od Pávů

Josef Moravec / Václav Morys

I. Táborita

Jaroslav Kosec / Václav Živný

II. Táborita

Pavel Ďuriček / Petr Němec

Svatopluk Čech

Ivan Kusnjer / Svatopluk Sem

Pegas

Jindřich Panský

**Dále účinkuje sbor a orchestr opery NDM
– koncertní mistři Vladimír Liberda a Lucie Staňková –
a externisté**

Uvádíme v českém originále s českými titulky

Inscenace vznikla za podpory Nadace Leoše Janáčka

*Nastudováno z kritické edice Universal Edition Wien /
Editio Moravia UE32434/EM87201, editor Jiří Zahrádka*

**Premiéry 16. a 18. října 2014 v 18.30 hodin
v Divadle Antonína Dvořáka**

Na inscenaci spolupracovali:

Asistentka režie	Bohuslava Kráčmarová
Asistent dirigenta	Jozef Katrák
Vedoucí hudební přípravy	Jana Hajková
Hudební příprava	Ivana Hotárková
	Jozef Katrák
Inspicientka	Bohuslava Kráčmarová
Text sleduje	Hana Kluzová
Titulky	Milena Janda, Daniel Jäger
Obsluha titulků	Jarmila Šebková
Tajemnice opery	Alena Golatová
Produkce opery	Valerie Hendrychová
Technický šéf	Stanislav Muntág
Jevištní mistři	Jan Benek, Radim Duraj
Mistr osvětlení	Radko Orenič
Mistr zvuku	Otakar Mlčoch
Mistrová vlásenkárny	Eva Celarková
Mistrová garderoby	Růžena Maueroová
Mistr rekvizit	Marek Kalík
Šéf výpravy	David Bazika
Vedoucí umělecko-dekoračních dílen	Barbora Macháčová
Vedoucí výroby kostýmů	Eva Janáková

Scénické dekorace vyrobily umělecko-dekorační dílny NDM

Technolog – Martin Dušek, mistr čalounické dílny – Petr Missig, mistr malířsko-kašérské dílny – Jaroslav Macháč, mistr truhlářské dílny – Radomír Maschke, mistr zámečnické dílny – Jaroslav Kocourek, mistr zbrojářsko-šperkařské dílny – Jaroslav Dovalil

Kostýmy a doplňky vyrobily krejčovny NDM

Mistrová dámské krejčovny – Iva Koplová, mistrová pánské krejčovny – Jiřina Richtrová, modistka-dekoratérka – Věra Siostrzonková

Výlety páně Broučkovy – ukázka autografu partitury
Foto Janáčkův archiv, Moravské zemské muzeum

OBSAH OPERY

VÝLET PANA BROUČKA DO MĚSÍCE

První jednání

Před hospůdkou Vikárka na pražských Hradčanech se dohaduje malíř Mazal se svou milou Málinkou, dcerou sakristána u sv. Víta. Mazalův domácí, pan Brouček, toho večera notně přebíral a potácí se domů. Aby Málinka pozlobila Mazala, koketuje s Broučkem, který jí v opilosti přislíbí dokonce manželství. Rozhovor vyslechne sakristán, ale Brouček svůj slib obrátí v žert – Málinku si vezme leda na Měsíci. Zlobí se na celý svět a závistivě pohlíží na měsíc v úplňku. Tam jsou lidé jistě šťastnější. Není tam malířů, bankrotů ani říšské rady. V opilosti usne a zdá se mu měsíční sen.

Proměna

Brouček se probouzí na Měsíci a udiven hledí na podivnou krajinu i na měsíční obyvatele, kteří připomínají Broučkovy známé tváře z Vikárky. Z malíře Mazala je na Měsíci extatický básník Hvězdómír Blankytný, který se ke své pozemské existenci, jako ostatně všichni Měsíčníané, nechce vůbec znát. Blankytný miluje éterickou Ethereu (Málinka) a téměř se zhroutí, když se Etherea na první pohled zamiluje do Broučka a přes protesty svého otce Lunobora (sakristán) i Blankytného jej unáší na koni Pegasovi do chrámu Všeuměny.

Druhé jednání

Hlavní slovo v chrámu Všeuměny má mecenáš Čaroskvoucí (Würfl), který zve Broučka za zpěvu měsíční hymny na hostinu. Ethereu zatím polapil Lunobor a v síti ji odvedl pryč. Na hostině se k Broučkovu zděšení servíruje výhradně vůně květů a vyhladovělý Brouček si zoufá. Při recitaci předního básníka Oblačného vyčerpaně usíná a nechává si zdát o pivu a vepřovém se zelím a knedlíkem. Pro své umění jej nenadchne ani malíř Duhoslav, a když Brouček navíc vytáhne z kapsy uzenku, měsíční umělci upadnou do mdlob. Etherea se nevzdává a znovu vábí Broučka. Básníci procitají z mráкот, rozčilený Brouček rozfoukne Ethereu a za všeobecného zmatku usedne na Pegasa a odlétá pryč.

Proměna

Za oslavného zpěvu na hostinského Würfla se nad ránem rozchází společnost umělců z Vikárky. Zmoženého pana Broučka odvázejí domů. Málinka s Mazalem se usmířují a zpívají o své lásce.

VÝLET PANA BROUČKA DO XV. STOLETÍ

První jednání

Společnost na Vikárce rozpráví o středověkých podzemních chodbách. Brouček se vypraví na cestu domů a náhle se ocitá v podzemním sklepení, odkud se tajnou chodbou dostane až do královské klenotnice na Starém městě. Jakmile klenotnici opustí, zjeví se Svatopluk Čech a pronáší ódu na slavnou minulost českého národa.

Proměna

Brouček vyjde nedaleko Staroměstského náměstí, ale všechno vypadá jinak, než jak je zvyklý. Lidé jsou divně ustrojeni, mluví zvláštní češtinou a kdosi Broučka přesvědčuje, že je rok 1420. Brouček nejprve všechno považuje za žert, ale pochopí vážnost situace, když je označen za nepřátelského špeha. Skončilo by to s ním nejspíš špatně, kdyby se ho neujal rychtář Domšík od Zvonu (sakristán). Ozbrouřený lid se chystá k boji a za zpěvu chorálu vchází k modlitbám do Týnského chrámu.

Druhé jednání

U Domšíka se Brouček nerad přizpůsobuje nové situaci – nejraději by tajně zmizel, ale musí se převléci do husitského oděvu. Domšíkova dcera Kunka (Málinka) přivádí přátele připravené k bitvě a vypráví o bohoslužbě v Týnském chrámu, kde byl i vojevůdce Žižka. Všichni rozebírají válečnou situaci a diskutují o smyslu boje, pravdy a náboženství. Brouček žádné bojovné nadšení neprojevuje, a dokonce poznamená, že je mu to jedno a bojovat nepůjde, protože mu král Zikmund nic neudělal. Rozpoutá se hádka, ale vtom příběhne Petřík (Mazal) se zprávou, že bitva na Špitálském poli již začala.

Všichni vyběhnou do boje a Broučka se zbraní v ruce přitom vystrčí ze dveří – ten se ale vzápětí tajně vplíží zpátky a rychle se převléká do svého původního oděvu.

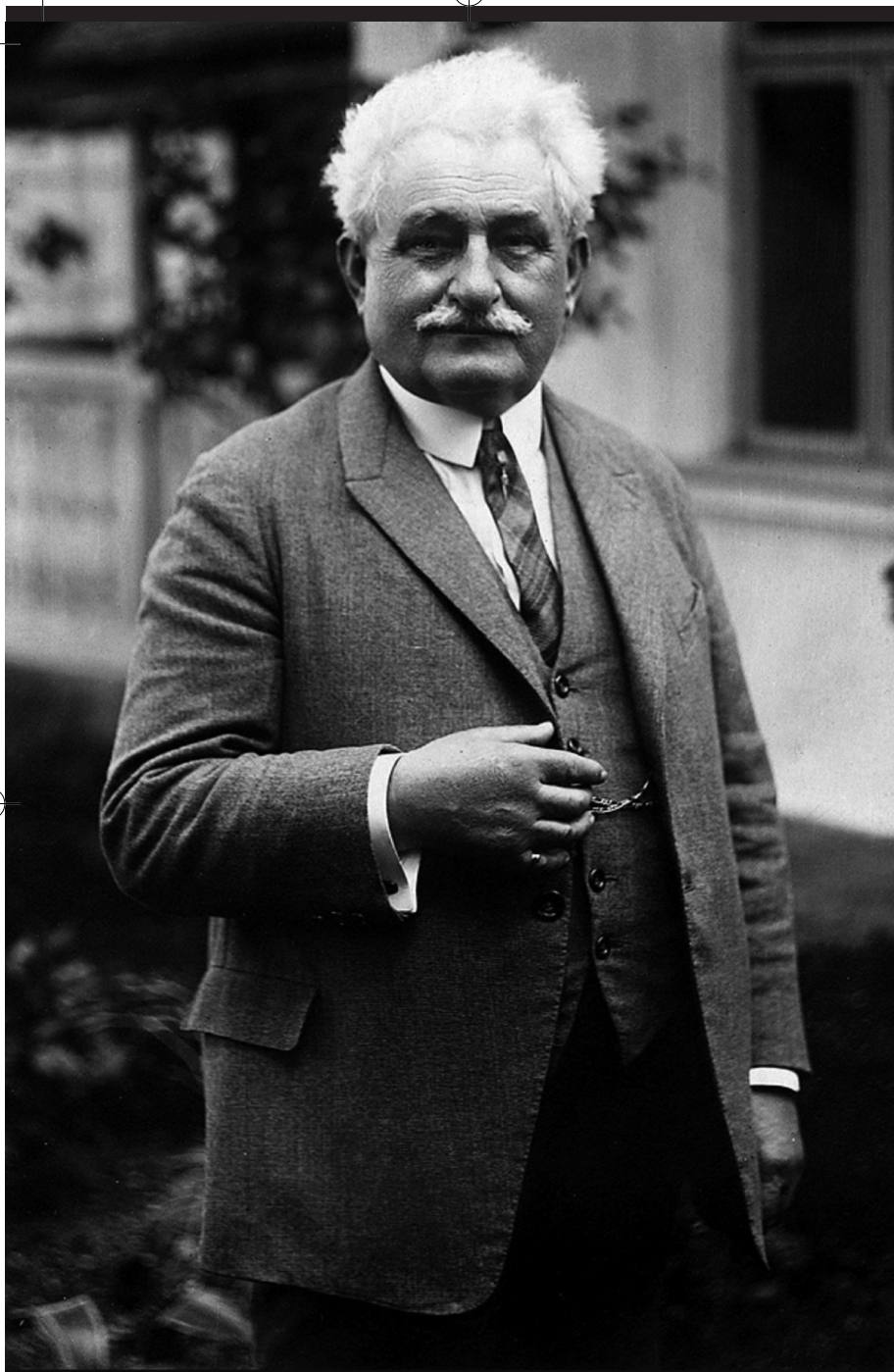
Proměna

Vítězné husitské vojsko přichází za jásotu lidu na Staroměstské náměstí. Domšík v bitvě padl. Brouček vypráví o svém hrdinství v boji, ale Domšíkovi přátelé jej viděli klečet před křížáckým rytířem a usvědčí jej ze zrady. Brouček je odsouzen k upálení.

Proměna

Na dvoře Vikárky se hostinský Würfl sklání s hořící svítlou v ruce nad Broučkem, který právě procítá ze snu. Brouček s úlevou zjišťuje, že je zpátky doma, a nezapomene se Würfloví pochlubit, jak srdatě bojoval po boku Žižky a pomohl osvobodit Prahu.

Leoš Janáček (1854–1928)

LEOŠ JANÁČEK (1854–1928)

Hudební skladatel, pedagog, teoretik, folklorista, spisovatel, sbormistr, dirigent a organizátor hudebního života Leoš Janáček patří k nejvýznamnějším tvůrčím osobnostem 20. století. Ač se narodil již v roce 1854 a generačně se tak řadí k Antonínu Dvořákovi (1841–1904) či Zdeňku Fibichovi (1850–1900), jeho dílo patří k tomu nejprogresivnějšímu a nejosobitějšímu, co hudba 20. století přinesla. Ač není tvůrcem obecnějšího stylu a ve svém uměleckém snažení zůstal solitérem, stojí po boku osobností, které udávaly směr modernímu hudebnímu vývoji, jako je Arnold Schönberg (1874–1951) či Igor Stravinskij (1882–1971).

Leoš Janáček se narodil na Hukvaldech 3. července 1854 jako deváté dítě učitele Jiřího Janáčka (1815–1866). Především kvůli finančnímu nedostatku Janáčkovy rodiny byl malý Leoš v jedenácti letech vyslán jako zpěvák do fundace augustiniánského kláštera sv. Tomáše na Starém Brně, kde se ho ujal otcův přítel Pavel Křížkovský (1820–1885). Po absolvování reálky vystudoval c. k. slovanský ústav ku vzdělávání učitelů a v letech 1874–1875 si doplnil hudební vzdělání na pražské Skuherského varhanické škole, kde na svatojitéšském kůru patrně poprvé poznal svého pozdějšího přítele Antonína Dvořáka. Další hudební vzdělání získal při studijních pobytech na lipské a vídeňské konzervatoři v letech 1879–1880. Mladému Janáčkovu se brzy podařilo společensky se etablovat. Z nemajetného zpěváčka se během několika let stala významná a výrazná osobnost brněnského hudebního a společenského života. Získal post ředitele kůru v bazilice Nanebevzetí Panny Marie na Starém Brně, stal se stálým pedagogem na učitelském ústavu, byl činný jako sbormistr: od roku 1873 v Řemeslnické besedě Svatopluk a od roku 1876 ve Filharmonickém spolku Beseda brněnská, nejvýznamnějším českém hudebním tělese na Moravě. Jako sbormistr a dirigent Janáček zavedl v českém Brně tradici velkých vokálně orchestrálních koncertů, které byly do té doby doménou pouze německé majoritní společnosti. Uvedl například Mozartovo *Requiem*, Beethovenovu *Missu solemnis* či Dvořákovu *Stabat Mater*. Byl činný i jako klavírní virtuóz a organizátor komorních a symfonických koncertů. Kromě toho se Janáček začínal prosazovat i jako skladatel, především ve sborovém oboru. V roce 1881 založil varhanickou školu, která se pod jeho vedením brzy vyprofilovala jako přední hudební učiliště na Moravě.

Janáčkovy skladby z tohoto období jsou však velmi tradiční a ničím výjimečné. Bylo to dáno skladatelovým konzervatismem, který vyplýval především ze zájmu o formální estetiku a příklonu k ceciliánské reformě církevní hudby. Situace se začala měnit až v druhé půli osmdesátých let (opera *Šárka*). Rozhodující význam pro utváření skladatelova nového hudebního jazyka mělo studium lidové písně a následně zájem o lidskou psychiku a záznam jejích projevů v tzv. nápěvcích mluvy. První notový zápis lidské řeči je z roku 1897 a Janáčkův zájem o nápěvky, tato „okna do lidské duše“, trval až do skladatelovy smrti. Tento objev mu pomohl zdůraznit v operách psychologické stavy jednotlivých postav a zdůraznit tak jejich pravdivost. Ačkoliv při kompozici neušel reálných nápěvků, krátkost a úsečnost hudebních myšlenek a jejich montáž a vrstvení měly nepochybně vliv na vznik zcela svérázného hudebního jazyka. Tento přístup byl pochopitelně konfrontován i s tehdejšími tendencemi hudebního vývoje jako verismus, impresionismus či expresionismus, ale vždy ve zcela svébytné podobě.

Janáčkův hudební jazyk se začal proměňovat při práci na v pořadí třetí opeře *Její pastorkyňa*, která měla premiéru v brněnském Národním divadle v roce 1904. Hledání dalších možností tohoto hudebního jazyka sledujeme v následujících operách *Osud* a *Výlet pana Broučka do Měsíce*, ale i v expresivních sborech na Bezručovy verše či komorní tvorbě. Přestože již bylo jasné, že Janáček ve svém díle vytváří výjimečnou uměleckou hodnotu, na její uznání si musel počkat ještě mnoho let. Teprve uvedením *Její pastorkyně* v pražském Národním divadle v roce 1916 se Janáčкова hudba dostala na výsluní. Především díky obětavosti německého literáta, kritika a Janáčkovy přítele Maxe Broda se skladatelova díla ujalo v té době jedno z nejvýznamnějších nakladatelství Universal Edition ve Vídni, které postupně rozšířilo do světa většinu skladatelových novinek. Do té doby spíše bezútěšný Janáčkův život (smrt obou dětí, rodinné problémy, neuznání) dostal nový smysl. Snad proto skladatel napsal většinu svých děl v posledním desetiletí svého života. Připomeňme alespoň opery *Káťa Kabanová*, *Příhody lišky Bystroušky*, *Věc Makropulos* a *Z mrtvého domu*, symfonické skladby *Balada blanická* či *Sinfonietta*, *Glagolská mše* a celou řadu komorních děl, především oba smyčcové kvartety či klavírní *Concertino* a *Capriccio*. Janáček se během dvacátých let dostal na přední světová jeviště (i když zatím především s operou *Její pastorkyňa*) a účastnil se festivalů nové hudby, kde byl vnímán jako jeden z nejprogresivnějších tvůrců a stál

tak po boku skladatelů o dvě generace mladších. Jeho rozlet ukončil zápal plic, na jehož následky náhle zemřel 12. srpna 1928. Dnes patří Leoš Janáček k nejhranějším a nejuznávanějším hudebním tvůrcům dvacátého století.

A large, stylized handwritten signature in black ink, reading "Leoš Janáček". The signature is slanted and written in a cursive, flowing style.

OPERNÍ TVORBA LEOŠE JANÁČKA

ŠÁRKA

Opera o třech jednáních

Libreto Julius Zeyer podle svého stejnojmenného dramatu

Světová premiéra 11. listopadu 1925 v Brně

POČÁTEK ROMÁNU

Jednoaktová opera

Libreto Jaroslav Tichý podle stejnojmenného románu

Gabriely Preissové

Světová premiéra 10. února 1894 v Brně

JEJÍ PASTORKYŇA

Opera o třech jednáních

Libreto Leoš Janáček podle stejnojmenného dramatu

Gabriely Preissové

Světové premiéry jednotlivých verzí: 21. ledna 1904 v Brně,

11. července 1906 v Brně, 26. května 1916 v Praze

OSUD

Opera o třech jednáních

Libreto Fedora Bartošová podle Leoše Janáčka

Světová premiéra 18. září 1934 v Brněnském rozhlase,

25. října 1958 v Brně (jevištní provedení v dramaturgické úpravě
Václava Noska)

VÝLETY PÁNĚ BROUČKOVY

Výlet pana Broučka do Měsíce

Opera o dvou jednáních a dohře

Libreto Leoš Janáček (za spolupráce Karla Maška,

Zikmunda Jankeho, Františka Gellnera, Viktora Dyka

a Františka Serafínského Procházky) podle povídky

Svatopluka Čecha *Pravý výlet pana Broučka do Měsíce*

(světová premiéra původní verze opery 19. listopadu 2010 v Brně)

Výlet pana Broučka do XV. století*Opera o dvou jednáních*

Libreto Leoš Janáček (za spolupráce Františka Serafinského Procházky) podle povídky Svatopluka Čecha *Nový epochální výlet pana Broučka, tentokrát do XV. století*

Světová premiéra bilogie 23. dubna 1920 v Praze

KÁŤA KABANOVÁ*Opera o třech jednáních*

Libreto Leoš Janáček podle dramatu Alexandra Nikolajeviče

Ostrovského *Bouře* v překladu Vincence Červinky

Světová premiéra 23. listopadu 1921 v Brně

PŘÍHODY LIŠKY BYSTROUŠKY*Opera o třech jednáních*

Libreto Leoš Janáček podle literární předlohy Rudolfa Těsnohlídka

Světová premiéra 6. listopadu 1924 v Brně

VĚC MAKROPULOS*Opera o třech jednáních*

Libreto Leoš Janáček podle stejnojmenného dramatu Karla Čapka

Světová premiéra 18. prosince 1926 v Brně

Z MRTVÉHO DOMU*Opera o třech jednáních*

Libreto Leoš Janáček podle románu Fjodora Michailoviče

Dostojevského *Zápisky z mrtvého domu*

Světová premiéra 12. dubna 1930 v Brně

Svatopluk Čech (1846–1908)

HLEDÁNÍ NÁMĚTU

Během práce na čtvrté opeře *Osud*, v rozmezí let 1904 až 1907, lze u Janáčka spatřovat nejistotu v hledání nových námětů vhodných pro operu. Po úspěšné brněnské premiéře *Její pastorkyně* v roce 1904 skladatel pochopil, že tvůrčí cesta nastoupená touto operou je správná (ačkoliv ještě do roku 1908 dílo podstatně přepracoval). Byla to cesta ovlivněná moderními hudebními trendy, bohatými zkušenostmi na poli folkloristiky a posléze hlubším zájmem o lidskou mluvu a její notový záznam v tzv. nápěvcích mluvy. Proti všem očekáváním se po opeře z prostředí moravského venkova námětově odchýlil a pokusil se o experiment nejen ve volbě samotného námětu, ale především v celkové dramaturgické koncepci opery. Vytvořil spolu s libretistkou Fedorou Bartošovou (1884–1941) v opeře *Osud* jakýsi soudobý příběh s velice odvážným (i když poněkud naivním) syžetem, jazykem i dramaturgickou stavbou. Patrně nebyl zcela přesvědčen o správnosti tohoto uměleckého záměru, neboť ještě roku 1904 uvažoval o nových námětech pro operu, které se ideově vrací opět k *Její pastorkyni*. Byla to nejprve *Maryša* Aloise (1861–1925) a *Viléma* (1863–1912) Mrštíků a poté *Gazdina roba* a *Jarní píseň* Gabriely Preissové (1862–1946). Věděl však, že musí udělat další krok v cestě hudebně dramatického skladatele a neustrnout na půdě, která až nebezpečně sousedila s jeho folkloristickým zájmem. Sám k tomu píše: „Nedělán nikdy po druhé, co už tu po prvé bylo. Neskládal jsem po *Její pastorkyni* *Gazdinu robu*.“ Do konce roku 1907 uvažoval ještě o *Honzovi hrdinovi* Karla Dostála-Lutinova (1871–1923), *Duši zvonů* Quida Maria Vyskočila (1881–1969), *Paní mincmistrové* Ladislava Stroupežnického (1850–1892) a *Anně Karenině* Lva Nikolajeviče Tolstého (1828–1910), z čehož posledně dva jmenované náměty dokonce začal skicovat. Z celé plejády předloh je více než jasné, že Janáček neměl téměř žádnou představu, jakou – především ideovou – cestou se má ve svých operách vydat. Jistotu nabyl teprve po vzniku *Výletu pana Broučka do Měsíce*. Počínaje následujícím *Výletem pana Broučka do XV. století* až po jeho opus magnum, poslední operu *Z mrtvého domu*, hledají všechna Janáčkovy jevištní díla odpověď na základní otázky směřující k primárním lidským hodnotám, k autonomii jedince, jeho svobodě a jeho vzdoru proti společenským danostem.

Zajímavé je, že mezi uvažovanými náměty z let 1904 až 1907 se poprvé objevila komická předloha, a totiž Stroupežnického *Paní mincmistrová*. Komický žánr je rozměr u Janáčka dosud neprojevený. Ačkoliv Stroupežnického hru Janáček nakonec opustil, u komické předlohy zůstal, neboť po všech uvažovaných námětech se rozhodl pro humoristickou prózu *Pravý výlet pana Broučka do Měsíce*. Kdy se tak přesně stalo, není známo – první doklad Janáčkovy zájmu o Broučka je z března 1908. Je možné, že Svatopluka Čecha (1846–1908) a jeho humoristickou prózu Janáčkovi připomnělo spisovatelovo úmrtí 23. února 1908. S tvorbou předního českého básníka a spisovatele se však Janáček setkal již o dvacet let dříve, na přelomu roku 1887/88, během práce na své operní prvotině *Šárka*. Požádal tehdy Svatopluka Čecha o svolení otisknout část osmé a devátou kapitolu z právě vydané knihy *Pravý výlet pana Broučka do Měsíce* v časopise *Hudební listy*, který sám založil a po celou dobu jeho existence také redigoval. Janáček si pro své kritické periodikum vybral kapitolu líčící měsíční premiéru skladby *Bouře* skladatele Harfobora Hromného, která svým ironickým šklebem namířeným proti hudebnímu novátorství dobře vyhovovala jeho tehdejšímu konservatismu pramenícímu jednak z okouzlení durdíkowskou formální estetikou na straně jedné a podporou tzv. ceciliánské reformy církevní hudby na straně druhé. Není známo, zda Janáček znal i dosti odlišného předchůdce knižního vydání *Výletů pana Broučka do Měsíce*, vydávaného na pokračování v *Květech* od roku 1886. Knižní vydání *Broučka* si Janáček opatřil dokonce ve třech výtiscích (jedno první vydání z roku 1888 a dvě třetí vydání z roku 1897). Učarovalo mu také díky ilustracím Viktora Olivy (1861–1928), z nichž některé dokonce později vystříhoval a vlepoval do rukopisu libreta. Tím ale Janáčkovu setkání s dílem Svatopluka Čecha nekončí. V roce 1889 požádal Čecha o přebásnění *Královniček*, o rok později zkomponoval na Čechovu báseň smíšený sbor *Naše píseň*, v roce 1895 uvažoval o kantátě na *Písně otrocka* a konečně v roce 1912 zkomponoval na jeho báseň baladu pro orchestr *Šumařovo dítě*. Ke zhudebnění Čechova *Pravého výletu pana Broučka do Měsíce* mohla Janáčka přivést popularita figurky Matěje Broučka, o níž svědčí mnohá pokračování jeho příběhů v dalších knihách, ať už to byl *Nový epochální výlet pana Broučka, tentokráte do 15. století* či *Pestré cesty po Čechách* a mnohé reedice *Pravého výletu pana Broučka do Měsíce*. Ještě před Janáčkovou operou se Broučkovi dokonce dostalo i zhudebnění, a to od Karla

Kovařovice (1862–1920), který napsal hudbu ke hře Františka Ferdinanda Šamberka (1839–1904) *Výlet pana Broučka z Měsíce na výstavu* z roku 1894. Spíše než všeobecná obliba postavy Matěje Broučka však Janáček patrně v jeho rozhodnutí zhudebnit Čechův námět ovlivnil samotný syžet. Právě takový námět Janáček zřejmě hledal – námět, kterým by se vysmál právě těm pražským intelektuálním a uměleckým kruhům a osobnostem, které neustále útočily na jeho osobu i tvorbu.

Špatná zkušenost s autorskými právy v případě opery *Šárka*, kdy Julius Zeyer (1841–1901) zakázal Janáčkoví použít libreto, přestože již měl operu téměř hotovou, mu velela nejprve získat svolení od dědiců právě zemřelého Svatopluka Čecha. Vyřízení této záležitosti Janáček pověřil svého přítele, redaktora časopisu *Dalibor* Artuše Rektoryse (1877–1971). Svědčí o tom dopis z 12. března 1908, který je zároveň prvním dokladem Janáčkovy zájmu o zhudebnění Broučka. Janáček v něm Rektoryse žádá, aby jej seznámil s nakladatelem Topičem, vydavatelem díla Svatopluka Čecha. Pět dnů na to se již ptá, zda mu Rektorys získal souhlas s úpravou textu na libreto, a dokonce se sám vydal do Prahy, aby si potřebné svolení zajistil. Navštívil některé příbuzné Svatopluka Čecha, kteří mu práva přislíbili, avšak právní zástupce rodiny dr. Ladislav Klumpar mu sdělil, že o všem může rozhodnout jen celá rodina, která vše musí projednat. Janáček byl velmi nedočkavý a opět psal Rektorysovi, Zdeňce Čechové i dr. Klumparovi, až konečně 21. března 1908 mu Rektorys zaslal telegram s kýženou zprávou: „*Libreto povoleno.*“ Oficiální povolení k užití Čechova textu získal Janáček o deset dnů později, dopisem dr. Klumpara. Podmínkou bylo, že zpracování libreta bude umělecké a bude šířit původní myšlenku. Janáčkoví tedy již nic nestálo v cestě a s vervou sobě vlastní se pustil do práce.

Ilustrace Viktora Olivy k prvnímu vydání Čechova *Pravého výletu pana Broučka* do Měsíce (1888)

PRAVÝ VÝLET PANA BROUČKA DO MĚSÍCE

Před Janáčkem stál nelehký úkol – nalézt vhodného libretistu, který by uspokojivě a dle jeho představ zdramatizoval Čechovu literární předlohu. Janáčka ani ve snu nenapadlo, že to bude problém do té míry neřešitelný, že prodlouží práci na opeře na celých devět let. Na konci této trpké zkušenosti stojí poznání: „*Ale naši básníci! Člověk aby jim vše napověděl – a ještě to vypadne chudě!*“ Právě tato zkušenost s *Výletem pana Broučka do Měsíce* vedla později Janáčka k tomu, že počínaje *Káťou Kabanovou* si libreto vždy připravoval sám. Ani spolupráce s libretisty před *Broučkem* nebyla nejšťastnější. V případě *Šárky* Janáček velmi podstatně upravil „hudební drama“ Julia Zeyera (1841–1901), což mohl být jeden z důvodů, proč mu pak Zeyer nedal svolení ke zhudebnění. Dramatizace i samotné libreto Františka Tichého podle povídky Gabriely Preissové (1862–1946) *Počátek románu* bylo tak slabé, že se sám Janáček později k opeře nehlásil. Úpravy jiného díla z pera Preissové, dramatu *Její pastorkyňa*, se ujal skladatel sám, s výsledkem více jak šťastným. Zde se také potvrdilo, co naznačila již práce na *Šárce* – Janáčkův smysl pro úpravu literární či divadelní předlohy ve prospěch dramatického spádu děje, cit pro nutné škrtky všeho, co by odvádělo pozornost od hlavní dějové linie, vykreslení charakterů a vzájemných vztahů jednotlivých postav, zkrátka výjimečné dramatické nadání. Naproti tomu pokus o vytvoření původního libreta pro operu *Osud* za spolupráce mladičké Fedory Bartošové (1884–1941) nedopadl zrovna nejlépe.

Při hledání libretisty k *Pravému výletu pana Broučka do Měsíce* se Janáček opět obrátil dopisem z 22. března 1908 na Artuše Rektoryse, který mu doporučil spisovatele a dramatika Fa-Presta, vlastním jménem Karla Maška (1867–1922). Ve stejném dopise však již také předložil vlastní koncepci opery. Je zřejmé, že již v první koncepci se Janáček dějovou linií blíží finálnímu tvaru. Překvapivá je skutečnost, že Janáčkovu představu tak výrazně ovlivnilo výtvarné vypravení knihy od Viktora Olivy.

Ač sám Rektorys pochyboval, že se Mašek libreta ujme (v záloze měl ještě Adolfa Weniga (1874–1940), autora libreta k Dvořákově opeře *Čert a Káča*), Mašek odpověděl dopisem z 29. března 1908, že i přes svou pracovní vytíženost práci na libretu přijme. Hlavním důvodem jeho rozhodnutí byl fakt, že měl již několik let zpracované a do-

sud nepoužité libreto *Výletu pana Broučka do Měsíce*. O den později informoval opět Rektoryse, že po přečtení Janáčkovy představy děje může práci odevzdat až v listopadu téhož roku. Za práci požadoval 250 K. Janáčka Mašek poprvé kontaktoval dopisem ze 4. dubna 1908, ve kterém vysvětluje, že nemůže použít své před lety vypracované libreto, poněvadž bylo určeno pro komorní scénu a jen čtyři postavy. Janáček se o Velikonocích rozjel do Prahy, vyjednat detaily spolupráce. Z pražské návštěvy zaslal pohlednici choti Zdence (21. dubna 1908), kde se svěřil se svým „studiem“ Zámeckých schodů. Spolupráce Janáčka s Maškem však neměla dlouhého trvání. Mašek sice začal na libretu pracovat (vytvořil počátek 1. obrazu a v obrysech linii celku), ale Janáček mu do koncepce podstatně zasahoval. A tak již v polovině května Janáčkově sdělil, že hodlá odstoupit od svého závazku a doporučil místo sebe bratry Mrštíky nebo Maxmiliána Kunerta (vlastním jménem Maxmilián Kurt; 1877–1960). Dva měsíce poté se konflikt ještě prohloubil, když se Mašek pokusil Janáčkově vysvětlit, že každý z nich má na zpracování látky naprosto jiný náhled; on zdůrazňuje satirickou a poetickou stránku měsíční, Janáček naproti tomu realistickou stránku pozemskou. Nadto se mu přičilo přidávat k Čechovu originálu nové postavy. V Maškově torzu libreta skutečně ještě nenalezneme Málunku, Mazala nebo Čišníčka. Tento propastný rozdíl na náhled celkové koncepce začínal chápat i Janáček, když 8. září 1908 napsal Rektorysovi, že Mašek „*přiliš před majestátem Čechovým uhýbá*.“ Není proto divu, že spolupráce Maška s Janáčkem v říjnu téhož roku skončila. Janáček však patrně již tou dobou tvořil první znění prvního jednání, a to zřejmě na své libreto, které si skicoval do knižního vydání románu a svého rukopisu. Tuto skicu pak použil za základ další verze, která bezprostředně následovala. Zde již pozemské ekvivalenty měsíčanů nalezeme. Janáček se dle Maškovy rady pokusil oslovit Viléma Mrštíka, ale ten spolupráci na libretu striktně odmítl.

V tomto pro Janáčka již složitém období (připočteme-li navíc prohlubující se problémy s uvedením opery *Osud* v Městském divadle na Královských Vinohradech) přichází další rána. V Urbánkově kalendáři vyšla zpráva o Janáčkově novince a zakrátko vyšlo najevo, že také skladatel Karel Moor (1873–1945) komponoval operetu na stejný námět. V říjnu roku 1908 se tak rozhořel spor mezi Janáčkem, Moorem a dědici Svatopluka Čecha. Janáček dokonce uvažoval o žalobě, ale

nejistý výsledek soudu jej odradil. Moor operetu dokončil v roce 1909 a s úspěchem ji provedl o rok později v Jaroměří. Ačkoliv Janáček nakonec o deset let předstihl, mezi skladateli nevládla nevraživost, což potvrzuje i to, že Janáček později nabídl Moorovi učitelské místo na své varhanické škole.

Janáčkově nezbývalo, než dále hledat vhodného libretistu. Oslovil Josefa Holého (1874–1928), který mu sice poskytl konzultaci k patrně Janáčkem sestavenému výstupu Mecenáše, ale libreto zpracovat také odmítl a doporučil S. K. Neumanna (1875–1947). Ačkoliv Janáček vzpomíná na hlubší spolupráci s Holým, nedochovaly se žádné prameny, které by toto tvrzení podporovaly. Podobné je to i s dalším libretistou, resp. libretistkou, soudě podle vzpomínky „*pak přišla jedna dáma na řadu*“. I zde prameny mlčí, ale jednalo se nejspíše o Fedoru Bartošovou, autorku libreta k *Osudu*. Teprve 15. listopadu 1908 libreto Janáčkově přislíbil Zikmund Janke (1865–1918). Již 10. prosince 1908 mu zaslal svou vizi 1. jednání a koncem ledna 1909 dokončil téměř celé druhé jednání. Janáček mu však opět zaslal svou verzi libreta, do které Janke doplňoval své návrhy. Takto zpracovaný text prvních dvou jednání (dnešní první dva obrazy prvního jednání) měl Janáček k dispozici patrně již 17. března 1909. Vypracovaná verze se již v hrubých rysech blíží finálnímu znění, včetně přítomnosti Mazala, Málinky, Kostelníka i Čišníčka. Není jasné, zda na tuto verzi Janáček komponoval, nebo začal až po další úpravě. Partituru této verze pak nechal opsat neznámým opisovačem. V dopise z 26. září 1909 se Janáček svěřil Rektorysovi, že první jednání skládal na čtyřikrát. Janke ještě 16. dubna 1911 zaslal Janáčkově počátek třetího jednání (dnes druhé jednání), ale skladatel jej nakonec nepoužil.

Koncem dubna roku 1912 požádal o spolupráci dalšího literáta – S. K. Neumanna, kterého již dříve doporučil Holý, ale i ten odmítl. Další, kdo má svůj podíl na podobě libreta, je František Gellner (1881–1914). Janáček jej patrně oslovil paralelně s S. K. Neumannem. Spolupráce trvala více než rok, ale její výsledek neodpovídá době tak dlouhé. Gellner napsal jednak text ke čtvrtému jednání, kde se Brouček vrací na zem a kde se rozehrává scéna s osobami z prvního jednání, ke kterým přibyla Fanči – Broučkova hospodyně. Avšak Gellnerovo zpracování Janáček zamítnul. Šťastnější byla jeho práce na třetím jednání. Zde k patrně již Janáčkem vypracovanému

libretu doplnil některé části, které Janáček použil – píseň Mecenáše, text k melodramatickému výstupu Oblačného či závěrečný měsíční sbor muzikantů. Ten byl však později změněn a z dnešního pohledu skutečně není jasné, zda si Gellner z Janáčka netropil bláznů, když mu zde nabídl texty jako:

*Labuť po jezeře plave,
je to pro ní velmi zdravé,
labuť plave po jezeře,
jak ty ke své premiéře.*

Zbývá jen dodat, že Janáček tyto verše skutečně zhudebnil, později je však nahradil textem od Viktora Dyky. Tím více než roční spolupráce s Gellnerem skončila.

V říjnu roku 1915 se Janáček obrátil s prosbou o spolupráci na Karla Šípka, vlastním jménem Josefa Pešku (1857–1923), který byl autorem některých libret ke Kovařovicovým operám. Místo spolupráce jej Peška ale upozornil na slabiny stávajícího libreta.

Poslední den roku 1915 byl osloven v pořadí další libretista – František Serafínský Procházka (1861–1939). Hned počátkem ledna zaslal Janáčkově své návrhy, z nichž nejpodstatnější je vrácení posledního jednání zpět na Vikárku, kde celá opera začíná, a ne do Broučkova bytu, jak si Janáček přál. Procházka představa byla, že Mazal s Málinkou zpívají milostný duet, během kterého se Mazal pokouší Málinku vylákat z domu. Když se mu to nedaří, chce za ní vlézt oknem, ale v tu chvíli se strhne v ulici hluk. Policajti nesou zmáčeného Broučka, kterého našli ve Fürstenberské zahradě v mokrém sudu. Všichni se v závěrečném ansámblu sejdou na jevišti a smějí se panu domácímu. Janáček však trval na Broučkově bytě, kde by se vše lépe rozehrálo. Chtěl, aby kostelníkova pomsta slibovaná v prvním jednání byla v závěru uskutečněna. Vstřícný Procházka, který chtěl všemožně Janáčkově vyhovět, dopsal alespoň chybějící verše v prvním jednání (duet Málinky a Mazala, pijácký sbor), ale ze své vize závěru nechtěl ustoupit, přál si ho rozpustilý, krátký a bez kostelníkovy pomsty. Tou dobou se však pro Janáčka mnohé změnilo. Dne 26. května 1916 se v pražském Národním divadle uskutečnila úspěšná premiéra *Její pastorkyně*. Janáček pochopil, že vstřícného přístupu Národního divadla musí využít. Jeho tajné přání, aby se premiéra *Pravého výletu*

SVATOPLUK ČECH ☆☆☆☆☆
PRAVÝ VÝLET PANA BROUČKA
DO MĚSÍCE ☆☆☆☆☆

pana Broučka do Měsíce uskutečnila právě na prknech pražského Národního divadla, se začalo jevit jako reálné. Janáček dokonce 4. června 1916 dedikoval operu Karlu Kovařovicovi. Bylo však nutné dílo co nejdříve dokončit. Snad pod tímto tlakem oslovil nezávisle na sobě dva literáty s prosbou o dokončení libreta. Tak se v zástupu libretistů objevují další dvě jména – Viktor Dyk (1877–1931) a Jiří Mahen (1882–1939). Oba dva se pustili s nasazením do práce, ale Mahenův přístup Janáčka polekal. Na Janáčkovu žádost o dokončení libreta Mahen reagoval téměř kompletně novým textem. Jeho libreto se bohužel nedochovalo, pouze Janáčkův přebal jednotlivých jednání, kde je skladatelovou rukou připsáno, že ho nelze použít. Je pochopitelné, že Janáček nechtěl a ani nemohl přepracovat celou operu, jestliže první jednání již načisto opisoval kopista Václav Sedláček (1879–1944). Nadto se 8. září 1916 Mahen dozvěděl, že na libretu pracuje také Viktor Dyk. Bouřlivá Mahenova povaha vedla nejen k vrácení práce, ale i skandalizování celého případu. Mahen na spolupráci s Janáčkem vzpomíná v článku *Jak jsme dělali s Janáčkem libreto*, který vyšel ve zpravodaji *Panorama* v roce 1929, tedy rok po Janáčkově smrti. Celou epizodu zakončilo až finanční vyrovnání. Janáček vyplatil Mahenovi 50 K a slíbil, že jeho práce nebude v opeře použita. Naproti tomu smířlivý Dyk Janáčkovu záměru vyhovoval daleko lépe. Upravil některé drobnosti v celé opeře (sbor pijáků, předčítání estetiky a závěrečný měsíční výstup, dopracoval závěr dnešního druhého jednání na Vikárce s postavou Svatopluka Čecha – ten Janáček zhudebnil, ale později zaměnil za stručnější) a závěrečné dějství v Broučkově bytě. Účelná spolupráce na dokončení opery však byla přerušena Dykovým zatčením v listopadu 1916. Počátkem roku 1917 se ještě drobných úprav opět zhostil F. S. Procházka. Poslední, kdo chtěl v libretu provést změny, byl Max Brod (1884–1968). V dopise ze 17. ledna 1917 navrhuje Janáčkoví následující „vylepšení“: 1. Libreto by mělo být upraveno tak, aby bylo jasné, proti komu je satira namířena – zda proti umělcům, či buržoazii. 2. Navrhuje změnu jména Mazal na Matal – měl by to být skutečný umělec, a ne karikatura. Vůbec všechny postavy, jak píše Brod, jsou „jedna ožralecká banda“. Tato reakce by mohla být podnětem k diskusi, do jaké míry Brod Janáčkovu dílo pochopil. Janáček i po schůzce s Brodem naštěstí na navrhované změny nerefletoval.

Z celé plejády literátů, kteří se na libretu *Pravého výletu pana Brouč-*

ka do *Měsíce* podíleli, nakonec Janáček určil pět, kteří užívali výhod spojených s autorským právem. Byl to František Serafínský Procházka, František Gellner, dědici Svatopluka Čecha, Viktor Dyk a sám Janáček. Není asi mnoho případů v dějinách opery, kdy se tak nešťastně vyvíjela spolupráce mezi libretisty a skladatelem. Na vině zřejmě nebyla jen obtížně převeditelná literární předloha do formy libreta, ale především nepochopení Janáčkovy od začátku jasné představy o koncepci opery jednotlivými libretisty. Výsledkem složitého tvůrčího procesu je libreto, které bylo od samého počátku chápáno jako slabé. Obdobně však byla chápána kupříkladu i skladatelova instrumentace, kterou dnes naopak považujeme za projev Janáčkovy tvůrčí originality. A podobně také libreto. Ve své době bylo jen těžko pochopitelné, že opera nemusí primárně vyprávět kontinuální příběh, ale že může mít volnější formu, která se blíží například v následujících dvou desetiletích oblíbené revue. Komické výstupy a gagy, které jsou geniálně složeny v jeden valící se proud jakoby taneční hudby a veselí, vytváří jedinečné divadlo. Janáček se zde také místy vrací k veršovanému libretu, ale to jen pro zdůraznění komičnosti situací.

Vidina možnosti brzkého provedení *Pravého výletu pana Broučka do Měsíce* v pražském Národním divadle vedla Janáčka k horečnaté práci na definitivní podobě opery. První dvě jednání sloučil v jedno, pracoval na posledním jednání, zanašel upravený text a prováděl s tím spojené změny do partitury. Na radu Otakara Nebušky (1875–1962) koncem roku 1916 zkrátil název opery na *Výlet pana Broučka do Měsíce* s podtitulem *Burleskní opera*.

A jedna zajímavost na konec. Je až zarážející, jak Janáček postrádal přehled o délce své opery, když se v dopise z 18. prosince 1916 Romanu Veselému svěřil, že má obavu, „vyplní-li práce 2 hodiny divadelní!“. Daná verze měla přitom maximálně 1 hodinu a 20 minut. Je tedy docela možné, že si do té chvíle své dílo nepřehrál v celku. Za úvahu stojí, zda krátkost a jakási stručnost Janáčkových oper, kterou dnes obdivujeme a chápeme ji jako součást skladatelova dramatického záměru, nevznikala na svém počátku spíše náhodou, prostým nepřesným odhadem.

VÝLET PANA BROUČKA DO XV. STOLETÍ – VZNIK BILOGIE

O pravém důvodu, proč se Janáček rozhodl rozšířit *Výlet pana Broučka do Měsíce* o *Výlet pana Broučka do XV. století*, se lze jen dohadovat. Prvním vodítkem by mohl být fakt, že se Janáček rozhodl zhudebnit další z výletů Matěje Broučka až po dokončení klavírního výtahu *Výletu pana Broučka do Měsíce*. Je možné, že teprve když si Janáček klavírní výtah přehrál, potvrdila se mu obava, že měsíční výlet je mnohem kratší proti jeho původnímu očekávání. Druhým a nesporně pravděpodobnějším motivem však byla tehdejší politická situace, která Janáčka přímo vyzývala ke zhudebnění takového tématu, protože „...pravdy je v něm tolik. Vrchovatě. Přitom šlehy zasahují nás dosud. Doba nová přijde, už je za dveřmi, a postavit jí čisté zrcadla na Vítkově. Malichernost naše je v Broučkovi ztělesněna; pro jeviště stvořeno. Obraz dramatický vidím již jasně ve scénách...“ Tato slova Janáček napsal 24. března 1917 do dopisu F. S. Procházce, ve kterém se poprvé zmiňuje o nápadu zhudebnit další Broučkův výlet a zároveň se ho dotazuje, zda by byl ochoten napsat libreto.

Janáček vlastnil první vydání Čechovy prózy *Nový epochální výlet pana Broučka, tentokrát do patnáctého století* vydané v Topičově nakladatelství v roce 1889, které výtvarně doprovodil opět Viktor Oliva, a tak dalším podnětem k jeho zhudebnění byla jistě také skutečnost, že samotný příběh Janáčka prostě nadchl. Ještě téhož dne, kdy oslovil Procházku, kontaktoval Janáček opět Artuše Rektoryse, svého zprostředkovatele ve věci dědictví Svatopluka Čecha, zda by mu neověřil kontakt na zástupce Čechovy rodiny dr. Klumpara. Asi po měsíci dostal od Čechových dědiců svolení a také Procházka v dopise z 28. března 1917 potvrdil, že se ujme libreta, ale stanovil si podmínku – volnou ruku v každém směru. Janáček obratem sděluje: „Neodkládat! Samo sebou se rozumí, že Vám dávám plnou svobodu...“ Ale nebyl by to Janáček, kdyby hned v počátku slíbenou tvůrčí svobodu libretistovi trochu neokleštil, když jedním dechem dodal: „... Načt! jsem si sice scénář – ale dělejte jak chcete...“ Procházka se dal ihned do práce. Sestavoval kostru příběhu a studoval staročeské fráze (Čechova předloha staročeštinu neužívá). Janáček byl velmi nedočkavý, nechtěl se pouštět do žádné jiné práce a neustále Procházku upomínal. Libretista dokončil první jednání 1. května 1917

a zaslal je Janáčkově. Jeho odpověď z 18. května 1917 je důkazem, jak přesná byla skladatelova dramaturgická představa celku:

"...Véstí tedy osoby z výletu na měsíc do XV. století!

Málinka je dobře ve snu myslitelná jako rozšafná žena Tomšova. Jen o lásce Málinka a Mazal mluvili ve Výletu na měsíc, rádi se mají jako Madlena a Tomš v XV. století.

Jejich život zakončuje se srozumitelně v XV. století. I Kunku dceru mají.

Brouček byl by Málunku chtěl ve Výletu na měsíci – nebýt hospodyně. Teď by do Kunky se zhlédl, nebýt šálen podobou zjevů Mandaleny – Málinky. Staročestina Mandaleny ho klame.

Ze všech umělců byl nejpřirozenějším člověkem ve „Výletu na měsíc“ Mazal: teď je počestným rychtářem Tomšem u bílého zvonu; hrdinsky padne. Pochťvec.

Kam Wurfla postavit v XV. století?

Myslím, myslím, že psy[cho]logicky nejsprávněji se zjevit by mohl v první osobě, kterou Brouček v XV. století potká: v konšeli, který zatýká a odvádí k rychtářovi Broučka. Několik slov zmatku Wurfl – konšel nebude v 1. jednání škodit. S ostatními [!] lidmi netřeba se Broučkovi v XV. století znát a poznávat.

Ač studenta-písaře budu skládat pro číšníčka z výletu na měsíc a úlohy návštěv měšťanských u Tomše podělím na umělce z Víkárky..."

Ač propojení postav v rámci bilogie prodělalo později mnohé změny, důležité je, že Janáček o něm uvažoval jako o vrstvě tmelící obě opery – a to nejen kontinuitou jednotlivých postav, ale především hudebně. *Výlety páně Broučkovy* jsou u Janáčka nejvíce motivicky propracovanou operou, jak na to již v roce 1920 upozornil Otakar Šourek.

Janáček rozvrhl operu do tří jednání (později druhé a třetí sloučil v jedno) a hned jak obdržel počátkem května od Procházky libreto, pustil se do intenzivní práce. Již 1. července 1917 měl první jednání v hrubých rysech dokončené. Mezitím mu Procházka 23. června 1917 zaslal text druhého jednání. Koncem prázdnin se Janáček opět zcela ponořil do komponování. Před zahájením práce na druhém jednání se však rozhodl změnit některé vzájemné vztahy postav. Tedy především Málinka se stala Kunkou (někdy též Kuňkou), dcerou Domšika (ve skladatelově autografu figuruje jako Tomeš), který se sloučil s postavou Sakristána. Mazal se stal Petříkem. A zde se Janáčkově přihodila kardinální chyba. Rozhodl se změnit postavy v pravý čas, tedy před zkomponováním druhého jednání, kde vystu-

pují Kunka, Petřík i Domšík. Zapomněl ovšem, že postava Domšíka vystupuje už v prvním jednání, kde jej předepsal jako tenorovou roli, kdežto Domšík–Sakristán musel být bas. To si ale neuvědomil a nechal partituru prvního jednání opsat Václavem Sedláčkem. Až poté si omylu všiml a vyřešil jej po janáčkovsku originálním způsobem. Všude v opise vyškral basové klíče a nahradil je basovými. A protože tak vznikl posun o sextu, musel tam, kde basový part přecházel do nevhodné tóniny, doplnit místní posuvky. Kde tato úprava nestačila, posunul inklinovaný tón libovolně nahoru či dolů. Jinak neměnil nic. Janáček si tedy nedělal těžkou hlavu z toho, na jakém tónu akordu zazní ta či ona slova, a že part měl dříve zpívat typ hrdinného tenora a potom buffo bas. Dokonce ani nezměnil text, který se tak chybně dostal i do tištěného klavírního výtahu. Je to část, kde si zmatený Brouček plete Domšíka s Mazalem, i když správně by jej měl pokládat za Sakristána.

Na rozdíl od *Výletu na Měsíc* pokračovala spolupráce s libretistou ve vzájemné shodě. Janáček posílal své návrhy, Procházka je doplňoval o své podněty, které Janáček povětšinou opět zamítl svým „žádné změny v rozvrhu“. Jedním z mnoha příkladů může být Procházkův návrh, aby byl počátkem 3. jednání na scénu přinesen mrtvý Domšík a teprve pak aby se na scéně rozvinulo veselí a jásot nad vítězstvím. Na to mu Janáček obratem odpověděl:

„Máte můj náčrtek?

V úzkosti žena Tomšova posílá tu Markétu – tu Kuňku zvědět o průběhu boje.

Slyší jen zprávu, z ulice, že Tomeš již není mezi živými. To stačí na její zhroucení.

Mrtvolu na jeviště, to ne!...“

Podobně se Janáček sám rozhodl přidat do druhého jednání náboženskou debatu a Procházka opět neprotestoval. Díky tomu, že Janáček přebral dialogy přímo z Čechovy prózy, zůstala celá tato část v moderním jazyce namísto staročeštiny. Procházka také Janáčkově zjišťoval různé historické reálie, jako například zda je historicky opodstatněné užít v Týnském chrámu varhany. Již 18. září 1917 sdělil Janáček dopisem Procházce, že je hotov s druhým jednáním (dnešní první obraz druhého jednání). V dopise také píše, že škrtl postavu Mandaleny, Domšíkovy ženy. Libreto k poslednímu jednání obdržel Janáček 17. listopadu 1917 a za deset dnů nato sdělil přítelkyni Gabriele Horvátové, že je hotov se závěrečným třetím jednáním.

Dva dny poté jí ještě napsal: „...*Ted' s klidem čistím jednotlivé scény posledního jednání; pak chci práci nechat ,uležet', až na ni zapomenou. Potom střizlivě už se člověk dívá na svoje dílo – a dá ho třeba světu napospas...*“ Také Kamile Stösslové dopisem z 3. prosince 1917 sděluje: „...*Jsem hotov s operou ,Výlety páně Broučkovy'. Bylo mi třeba v jednom dechu v mysli si srovnat celé třetí jednání. A tisíců not!...*“ Lehce melancholickou náladu z dokončení devět let trvající práce nejlépe dokreslují dopisy Gabriele Horvátové z 28. listopadu 1917: „...*Jsem hotov s XV. stoletím; tedy Výlety páně Broučkovy dopracovány. V posledních taktech bylo mi líto, že dílo dokonávám. Nebudu již nové opery psát...*“ a z 4. prosince 1917: „...*Na 5 [!] let práce! A těžké práce. Obrazy obratem ruky se mění. A to nejtěžší: nálady jako lehké čeření vody. Vlnami to bije jen jako pod klidnou hladinou: tvrdý příkrov nadevšem. Tedy hotovo...*“

Janáček spolu s Procházkou předvedli zcela ojedinělý výkon, když dali vzniknout celé opeře za pouhých devět měsíců i přes pracovní vytížení Procházky jako redaktora a Janáčka jako ředitele a učitele varhanické školy. Jestliže uvážíme, že práce na *Výletu pana Broučka do Měsíce* trvala sice také devět – ovšem ne měsíců, ale let – je nutné především ocenit práci F. S. Procházky, který svým nasazením, vstřícností a otevřeností k Janáčkovým přáním položil dobrý základ k tvůrčí pohodě a koncentraci skladatele.

Když byla partitura kompletní, nechal ji Janáček opsat Václavem Sedláčkem, provedl některé úpravy a začal se poohlížet po někom, komu by svěřil vypracování klavírního výtahu. Z finančních důvodů padla volba na korepetitora Národního divadla Vincence Maixnera (1888–1946). Ten obdržel partituru prvního jednání i s notovým papírem 6. ledna 1918. Ačkoliv v průběhu dalších měsíců Janáčka neustále ujišťoval, že na klavírním výtahu pracuje, v dubnu vyšlo najevo, že vypracoval za čtvrt roku pouze čtyři stránky. Práce se tedy ujal opět Roman Veselý, autor klavírního výtahu první části bilogie, a klavírní výtah byl dokončen v září téhož roku. Opera se tak mohla tisknout a pražskému Národnímu divadlu nic nestálo v cestě, aby začalo s nastudováním co nejdříve. Na premiéru si však Janáček musel počkat ještě osmnáct měsíců. Avšak zůstává otázkou, zda byla právě tehdy vhodná doba na uvedení opery ironizující některé „národní povahové rysy“ v rodícím se svobodném Československu.

PRVNÍ NASTUDOVÁNÍ V PRAŽSKÉM NÁRODNÍM DIVADLE

Po více jak dvanáctiletém čekání na uvedení *Její pastorkyně* v pražském Národním divadle se Janáčkova opera konečně prosadila na první české scéně. Janáček si byl vědom toho, že to byl dirigent a šéf opery Národního divadla Karel Kovařovic, který po celou dobu *Její pastorkyni* v Praze odmítal. Po premiéře 26. května 1916 se však mnohé změnilo. Janáček byl Kovařovicovi velmi vděčný, že změnil svůj postoj k jeho dílu i k němu samému a zapomněl tak na svou nevráživost pocházející ještě z dob Kovařovicova působení v Brně v osmdesátých letech 19. století. Kromě toho si uvědomoval, že na výjimečně dobrém přijetí *Její pastorkyně* mělo lví podíl Kovařovicovo hudební nastudování. Za této situace Janáček začal doufat, že tehdy ještě *Pravý výlet pana Broučka do Měsíce*, jehož děj byl zasazen do pražského prostředí, by mohl být poprvé nastudován právě v Národním divadle. Krátce po pražské premiéře *Její pastorkyně* napsal Kovařovicovi, aby byl jeho nové burleskní opeře nakloněn, což si pojistil také tím, že operu Kovařovicovi věnoval. Příslib od něj patrně dostal, neboť 12. června 1916 napsal své ženě Zdeně, že zanedlouho se bude Brouček rozepisovat. Velký zájem o operu (i o jejího tvůrce) projevila představitelka pražské Kostelničky Gabriela Horvátová, což jen potvrzuje, že i v pražských uměleckých kruzích se o nastudování vědělo. Také ředitel Národního divadla Gustav Schmoranz (1858–1930) upozornil na konci srpna na nutnost dobré scénické výpravy k *Broučkovi*. Janáček přislíbil Kovařovicovi přivést partituru prvního jednání i textovou knížku počátkem října 1916. Ale protože partituru potřeboval Roman Veselý na přípravu klavírního výtahu, dal Janáček Kovařovicovi partituru prvního jednání až koncem listopadu a druhé jednání pak o vánočních svátcích téhož roku. Také textovou knížku Schmoranz obdržel krátce před Vánocemi. Třetí verzi dohry pak zaslal Janáček Kovařovicovi 15. ledna 1917. A začaly komplikace. Výpravou byl pověřen Josef Wenig (1885–1939), jehož návrh však počítal se šitrynkem, tedy speciální tkaninou, která byla ve válečných letech nedostupná. Janáček opět propadl beznaději, jak je zřejmé z dopisu F. S. Procházce ze 17. ledna 1917: „...*Tak Národní divadlo nemá „širtink“.* Malíř p. Wenig dělá takové návrhy – které nelze provést. Tedy zase 13 roků čekat! Je to život!...“ Složitou situaci, která by jistě vyústila v další konflikt, vyřešil sám Janáček rozhodnutím, že

*Výlety páně Broučkovy v Národním divadle v Praze (1920) –
scéna Karla Štapfera (cesta z Vikárky)
Foto archiv ND v Praze*

doplní operu ještě o *Výlet pana Broučka do XV. století*. Tím bylo nastudování oddáleno samotným skladatelem a nepříjemná situace byla vyřešena, nebo alespoň oddálena.

Obnovené jednání přišlo pochopitelně na řadu ve chvíli, kdy Janáček dokončil celouilogii. Koncem dubna 1918 sdělil Janu Löwenbachovi, že po rozhovoru s Kovařovicem je nutné začít co nejdříve s tiskem, aby se odstranily veškeré překážky nastudování. Otázal se také přímo Kovařovice, jak se mu zamlouvá libreto, odpověď však ani po urgenci nedostal. Löwenbach ale Janáčka ujistil, že Kovařovic nyní považuje libreto za lepší, než bylo původní. Právě v den, kdy Janáček do dopisu Procházce roztrpčeně poznamenal na adresu vedení Národního divadla „s těmi pány již o ničem mluvit nebude“, obdržel od Kovařovice telegram, aby urychleně dodal partituru. O návštěvě Prahy také informoval Procházku s připomínkou, že „po pražských ulicích nasbíral“, že vedení divadla, resp. Schmoranz a Kovařovic, mají námitky proti postavě Svatopluka Čecha. V té době to snad byla výtka oprávněná, neboť od úmrtí básníka uplynulo pouhých deset let. Svatopluk Čech, kterého měli Pražané ještě v čerstvé vzpomínce, by na jevišti mohl působit poněkud komicky a nepatřičně, a proto Janáček změnil název postavy na Zjev básníkův. Počátkem června 1918 Kovařovic potvrdil zájem Národního divadla o Janáčkovu novinku. Nyní se čekalo již jen na tisk klavírního výtahu, který připravovala vídeňská Universal Edition. Janáček zatím dohodnul s nakladatelstvím, že Národní divadlo má právo na opis partitury a orchestrálních hlasů bez náhrady, a dohodnul s Národním divadlem cenu za zapůjčení své partitury (150 K) a 8% tantiémy ze vstupného. Vydání se však protahovalo a navíc se objevil další problém – obsazení postavy Broučka, kdy uvažovaný Antonín Lebeda (1873–1946) dlouhodobě onemocněl a Otakar Mařák (1872–1939) právě odcházel z angažmá. Ještě 28. února 1919 si Janáček posteskl Karlu Šípkovi: „*Jaká pleva chce dusit všecken rozkvět hudební, divadelní – to byste se podívil! Nezbude, než zase uzavřít se a tak volně si zpívat a pracovat. Vracím se z Prahy znepokojen.*“ Avšak přes všechny obtíže se na počátku roku 1919 začaly rozepisovat orchestrální i sborové party. Klavírní výtah byl připraven k tisku 12. května 1919 a Janáček se svolením Kovařovice objednal kartáčové otisky, aby již konečně mohlo být započato se studiem. 19. září 1919 však přišel Janáčkoví znepokojující dopis od ředitele Schmoranze. Sděluje mu, že operu by Národní divadlo po stránce scénické s jistými konvencemi zvládlo,

ale nesmírně náročné pěvecké party nelze obsadit. K tomu všemu se stále zhoršoval zdravotní stav Karla Kovařovice, který měl operu nastudovat. Ten Janáčkovi koncem září napsal, že dílo může být provedeno jedině, pokud společně upraví a zjednoduší pěvecké party. Janáček v obavě před zrušením premiéry nejenže v pěveckých partech desítky míst transponoval a zjednodušil, ale dokonce operu ještě proškrtal a zredukoval na pouhý tři jednání. Tuto změnu však naštěstí Národní divadlo neakceptovalo. Kovařovicův zdravotní stav se mezitím natolik zhoršil, že 20. listopadu 1919 oznámil Janáčkovi, že nastudování přenechává nově nastupujícímu dramaturgovi a dirigentovi Otakaru Ostrčilovi (1879–1935). Janáček hned od počátku pojal k osobě Otakara Ostrčila, který již dříve premiéroval v Praze jeho baladu pro orchestr *Šumařovo dítě*, naprostou důvěru. Sám Ostrčil vypracoval v polovině listopadu 1919 na Broučka dramaturgický posudek:

Výlety páně Broučkovy
opera

Část I. Výlet pana Broučka do měsíce
Část II. Výlet pana Broučka do XV. století
Složil Leoš Janáček

Textový podklad I. dílu tvoří Čechův Pravý výlet pana Broučka do měsíce ve zpracování Viktora Dyka, II. dílu Výlet pana Broučka do XV. století ve zpracování Fr. S. Procházky.

Zpracování prvního dílu je mnohem šťastnější než díl druhý! Je ovšem i první díl pouhou veselou burleskou bez vlastní satirické pointy, kterou bychom očekávali, ale má vervu, živost scén a prudký spád. Druhý díl bohužel těchto vlastností nemá, vykazuje scény dokonale rozvláčné (např. dlouhý rozhovor u Domšíka), příkrý je zde dualismus scén burleskních se scénami úplně vážnými, z čehož vzniká slohová nejasnost, které nemůže maskovati hovorný zjev básníkův v úvodu tohoto dílu. Ani reálný rámec tu není proveden důkladně: při začátku reálného hovoru za scénou figuruje již na scéně fiktivní klenotnice Václava IV.

Hudba je úměrná těmto přednostem, respektive nedostatkům textu. Za nejlepší její část pokládám první jednání prvního dílu. Vzдор oblíbené u Janáčka práci s malými motivky se vše tu žene netřžitým (!) hudebním proudem, orchestrální themata jsou markantní, zpěvní

*Výlety páně Broučkovy v Národním divadle v Praze (1920) –
scéna Karla Štapfera (měsíční scenerie)
Foto archiv ND v Praze*

linie bohatá. Dialogické parte mají břítký spád, orchestrální mezihry a přede hry vykazují gradaci a náladovost, kterou vyniká i scéna Mazalova s Málinkou. Hudební charakteristika postav je velmi výstižná, zvláště Etherea vytvořená je po této stránce skvěle. Odjezd její s Broučkem je mistrně vystupňován a zakončení aktu Lunoborovým recitováním esthetiky působí neodolatelně. Přitom je hudebně vše bohatší než v „Pastorkyni“.

Druhé jednání, jehož první část přináší textově mnohé analogické výjevy s dějstvím prvním (Etherea, Lunobor), zvedá se hudebně teprve tam, kde předkládá text skladateli ke komponování opět situace nové, tj. od scény s malíři. Vtipný je návrat na zemi za zvuků hymny umělců, která se ozve pak na zemi z úst virtuóзовých na počest Wurfla. Celý první díl vyzní neobyčejně náladově milostnou lidovou frází Málinky a Mazala.

Druhý díl nevykazuje nikde takového hudebního vzepětí jako díl první. Není k tomu podkladu v textu. Teprve po vítězství Žižkově je jakási značnější gradace v hudbě, bohužel ne na motivu dost svérázném. Co se technické stránky hudby týče, má i ve zpěvní části i v orchestrální partituře mnoho zvláštností a podivností čistě Janáčkovských. Některé z nich bude snad nutno při provedení zmírniti (skladatel naznačil již sám některé punktace vokálního partu), jiné jako integrující součást Janáčkovy individuality přispějí jistě k svéráznosti tohoto díla.

„Výlety páně Broučkovy“ jsou nesporně pozoruhodným dílem, v první části dokonce dílem vynikajícím a plným života a doporučuji tudíž tuto práci vřele k provedení na Národním divadle.

18. listopadu 1919

Otakar Ostrčil

Ačkoliv dnes může působit Ostrčilův posudek dost kriticky, dlužno dodat, že v dalších šestnácti posudcích hudebně dramatického díla soudobých skladatelů Ostrčil toho roku nedoporučil téměř žádné. A to mezi nimi figurovala taková jména jako Martinů, Piskáček, Neumann či Puccini.

Ostrčil se do nastudování Broučka pustil s velkým nasazením a od poloviny ledna 1920 zahájil dělené zkoušky s orchestrem. Janáček v dopise z 29. ledna 1920 projevil přání účastnit se orchestrálních zkoušek, aby mohl provést případné změny. Také dal Ostrčilovi svo-

lení, aby provedl podle svého uvážení libovolné zvukové retuše v partituře. Ostrčil jej obratem ujistil, že zatím vše zní výborně a že je přesvědčen, že stejně jako v případě *Šumařova dítěte* žádné retuše nebudou třeba. Zato však musel přistoupit k dalšímu zjednodušení pěveckých partů. Ostrčil nakonec v průběhu celkem sedmi zkoušek celého orchestru v březnu 1920 některé zvukové retuše přeci jen provedl a zapsal do partitury. Z Janáčkovy zápisníku je zřejmé, že byl v Praze 29. března 1920, ale není jisté, zda se toho dne zúčastnil poslední orchestrální zkoušky. Je pravděpodobné, že byl přítomen na posledních dvou sedacích zkouškách a pak se chtěl vrátit do Brna, ale 11. dubna 1920 napsal své ženě, že na zkouškách ještě zůstane, dokud neuslyší zvony a varhany. Dle zápisníku se Janáček rozjel do Brna až 13. dubna 1920. Můžeme tedy téměř s jistotou říci, že všechny retuše Ostrčil s Janáčkem konzultoval. Ve většíně miře byly provedeny v prvním dílu, v druhém zcela výjimečně. Na rozdíl od celkem bezproblémových orchestrálních zkoušek panovalo velké napětí mezi sólisty. Podobná nálada panovala i ve sboru. Původní party jsou plné invektiv, z nichž ty slušnější jsou typu „nafackovat Janáčkoví“. I přes všechny tyto potíže vedl Ostrčil soubor pevnou rukou k premiéře, která byla stanovena na pátek 23. dubna 1920. Janáček později vzpomíná na svou účast na čtvrtetní generální zkoušce, která hrozila nervovými záchvaty některých pěvců, slovy: „... Věřte, že nezažil jsem trpčích chvil, než byly ty při gen. zkoušce na Broučka...“. Samotná premiéra byla stran souboru Národního divadla provedena na dobré profesionální úrovni a opera byla obecenstvem přijata poměrně slušně. Z premiéry se omluvil prezident T. G. Masaryk, kterému Janáček operu věnoval (dedikaci předtím dvakrát změnil, původně byla připisována Kovařovicovi, poté Horvátové). Janáček po premiéře daroval věnec Otakaru Ostrčilovi, který snad jako jediný udělal pro *Broučka* vše, co bylo v jeho nelehkém postavení začínajícího dirigenta v Národním divadle možné. Na lístečku stálo: „*Přijměte ode mne věnec. Zasloužil jste si za obětavou práci a lásku, již věnoval jste mému dílu tolik, kolik vyvážit nemohu. Sloužil jste, myslím, pokroku v dramatickém umění. To rozpoznat nedovede každý.*“

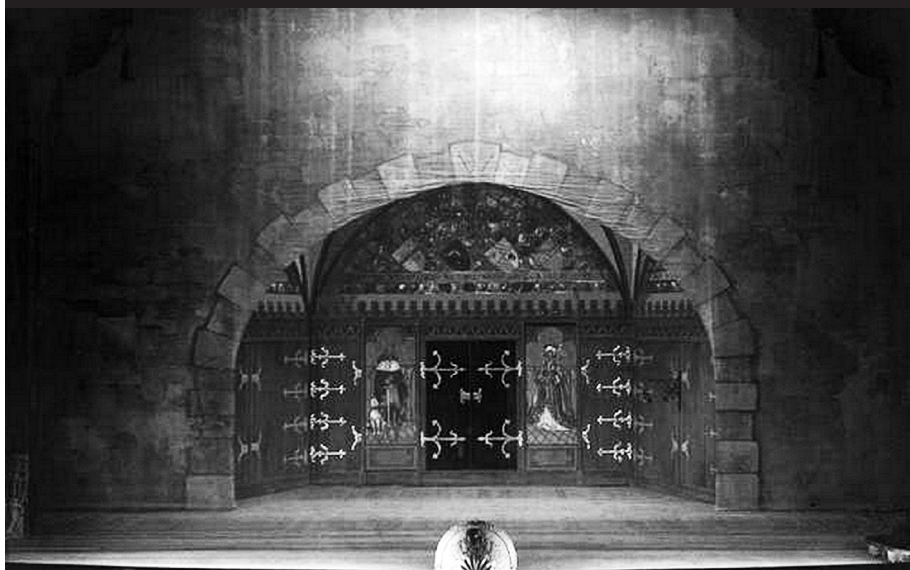
Na premiéru Janáčkovy novinky vyšlo v českém tisku asi dvacet referátů. Většina recenzentů se shodla, že dílo je „janáčkovsky“ novátorské, že má autor velký dramatický talent, ale vytýkala opeře nejenom slabé libreto, ale i zastaralý námět. K tomu se přidala kritika Janáčkovy skladebného principu vycházejícího z nápěvkové teorie. Nejhuře

však dopadla skladatelova instrumentace. Tu referenti označovali jako nedostatečnou, kusou, působící jako pouhá skica. Musíme si uvědomit, že většina z nich slyšela skladatelovu instrumentaci poprvé in natura, protože pražská *Její pastorkyňa* byla uváděna v Kovařovicově doinstrumentované podobě. Celkově se líbila daleko více část první než druhá. V podstatě však kritika dílo ani neoslavovala, ani neodsuzovala – spíš byla bezradná. O tom, jak fungovaly „pražské tamtamy“ vypovídá fakt, že téměř všichni referenti se shodli na kritice Janáčkovy kompoziční bezohlednosti ke zpěvákům. Na premiéře se však o tom přesvědčit nemohli, protože pěvecké party byly již ve velké míře punktovány. Na samotném provedení pak jednomyslně ocenili Ostrčilovo nastudování, naopak se Schmoranzovou režii a výpravou Karla Štapfera (1863–1930) nebyli naprosto spokojeni. Možná také na základě referencí v tisku Janáček přistoupil k některým úpravám opery.

Premiéra zavdala příčinu další „mediální“ přestřelce. Na divadelních cedulích byly namísto autora libreta první části bilogie uvedeny pouze tři hvězdičky, proti tomu v tištěném klavírním výtahu je uveden jako autor Viktor Dyk. Nadto zde existoval Janáčkův fejeton uveřejněný v Lidových novinách v roce 1917, kde je uvedeno hned několik autorů libreta prvního dílu. To vše přirozeně neuniklo kritikům, kteří tuto skutečnost v nejednom případě glosovali. První z libretistů se ozval hned 1. května 1920. Viktor Dyk článkem *Výlet na měsíc*, uveřejněném v Národních listech. V článku osvětluje v podstatě „vynucenou“ spolupráci s Janáčkem – autorství libreta popřel. Tři dny na to přišel se svou trochou do mlýna také Jiří Mahen, který ve svém otevřeném dopise ve Venkově zase osvětluje svou „nešťastnou“ spolupráci s Janáčkem. K aféře se glosou 7. května 1920 opět vrátili Národní listy a celou ji zakončil o týden později v tomtéž listě Karel Mašek s podobným prohlášením jako jeho libretističtí kolegové. Z libretistů, kterým Janáček přiřkl autorské právo, se neozval jen Procházka (jelikož byl autorem i druhého dílu) a neznámý Gellner.

Janáček ještě pro dvě poslední provedení *Broučka* v Národním divadle na základě Schmoranzovy výtky, že scéna vítání Žižky není dost působivá, když hudba není podložena slovem, přikomponoval do těchto míst sbor.

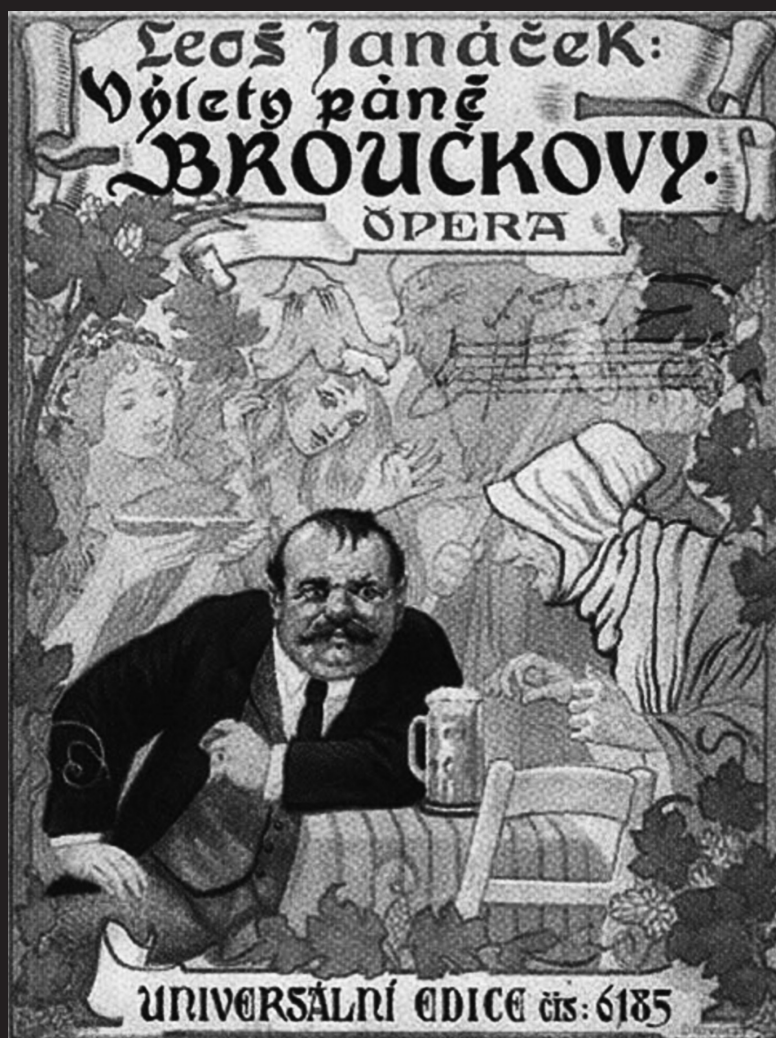
Výlety páně Broučkovy však měly na scéně Národního divadla jepičí život – dočkaly se pouhých devíti repríz.

*Výlety páně Broučkovy v Národním divadle v Praze (1920) –
scéna Karla Štapfera (královská pokladnice)
Foto archiv ND v Praze*

*Výlety páně Broučkovy v Národním divadle v Praze (1920) –
scéna Karla Štapfera (středověká Praha)
Foto archiv ND v Praze*

SAMOSTATNÝ VÝLET PANA BROUČKA DO MĚSÍCE

Po pražské premiéře zájem o *Broučka* zcela zmizel. Janáček sice doufal v prosazení opery také do německy mluvících zemí, o čemž svědčí jeho pokus získat Maxe Broda pro překlad, ale žádné nastudování *Broučka* v zahraničí se za Janáčkovu života nekonalo. Ztroskotalo i jednání s Maxem Brodem, který svou účast na překladu podmínil podstatnými dramaturgickými změnami. V prvním díle navrhoval již podruhé mnohá přepracování a škrty, které byly pro Janáčka nepřijatelné, ale jako důvod pro odmítnutí překladu nakonec označil ideovou neslučitelnost druhého dílu se svým pacifismem. Koncem roku 1921 Janáček obdržel za *Výlety páně Broučkovy* výroční cenu Československé akademie věd a umění (5 000 Kč). Všechna pozornost hudební veřejnosti však již byla upoutána na skladatelovy novinky, které přicházely doslova jedna za druhou, a na nejrozsáhlejší Janáčkovu hudebně-dramatickou kompozici se postupně zapomnělo. V roce 1924 vyšla první skladatelova biografie z pera Maxe Broda, kde autor uvádí, že Janáček uvažuje o přepracování *Broučka*. K přepracování však došlo až o rok později v souvislosti s přípravou nastudování v brněnském Národním divadle. Dirigent a šéf brněnské opery František Neumann (1874–1929), který premiéroval celkem čtyři skladatelovy opery, zaslal Janáčkově 2. června 1925 seznam škrtnů, které navrhoval provést v prvním dílu. Je zřejmé, že s provedením *Výletů pana Broučka do XV. století* se nepočítalo. Janáček škrty přehlédl, některé připomínkoval a jiné zrušil, a obratem zaslal vše zpět Neumannovi. Do orchestrálních hlasů byly změny postupně zapracovány po začátku června 1925. Janáček také provedl revizi v instrumentaci, pravděpodobně ve dvou fázích. Během první, která musela proběhnout někdy po 6. červnu 1924, kdy mu pražské Národní divadlo vrátilo partitury *Broučka*, částečně prohloubil změny provedené Ostrčilem a některé naproti tomu zrušil, a to i v druhém díle. Další fáze revize následovala někdy během června 1925, kdy doplnil již jen instrumentaci prvního dílu, konkrétně ta místa, která Neumann nevyškrtnl. Jak vlastně tato verze vypadala? Především bylo provedeno mnoho škrtnů, z kterých uvedme alespoň ty podstatné: značná část lyrického výstupu Málinky a Mazala v prvním obrazu, velký úsek ze závěru téhož obrazu odehrávajícího se před Vikárkou, část následného výstupu Blankytného, celý závěr prvního jednání od místa odletu

Broučka s Ethereou až po sbor Umělců v následujícím jednání, značná část prvního výstupu druhého jednání, celý následný výstup Etherey, velký úsek počínající „melodramatem“ Oblačného až po závěr scény s Malířem, značná část scény s odhalením Broučkovy konzumace uzeniny až po sbor Muzikantů. Nejpodstatnější škrť však byl učiněn v místě, kde začíná závěrečná scéna před Vikárkou. Zde došlo k napojení *Výletu pana Broučka do Měsíce* na konec *Výletu pana Broučka do XV. století* – těsně za zpěv Kedruty. Od tohoto bodu dále byla místa s reminiscencí na XV. století vyškrtnuta a zpěvní part Broučka byl částečně upraven. Je nepochybné, že tato verze byla provedena pod jakýmsi tlakem. Hlavním cílem bylo, co nejvíce operu zkrátit a vyjít tak vstříc pěvcům a zároveň nenáročnému obecenstvu. To, že díky těmto změnám vypadlo množství kvalitní hudby, bylo zřejmě podružné. Podstatnější však je, že touto úpravou byla narušena celá dramaturgická stavba *Výletu pana Broučka do Měsíce*. Dílo bylo navíc opět nastudováno z materiálů Národního divadla v Praze, tedy se všemi punktacemi zpěvních partů. Takto okleštěný *Výlet pana Broučka do Měsíce* měl premiéru v Divadle Na hradbách 15. května 1926. V druhé půli večera byl zařazen balet *Petruška* od Igora Stravinského (1882–1971). Nesporně kladnou stránkou nastudování byla skvostná výprava Josefa Čapka (1887–1945) a dle kritiky znamenitá režie Oty Zítka (1892–1955). Opera byla přijata vlídně, avšak počet repríz se zastavil na čísle pět.

DALŠÍ OSUDY DÍLA

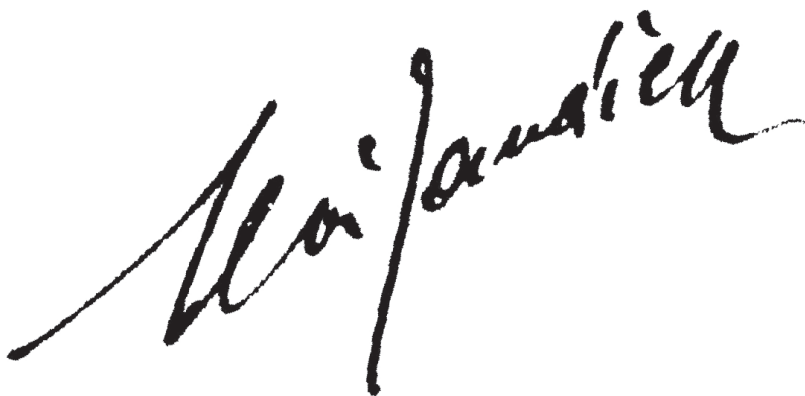
Uplynulo více jak jedenáct let od brněnského uvedení, než se *Výlety páně Broučkovy* opět objevily v dramaturgii některého z divadel. Janáčkovu bilogii si určilo jako první premiéru sezóny 1937/38 opět Národní divadlo v Brně. Tentokrát zde, v Janáčkově městě, měly zaznít poprvé kompletní *Výlety páně Broučkovy*. Pro nastudování se opět půjčil provozovací materiál z Národního divadla v Praze. Ovšem problém nastal s partiturami. Původní partitury, které ještě k nastudování v Brně v roce 1926 zapůjčil sám Janáček, byly již uloženy v Janáčkově archivu Moravského zemského muzea. Jak vyšlo najevo, pražské Národní divadlo využilo možnost bezplatného opsání partitur jen částečně, když nechalo pořídit opis pouze prvního dílu. Ten si brněnské divadlo vypůjčilo, ale muselo pořídit vlastní opis druhého dílu. Šéfdirigent Milan Sachs (1884–1968) se spolu s Vilémem Tauským rozhodli operu doinstrumentovat. Dnes je velmi obtížné zjistit, kdo z nich se tohoto úkolu zhostil, ale je pravděpodobné, že to byl Vilém Tauský. Do pražského opisu prvního dílu nejprve nepřiliš důsledně dopsal Janáčkovy pozdější změny a některá místa v instrumentaci sám rozšířil a většinou je označil svým podpisem. Druhá část bilogie byla ve velké míře doinstrumentována v novém opisu partitury. Neznámý autor, s největší pravděpodobností to byl Sachs, vydal v září 1937 v Divadelním listu článek s názvem *Instrumentační doplňky Broučka*. V článku popisuje, proč ke změně instrumentace přikročili a v jakých případech ji posilovali. Ačkoliv v textu zmiňuje pouze některá místa, do kterých bylo zasaženo jen technicky (posílení určitého nástroje atd.), skutečnost je jiná. Masivní instrumentační doplňky v mnohém změny vyznění jednotlivých scén, dokonce zásahy vytvořily jakýsi národní patos jako v případě zjevení Svatopluka Čecha. Jindy změny nemají charakter posílení zvuku, ale dotvoření, či vytvoření nových barevných nálad, jako v případě přidání celesty či harfy. Zajímavé je, že k tomuto činu si vyžádalo Národní divadlo v Brně dobrozdání prof. Vladimíra Helferta (1886–1945), profesora Masarykovy univerzity, který byl jakýmsi dozíratelem na janáčkovské aktivity (je komické, že Janáčkovu satiru v prvním dílu byla namířena mimo jiné právě proti němu). Samotná inscenace, na níž se podílel výtvarník František Muzika a režisér Rudolf Walter, byla však podle kritik vynikající. Za zmínku ještě stojí dvojí rozhlasové provedení v roce 1936. Na přelomu ledna a února zazněly ve dvou večerech kompletní *Výlety páně*

Broučkovy včetně poprvé (žel i naposledy) provedené dohry *Výletu pana Broučka do Měsíce* s dirigentem Otakarem Jeremiášem (1892–1962). Přenos byl o to cennější, že byl proveden z původních partitur zapůjčených z Janáčkova archivu. Druhé provedení *Výletů páně Broučkových* (již bez dohry) bylo vysíláno v září. U dirigentského pultu stál opět Otakar Jeremiáš, druhou část bilogie tentokrát provedl Janáčkův žák Břetislav Bakala (1897–1958)

Smutný osud však *Výlety páně Broučkovy* čekal v roce 1959, kdy si partituru opsala Universal Edition (poprvé!). Nejen že nechala opsat doinstrumentované verze dokonce s různými dalšími doplňky dirigentů (opis provedla z provozovacích partitur Národního divadla v Praze), ale dokonce nechala operu, hlavně pro německé publikum, přepracovat. Překlada a úpravy se zhostil Karlheinz Gutheimem. Tato verze, která velmi zasáhla do děje i textu (příběh je posunut do roku 1920 a pojednává spíše o vědeckotechnické revoluci), je naprosto necitlivým zpracováním Janáčkovy opery.

Teprve v současné době, když se striktně vracíme k Janáčkově původní verzi a chápeme skladatelovo dílo ve své celistvosti a originalitě bez tendencí jej opravovat či vylepšovat, blýská se snad *Broučkovi* na lepší časy.

Jiří Zahrádka

A large, stylized handwritten signature in black ink, which appears to read 'O. Jeremiáš', is written across the lower half of the page.

JANÁČKOVY VÝLETY PÁNĚ BROUČKOVY NA NAŠEM ÚZEMÍ

23. dubna 1920 – Praha, Národní divadlo – světová premiéra
 15. května 1926 – Brno, Divadlo Na hradbách (*Výlet pana Broučka do Měsíce*)
 27. listopadu 1937 – Brno, Divadlo Na hradbách
 16. dubna 1944 – Praha, Ústřední knihovna (*Výlet pana Broučka do Měsíce* – koncertní provedení)
 29. srpna 1948 – Praha, Velká opera 5. května
 9. října 1954 – Brno, Státní divadlo Brno a scéně Divadla Na Hradbách
 28. června 1959 – Ostrava, Státní divadlo Ostrava na scéně Divadla Zdeňka Nejedlého
 17. prosince 1959 – Praha, Národní divadlo na scéně Smetanova divadla
 21. dubna 1967 – Brno, Státní divadlo Brno na scéně Janáčkova divadla
 12. dubna 1968 – Praha, Národní divadlo na scéně Národního divadla
 24. září 1976 – Brno, Státní divadlo Brno na scéně Janáčkova divadla
 31. května 1988 – Praha, Národní divadlo na scéně Národního divadla
 5. června 1992 – Brno, Zemské divadlo Brno na scéně Janáčkova divadla
 20. listopadu 2003 – Praha, Národní divadlo na scéně Národního divadla
 19. listopadu 2010 – Brno, Národní divadlo Brno na scéně Janáčkova divadla (*Výlet pana Broučka do Měsíce*)

*Výlety páně Broučkovy ve Velké opeře 5. května (1948) –
 scéna Josefa Svobody*

*Výlety páně Broučkovy ve Velké opeře 5. května (1948) –
scéna Josefa Svobody
Foto archiv ND v Praze*

*Výlety páně Broučkovy v Národním divadle v Praze (1959) –
Bohumír Vích (Brouček)
Foto Jaromír Svoboda*

*Výlety páně Broučkovy v Národním divadle v Praze (1968) –
Helena Tattermuschová (Etherea) a Beno Blachut (Brouček)
Foto Jaromír Svoboda*

*Výlety páně Broučkovy ve Státním divadle Brno (1976) –
scéna z druhého jednání
Foto archiv ND Brno*

*Výlety páně Broučkovy ve Státním divadle Brno (1976) –
scéna ze čtvrtého jednání
Foto archiv ND Brno*

Výlety páně Broučkovy v Národním divadle v Praze (1988) –
scéna z druhého jednání
Foto Oldřich Pernica

*Výlety páně Broučkovy v Národním divadle v Praze (1988) –
scéna z druhého jednání
Foto Oldřich Pernica*

*Výlety páně Broučkovy v Národním divadle v Praze (1988) –
scéna ze čtvrtého jednání
Foto Oldřich Pernica*

Výlety páně Broučkovy v Národním divadle v Praze (2003) –
scéna z prvního jednání
Foto František Ortmann

Výlety páně Broučkovy v Národním divadle v Praze (2003) –
scéna ze čtvrtého jednání
Foto František Ortmann

*Pravý výlet pana Broučka do Měsíce v Národním divadle Brno (2010) –
světová premiéra původní verze díla*

VÝLETY PÁNĚ BROUČKOVY V OSTRAVĚ – 1959

Dirigent: **Bohumil Gregor**

Režie: **Ilja Hylas**

Scéna: **Vladimír Šrámek**

Kostýmy: **Ladislav Branc**

Sbormistr: **Jiří R. Míša**

Účinkovali:

Lubomír Procházka (Brouček)

Jiří Zahradníček (Mazal / Blankytný / Petřík)

Čeněk Mičák (Sakristán / Lunobor / Domšík)

Marie Burešová / Milada Šafránková (Málinka / Etherea / Kunka)

Dalibor Jedlička (Würfel / Čaroskvoucí / Konšel)

Věra Heroldová / Věra Nováková (Číšnice / Zázračné dítě / Žák)

Helena Zemanová (Hospodyně / Kedruta)

Rudolf Kasl (Oblačný / Vacek)

Zdeněk Kulhánek (Duhoslav / Vojta)

Jaroslav Kachel (Harfoboj / Miroslav)

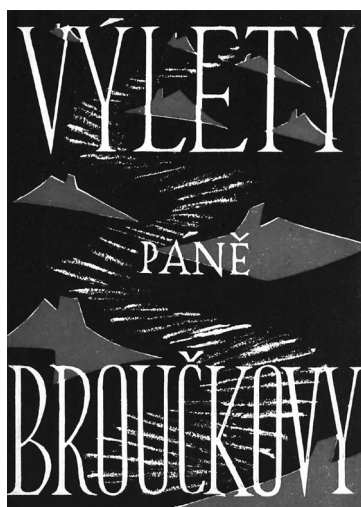
Radoslav Svozil (Profesor)

Josef Heriban (Svatopluk Čech)

Miloslav Nekvasil (I. Táborita)

Richard Novák (II. Táborita)

Premiéra 28. června 1959 v Divadle Zdeňka Nejedlého

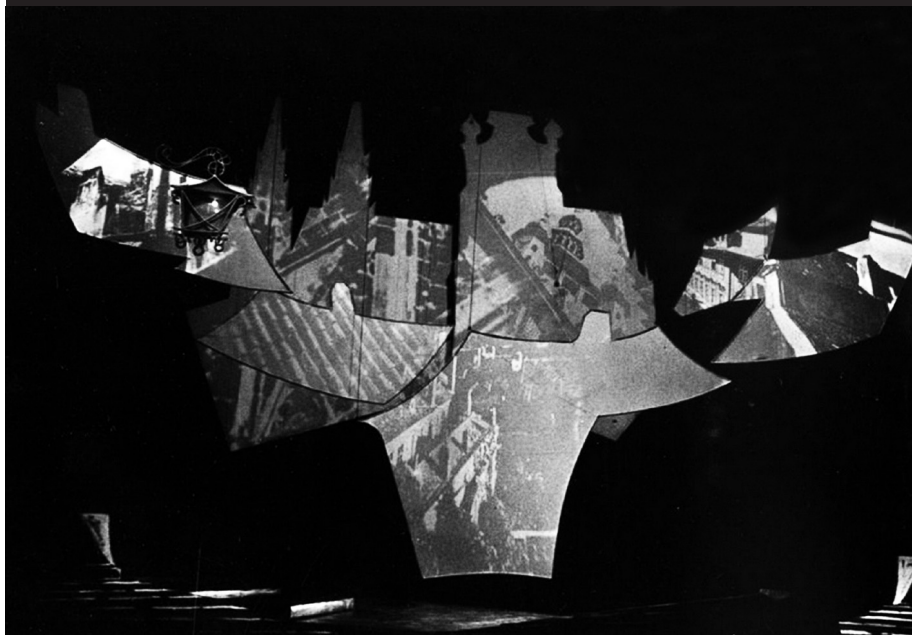

Program k inscenaci

1959

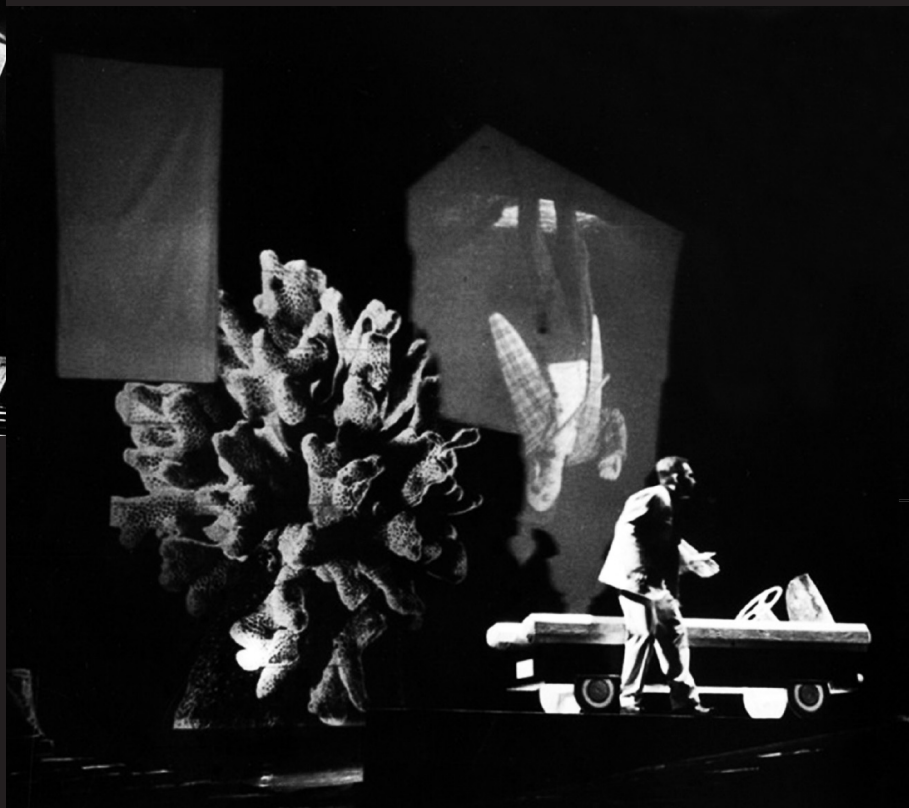

Lubomír Procházka (Brouček) a Dalibor Jedlička (Würfel),
foto František Krasl

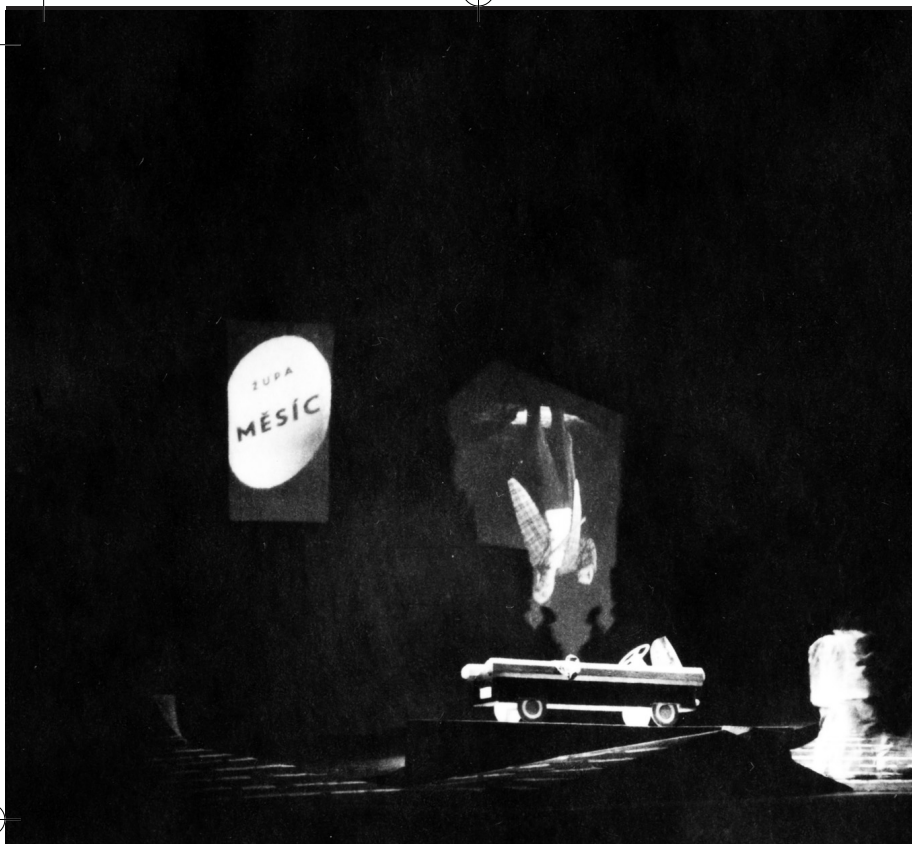

Scéna Vladimíra Šrámka, *foto František Krasl*

1959

Jiří Zahradníček (Blankytý) a Lubomír Procházka (Brouček),
foto František Krasl

Scéna Vladimíra Šrámka, *foto František Krasl*

1959

Scéna z druhého jednání, foto František Krasl

VÝLETY PÁNĚ BROUČKOVY V OSTRAVĚ – 2014

PROFILY INSCENÁTORŮ

ROBERT JINDRA

– hudební nastudování, dirigent

Absolvoval Pražskou konzervatoř v oborech klasický zpěv a dirigování. Od roku 2001 působí v Národním divadle v Praze, kde dosud nastudoval například Mozartovu operu *Così fan tutte*, Smetanovy *Dvě vdovy* nebo Janáčkovy *Příhody lišky Bystroušky*. Dále zde dirigoval řadu děl českého i světového operního repertoáru (Smetana – *Tajemství a Libuše*, Janáček – *Káťa Kabanová* a *Její pastorkyňa*, Mozart – *Don Giovanni* a *Figarova svatba*, Bizet – *Carmen*, Verdi – *Falstaff* ad.) nebo mimořádné koncerty *Mozartovy narozeniny* a *České operní gala*. V sezóně 2013/2014 působil v ND rovněž na pozici hudebního ředitele opery. V letech 2006–2009 spolupracoval s Deutsche Oper am Rhein v Düsseldorfu/Duisburgu, kde se podílel na přípravě inscenací Wagnerova *Prstenu Nibelungova*, Straussovy *Elektry*, Dvořákovy *Rusalky* a Janáčkových oper *Její pastorkyňa*, *Káťa Kabanová*, *Věc Makropulos*, *Příhody lišky Bystroušky* a *Z mrtvého domu*. Počátkem roku 2010 úspěšně hostoval v Norské národní operě v Oslu (Strauss – *Ariadna na Naxu*). V březnu téhož roku se stal hudebním ředitelem opery Národního divadla moravskoslezského v Ostravě, kde dosud nastudoval například Massenetova *Werthera*, Janáčkovu *Její pastorkyni*, *Věc Makropulos* a *Káťu Kabanovou*; Verdiho *Falstaffa* a *La traviatu*, Hindemithova *Cardillac*a, Pucciniho

Bohému, Dvořákovu *Armidu*, Catalaniho *La Wally*, Wagnerova *Lohengrina* nebo Smetanovu *Čertovu stěnu*. S ostravským operním souborem připravil rovněž mozartovský *Galakonzert Adama Plachetky*, *Galakonzert Evy Urbanové*, mimořádný koncert *VERDI GALA*, *Galakonzert Olgy Romanko a Gustava Porty* nebo reprezentativní koncert k Roku české hudby 2014 s názvem *České operní gala*. V únoru 2012 hostoval ve Státním divadle v Košicích, kde nastudoval Janáčkovu operu *Její pastorkyňa*. V rámci Mezinárodního hudebního festivalu Janáčkův máj 2012 dirigoval *Galakonzert Feruccia Furlanetta*, o rok později pak ve spolupráci s festivalem a Janáčkovou filharmonií Ostrava řídil mimořádný koncert *WAGNER GALA* (se sólisty Maidou Hundeling a Tomaszem Koniecznym). V rámci Mezinárodního hudebního festivalu Pražské jaro 2014 byl dirigentem *Galakonzertu Adama Plachetky* (s Filharmonií Bohuslava Martinů, Zlín). V září 2014 byl dirigentem slavnostního galakonzertu *Peter Mikuláš 60*, kterým byla zahájena sezóna Slovenského národního divadla v Bratislavě.

Robert Jindra pravidelně spolupracuje například s komorním orchestrem Virtuosi Pragenses, Pražskou komorní filharmonií, Českým národním symfonickým orchestrem, Plzeňskou filharmonií (Smetana, Fibich), Symfonickým orchestrem hlavního města Prahy FOK (Suk, Fauré, Jolivet – sólista Dag Jensen) nebo se Symfonickým orchestrem Českého rozhlasu (*Galakonzert Olgy Peretyatko a Štefana Kocána*).

JAN ŠRUBAŘ

– dirigent

Vystudoval brněnskou JAMU, po absolutoriu působil v operě Divadla Jozefa Gregora Tajovského v Banské Bystrici, od roku 1981 je dirigentem ostravské opery. Nastudoval zde desítky operních titulů – například *Oberona* (Carl Maria von Weber), *Prodanou nevěstu* (Bedřich Smetana), *Johanku z Arku* a *Rigoletta* (Giuseppe Verdi), *Sedláka kavalíra* (Pietro Mascagni), *Komedianty* (Ruggero Leoncavallo), *Její pastorkyni* (Leoš Janáček), *Židovku* (Fromental Halévy); *Kouzelnou flétnu* a *Così fan tutte* (Wolfgang Amadeus Mozart), *Vlaštovku* (Giacomo Puccini) nebo *Komíníčka* (Benjamin Britten). Pravidelně diriguje i tituly baletní – například *Labutí jezero* a *Lou-skáčka* (Petr Iljič Čajkovskij).

SKUTR

– režie

Režijní tandem SKUTR tvoří režiséři Martin Kukučka (nar. 1979 ve slovenském Martině) a Lukáš Trpišovský (nar. 1979 v Praze). Společně začali pracovat při studiích na DAMU u profesora Josefa Krofky a profesora Miloslava Klímy.

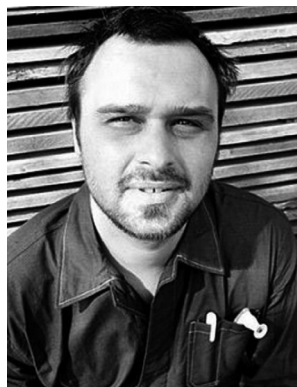
Už jejich absolventská představení vzbudila zájem kritiky a ohlasy u diváků. Proto je po ukončení studia na DAMU přizval ředitel Divadla Archa Ondřej Hrab ke spolupráci a nabídl jim tvůrčí rezidenci. Inscenace SKUTRu se představily na mnoha prestižních festivalech v Evropě a Asii. Například na festivalu Fringe ve skotském Edinburghu absolvovala jejich inscenace *Plačky 22* repríz a byla nominována na Total Theatre Award.

Autorská představení SKUTRu kombinují tanec, pohyb, akrobacii, loutky, projekce, light-design, text a zvuk a dala by se jedním slovem označit za multižánrová či cross-over. Kromě volné autorské tvorby (mimo jiné *Nickname*, *Malá smrt*, *La Putyka*, *Svěcení jara*) režírovali Martin Kukučka a Lukáš Trpišovský také na předních českých scénách (Národní divadlo v Praze, Národní divadlo Brno, Divadlo Na zábradlí, Klicperovo divadlo, Divadlo Petra Bezruče či HaDivadlo) a v zahraničí – mimo jiné Pozoriště FDU v Bělehradě (Srbsko), Lubuski Teatr w Zielonej Górze (Polsko), Mezinárodní festival Miasto v polské Legnici.

V poslední době se čím dál více věnují spojení hudby a divadla. Pro mezinárodní festival Struny podzimu tak vytvořili s hráči orchestru Berg hudební divadlo Heinera Goebbelse *Schwarz auf Weiss* či scénické provedení Honeggerova *Krále Davida*.

Jejich posledními pracemi jsou inscenace Mozartova *Dona Giovaniho*, autorský balet *Čarodějův učeň* a laterna magika *Human Locomotion* v Národním divadle v Praze, *Radúz a Mahulena* Julia Zeyera a *Liška Bystrouška* v Národním divadle Brno, *Sen noci svatojanské* pro Letní shakespearovské slavnosti a *Labutí jezero* pro Klicperovo divadlo v Hradci Králové.

Martin Kukučka a Lukáš Trpišovský jsou odbornými asistenty na DAMU v Praze pro obory režie, dramaturgie a herectví. Za svou tvorbu získali mnoho cen, z nichž jsou nejvýznamnější Grand Prix na mezinárodním festivalu FIST v Bělehradě 2007 a Cena diváků tamtéž 2007 a 2008, Cena Evalda Schorma a Cena Josefa Hlávky. Nominace na Total Theatre Award za inscenaci *Plačky* na Festivalu ve skotském Edinburghu. Třikrát po sobě byli nominováni na Talent roku Ceny Alfréda Radoka a v roce 2010 za inscenaci *La Putyka* na inscenaci roku Ceny Alfréda Radoka. Několikrát byli také nominováni na Cenu Sazky a Divadelních novin.

JAKUB KOPECKÝ

– scéna

Narodil se v Liberci. Po střední Výtvarné škole Václava Hollara vystudoval na Katedře alternativního a loutkového divadla DAMU obor scénografie. Pro SKUTRY se stal významným spolutvůrcem jejich divadla ať už v Divadle Archa (*Nickname, Understand, Duší dítě*), nebo na jiných českých scénách (*Hrdinové* – ND Praha, *Plyš* – Divadlo Na zábradlí, *Radúz a Mahulena* – ND Brno). Působil také v zahraničí (*Army House of Culture* v polské Legnici). Spolupracuje s řadou dalších tvůrců – navrhl scénografie pro Jiřího Adámka (*Tiká, tiká, politika* nebo *Evropané*), Jiřího Nekvasila (*Perikles* v Klicperově divadle v Hradci Králové) a pro přední taneční soubor DOT504 (*Muh hunt* a *Perfektní den*).

Zabývá se i vlastní autorskou divadelní tvorbou (experimentální projekty *Pollygone* a *Údolí*). Mimo divadlo se věnuje počítačovým animacím a grafice (například 2006–2007 grafický design pro Teatro NoD, 2008–2009 grafický design pro Českou taneční platformu, 2009 grafický design pro Tanec Praha). Za projekt Bouda III ND Praha (Iva Klestilová – *Hrdinové*) byl v roce 2006 nominován na Cenu Alfréda Radoka v kategorii scénografie roku.

SIMONA RYBÁKOVÁ

– kostýmy

Textilní a kostýmní výtvarnice Simona Rybáková studovala na Střední uměleckoprůmyslové škole a na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze, v ateliéru textilního výtvarnictví. V roce 1990 absolvovala půlroční stáž v oboru textilní design v Helsinkách na University of Industrial Arts. V roce 1996 obdržela 1. cenu v soutěži Swarovski Award (čtyřměsíční pobyt na Rhode Island School of Design v Providence, USA). Od roku 1996 je českou reprezentantkou v exekutivě (do 2009) a ve scénografické komisi mezinárodní organizace divadelníků (OISTAT). V roce 2007 se stala členkou Evropské filmové akademie. Od absolvování VŠUP je přes dvacet let na volné noze nejprve jako textilní výtvarnice. Později se přidala kostýmní tvorba. Vedle kostýmních návrhů a individuální oděvní tvorby vytvářela také autorské textilní tisky a koberce, šperky, plastiky a kresby. Díky obrově širšímu vzdělání a zkušenostem z vlastní divadelně taneční skupiny se jí dařilo pracovat v mnoha oblastech kostýmní tvorby a využívat jejich vzájemný vliv a inspiraci. Divadelními kostýmy se podílela na úspěchu Baletní jednotky Křeč (jíž je členkou) a s níž a M. a Š. Cabany je také spjata velké množství různých divadelních realizací. Stejně tak i s Operou Mozart, Státní operou Praha a Národním divadlem v Praze. V letech 1995–2002 byla stálou kostýmní výtvarnicí pro Mezinárodní filmový festival Karlovy Vary. Od roku 1983 vystavovala na mnoha samostatných i kolektivních výstavách doma i v zahraničí (Japonsko, USA, Francie, Dánsko, Korea, Finsko ad.).

Přednášela na University of Nebraska v Lincolnu, University of Kansas v Kansas City, USITT v Pittsburgu a Long Beach, Tokiu, Soulu a Manile. Iniciovala a zúčastnila se několika workshopů pořádaných kostýmní sekci scénografické komise OISTAT. Kromě zmíněné ceny Swarovski Award získala další významná ocenění: Zlatou Trigu za kolektivní českou národní expozici na Pražském Quadriennale 99, již byla spolu se Š. Cabanem komisařkou, Zlatou medaili za design textilu na mezinárodním veletrhu Brno, Zvláštní uznání za výtvarnou stránku tanečního filmu KusPoKusu na Festivalu tance ve Frankfurtu (SRN) a nominaci na Českého lva v r. 2007. Při pracovních a studijních pobytech se dostala do mnoha zemí světa: Finsko, Dánsko, Švédsko, Norsko, Island, Faerské ostrovy, Laponsko, Estonsko, Rusko, Japonsko, Hong Kong, Korea, Vietnam, Tchaj-wan, Filipíny, USA, Kanada, Kuba, Polsko, Německo, Maďarsko, Bulharsko, Francie, Španělsko, Portugalsko, Anglie, Itálie, Řecko, Belgie, Rakousko, Makedonie, Albánie, Kosovo, Srbsko, Černá Hora, Turecko, Izrael, Tunis, Libye, Jemen a Sokotra.

JAN KODET

– choreografie

Jan Kodet se narodil v roce 1968 v Praze. Taneční základy získal ve Vysokoškolském uměleckém souboru Univerzity Karlovy (později Taneční divadlo Praha), jehož členem byl devět let. Zde měl možnost pracovat s předními osobnostmi moderního tance té doby (Ivanka Kubicová, Jan Hartman, Marcela Benoniová). V roce 1991 absolvoval Katedru tance HAMU – obor pedagogika moderního tance u prof. Ivanky Kubicové. Poté působil jako tanečník v řadě zahraničních divadel, například Dance Berlin, S.O.A.P. Dance Theatre Frankfurt nebo Ballet Gulbenkian (Lisabon), kde se setkal s takovými choreografy, jako jsou například Ohad Naharin, Nacho Duato, Paulo Ribeiro, Itzik Galili aj. Nejdůležitější pro něj zůstává portugalský choreograf Rui Horta, v jehož skupině několik let tančil a posléze pracoval jako jeho asistent, a to s celou řadou evropských souborů (Cullberg Ballet, Compagnie National de Marseille, Icelandic Ballet aj.). V současné době patří k předním představitelům současné taneční scény. V Česku i zahraničí vytvořil řadu úspěšných projektů, například *Danse Macabre* (Divadlo Archa), *6x Eva*, *Evička*, *No End*, *Adam + Eva – Náhoda neexistuje*, *Gates* (Trans Dance Europe), *Cala Estreta*, *Jade* (Gulbenkian Ballet Lisabon), *Chrysalis* (BDT Bratislava), *About Firewomen and an other stories* (Hochschule FFM), *Raumtraumen* (St. Gallen), *Lola & Mr. Talk* (Divadlo Archa, Cena Szky a Divadelních novin za nejlepší choreografický počín divadelní sezóny 2003–2004), *Povídání s Fridou* (Taneční konzervatoř hl. m. Prahy,

Balet ND Brno), *Argonauti* (Laterna magika), *Duel* (Balet ND v Praze), *Zlatovláska* (Balet ND v Praze), *(e)MOTION PURE*, *Light Symphony* a *Kevel* (Divadlo Ponec, Cena diváka na České taneční platformě v roce 2007), *Rusalka* (Opera ND v Praze), *Camoufl•AGE* (Balet ND v Praze, Cena Sazky a Divadelních novin za nejlepší choreografický počín divadelní sezóny 2008–2009), *Hry o Marii*, *Parsifal*, *Gloriana* (vše Opera ND v Praze), *Doteky snáře* (Pražský komorní balet) či *Čarodějův učeň* (Balet ND v Praze) a *Sen noci svatojanské* (Letní shakespearovské slavnosti Praha). Nejen v Česku vyučuje techniku moderního tance, improvizaci a kompozici, a to v mnoha souborech a tanečních školách (Hochschule für Tanz Frankfurt am Main, Institut del Teatro Barcelona, Ballet Academy Stockholm, Iwanson International München, Nordance Dance Company ve Švédsku, DV8 v Londýně či Carte Blanche v Norsku atd.). Jako pedagog se též účastnil celé řady mezinárodních workshopů, sám je spoluzakladatelem a uměleckým šéfem International Contemporary Dance Workshop Prague (ICDW). V Praze vyučuje mimo jiné choreografii na Katedře tance HAMU, spolupracuje s Taneční konzervatoří hl. města Prahy, Tanečním centrem Praha a zastává funkci baletního mistra v Baletu Národního divadla.

JURIJ GALATENKO

– sbormistr

Vystudoval dirigování a sbormistrovství na Národní hudební akademii v Kyjevě. Pracoval mimo jiné jako učitel dirigování na konzervatoři, dirigent filharmonického orchestru města Rovno, spolupracoval jako dirigent s ruským souborem Mladá opera. V NDM tvoří od roku 1998, od roku 2000 je sbormistrem operního souboru, kde nastudoval více než čtyři desítky operních inscenací. S operním a baletním souborem NDM a Operním studiem NDM spolupracoval i jako dirigent (mj. *Dvořákstory*, *Aitna*, *Ngoa-É*, *Kolotoč*). Současně je také sbormistrem komorních pěveckých sdružení.

Jorge Garza (Matěj Brouček) a Lukáš Trpišovský
Foto Martin Popelář

Martin Kukučka a Jan Šrubař
Foto Martin Popelář

ORCHESTR OPERY NDM

První housle

Vladimír Liberda – 1. koncertní mistr,
Lucie Staňková – 2. koncertní mistr,
Václav Hlosta, Jiří Ruta, Zdeněk Smolka, Irena Vítková,
Milan Zajíc, Mária Zezulková

Druhé housle

Petr Ptošek, Václav Holek, Michaela Hrabovská, Hana Kuchyňová,
Iva Mojžíšková, Dora Strouhalová, Ludmila Urbanová

Violy

Boleslav Gaš, Tomáš Farlík, Miloslav Habusta, Zbigniew Jezowicz,
Vítězslav Mojžíšek, Dušan Ondruška

Violoncella

Radmila Rašková – 1. koncertní mistr,
Luděk Hrda – 2. koncertní mistr,
Ilona Kučerová, Tomáš Socha, Martin Šram

Harfa

Soňa Bradáčová

Kontrabasy

Ivan Vričan, Vladimír Veselý, Lumír Kavík, Lukáš Krček

Flétny

Alice Bubancová, Anna Matějková, Petr Pícha

Hoboje

Jana Polášková, Tomáš Filip, Dana Bosáková, Jana Matějková

Klarinety

Dalibor Pukovec, Eduard Rakus, Jana Bednářová

Fagoty

Pavel Pražák, Petr Bubanec, Jakub Baran

Lesní rohy

Vít Jančálek, Pavel Chomoucký, Jana Chomoucká, Jan Garláthy,
Michal Matys, Markéta Smitalová

Trubky

Michal Höpfler, Jakub Klimánek, František Adamík, Mojmír Blaštík

Pozouny

Stanislav Strouhal, Martin Cupal, Lubomír Konečný, Jakub Smeja

Tuba

Miroslav Pecháček

Bicí nástroje

Petr Podraza, Pavel Švec, Jiří Šajtar

SBOR OPERY NDM*

Soprán

Veronika Bílková, Lucie Dvořáková, Elena Egorova,
Marcela Gurbalová, Veronika Holbová, Margita Jaššová,
Andrea Jurčíková, Pavla Morysová, Nikola Novotná,
Iveta Pavlásková, Kateřina Svetlíková, Bohdana Šindlerová,
Marta Tománková, Denisa Žídková

Alt

Andrea Dragounová, Bohumila Fišarová, Anna Chlebková Szpryczová,
Gabriela Lojková, Tatiana Pituchová, Ivana Tomášková,
Dagmar Urbanová, Hana Veselá

Tenor

Tomáš Bártla, Aleš Burda, Pavel Ďuríček, Zdeněk Ferk, Jiří Halama,
Martin Holík, Petr Krňávek, Ivo Kroček, Petr Němec, Tomáš Pícha,
Jan Rychtář, Pavel Uskov

Bas

Martin Blaževič, Adam Grygar, Petr Jonszta, Pavel Kozel,
Jaroslav Marek, Vlastimil Nitschmann, Michal Onufer,
Tomasz Suchanek, Ivan Tyrlík, Petr Urbánek, Roman Vlkovič,
Waldemar Wieczorek, Siarhei Zubkevich

**Ve výčtu jmen jsou uvedeni rovněž externí umělci, kteří se na inscenaci opery
Výlety páně Broučkovy podílejí.*

EXTERNÍ TANEČNÍCI

Tereza Cigánková, Viktorie Georgievová, Markéta Miencilová,
Barbora Rokoszová, Jana Ryšlavá, Kristýna Slezáková

Dalibor Janás, Jakub Jursa, Jakub Mazůch, Adam Silber,
Jakub Sotorník, Jan Špunda

Martin Kukučka, Jorge Garza (Matěj Brouček), Agnieszka
Bochenek-Osiecka (Málinka/Etherea/Kunka) a sbor opery NDM
Foto Martin Popelář

Jorge Garza (Matěj Brouček), Alexandr Beň
(Würfl/Čaroskvoucí/Konšel) a sbor opery NDM
Foto Martin Popelář

Scénická vizualizace Jakuba Kopeckého

Leoš Janáček (1854–1928)

Výlety páně Broučkovy

Opera o dvou částech a čtyřech jednáních z let 1908–1917

Výlet pana Broučka do Měsíce

Opera o dvou jednáních a dohře

Libreto Leoš Janáček (za spolupráce Karla Maška, Zikmunda Jankeho, Františka Gellnera, Viktora Dyka a Františka Serafínského Procházky)
podle povídky Svatopluka Čecha *Pravý výlet pana Broučka do Měsíce*

Výlet pana Broučka do XV. století

Opera o dvou jednáních

Libreto Leoš Janáček (za spolupráce Františka Serafínského Procházky)
podle povídky Svatopluka Čecha *Nový epochální výlet pana Broučka, tentokrát do XV. století*

Osoby:

PRAHA 1888

MĚSÍC

XV. STOLETÍ

Matej Brouček, domácí pán	Brouček	Brouček	<i>tenor</i>
Mazal, malíř	Blankytný	Petřík	<i>tenor</i>
Sakristán u sv. Víta	Lunobor	Domšík od Zvonu	<i>basbaryton</i>
Málinka, jeho dcera	Etherea	Kunka	<i>soprán</i>
Würfl, hostinský na Vikárce	Čaroskvoucí	Konšel	<i>bas</i>
Číšník	Zázračné dítě	Žák	<i>soprán</i>
Hospodyně pana Broučka	–	Kedruta	<i>alt</i>
Služka	–	–	<i>mezzosoprán</i>
Svatopluk Čech	–	–	<i>baryton</i>
Skladatel	Harfoboj	Miroslav Zlatník	<i>tenor</i>
Malíř, Hlas profesorův	Duhoslav	Vojta od Pávů	<i>tenor</i>
Básník, Jiný hlas	Oblačný	Vacek Bradatý	<i>baryton</i>
–	Básník	–	<i>tenor</i>
–	Jiný básník	–	<i>tenor</i>
–	–	I. Táborita	<i>baryton</i>
–	–	II. Táborita	<i>tenor</i>
Umělci	Umělci	Ozbrojený lid	<i>tenoři, basy</i>
–	Muzikanti	Bojovní lid	<i>tenoři, basy</i>
Hlasy z hloubky	–	–	<i>tenoři, basy</i>
–	Družky Etherey	–	<i>soprány, alty</i>
–	–	Hlasy	<i>soprány, alty</i>
–	–	Lid	<i>soprány, alty</i>
–	–	Děti	<i>dětský sbor</i>

VÝLET PANA BROUČKA DO MĚSÍCE

První jednání

Úvod. Zamlklá měsíční noc, přerývaná ojedinělými ozvuky života.

Opona. Vikárská ulička na Hradčanech. Vlevo vchod na Vikárku; osvětlená otevřená okna hostinské místnosti. Vpravo stavba chrámu svatovítského. Po straně obydlí sakristánovo. Noc, měsíc v úplňku; chvílemi táhnou přes nebe mraky.

MÁLINKA

(Vyjde z Vikárky rozhorlena, v patách za ní Mazal.)

Pak věřit mužům, věřit mužům,

věřit mužům! Mazle!

Ty jsi včera přece tančil!

MAZAL

(bezradně)

Včera?

MÁLINKA

Valčík!

MAZAL

Valčík?

MÁLINKA

Mazur!

MAZAL

Mazur?

MÁLINKA

(Šermuje mu tanečním pořádkem před očima; prudce.)

Valčík i mazur, mazur i polku,

všecko, všecko s tou Fančí!

(odhodlaně)

A, já si vezmu pana Broučka!

(Sakristán vychází z domu, jde nepozorovaně k nim.)

MAZAL*(Libá Málunku.)*

Haha, haha, haha, pana Broučka,
Broučka! Dědka takového!

SAKRISTÁN

Co to vidím?

*(Chopí Mazala za rameno,
odtrhne ho od Málinky.)*

Tohle je váš kumšt?

Tohle, pane Mazale!

MÁLINKA

Ale tatínku!

MAZAL

Ale pane sakristáne!

UMĚLCI*(uvnitř Víkárky)*

Svatá pravda, to je malvaz,
člověk by ho vypil naráz!

Svatá pravda, svatá pravda!

Svatá pravda, to je malvaz!

BROUČEK*(Na zápraží Víkárky; volá.)*

Pane Würfl, pane Würfl!

BROUČEK*(Ukazuje na uliční lampu; zlobně.)*

Podržte tu lucernu!

SAKRISTÁN

Pan Brouček v růžové náladě!

MÁLINKA*(Usmívá se na Broučka; lichotivě.)*

Pan Brouček v růžové náladě!

BROUČEK*(zlostně)*

Já v růžové náladě, v růžové náladě?

Jděte mi s tím holoubětem

z cesty, z cesty!

MÁLINKA

Já? Z cesty?

SAKRISTÁN

Já? Z cesty?

MAZAL

(výsměšně)

La, la, la, la, la, la, la.

BROUČEK

(k Mazalovi)

A vy, pane Mazale!

MAZAL

La, la, la, la.

BROUČEK

Do srdéčka mé hospodyně
vkrádat se je zbytečno!

MAZAL

(vesele)

La, la, la, la, la, la, la!

Aj, milý pane domácí!

Snad z Měsíce jste nespád'?

Snad z Měsíce jste nespád'?

MÁLINKA

(pro sebe)

Hospodyně?

MAZAL

Zděděná postel, duchna měkká, ...

MÁLINKA

Není to ta Fančí, ...

MAZAL

... vyhřátý pokoj ...

MÁLINKA

... s kterou tančil ...

MAZAL

... na vás čeká.

MÁLINKA

... mazur a valčík ...
(proti Mazalovi)
 všecko, všecko!
 Ó, já se pomstím!
(Odbíhá, zastaví se však v pozadí
a pozoruje vše bedlivě.)

SAKRISTÁN

Ó! Ó, já se pomstím!
(Zajde do Vikárky.)

BROUČEK

(proti Mazalovi)
 Je konec! Grešli činže
 od vás neuvidím!
 Vysadím vás na ulici!

MAZAL

(Ukloní se Broučkovi.)
 Snad z Měsíce jste nepad'?
(Vstane s gestem recitátora.)
 Zřím, jak se směje lidstvo dokola,
 jak pracnou cestou dál se trmácí,
 cval oře, báj snu i let sokola.

BROUČEK

Hubo nevymáchaná!
(Popojde vrávoravě.)

MAZAL

Má úcta, pane domácí!
(Zajde do Vikárky.)

WÜRFL

(na zápraží k Broučkovi)
 Těhle msta půjde až na Měsíc!

BROUČEK

(Zastavuje se.)
 Na Měsíc? Bláhová bázeň!
 Bláhová bázeň!
(Vysvitne Měsíc v úplňku.)
 Dnes si mne vytáhni!
 V tvář se ti dívám, směle dívám!

MÁLINKA*(vzadu na zápraží)*

Já nešťastná! Třikrát nešťastná!

Stokrát nešťastná!

*(Pláče.)***BROUČEK***(vyrušen)*

Nešťastná? Třikrát? Stokrát?

Proč se taháte s takovým člověkem!?

Nic nemá, ničím není, ničím nebude!

MÁLINKA

Ach, co, co si mám počít?

Nikdo mne nechce!

BROUČEK

Nikdo?

MÁLINKA

Nikdo! Nikdo!

BROUČEK

Nu, nejste ošklivá!

MÁLINKA*(Utírá si slzy.)*

Myslíte, pane domácí? Ne, ne!

(Rozběhne se.)

Skočím z mostu, všechno je marno!

BROUČEK

Neskákejte! Najde se někdo lepší.

MÁLINKA

Nenajde!

BROUČEK

Najde!

MÁLINKA

To se jen tak říká a nemyslí

se přitom na nic;

tak říká, jen říká!

Vy například, pane domácí,

jistě byste mne nechtěli!

(Rozpláče se.)

BROUČEK

Holoubku, holoubku,
(Zavravorá.)
můj holoubku, nechtěl?

MÁLINKA

Vy byste si mne vzal,
vy byste si mne vzal?

BROUČEK

Proč by ne?
Vzal bych si vás.

MÁLINKA

Přece, přece vzal?

BROUČEK

Ó, vzal bych si vás!

SAKRISTÁN

(Vyjde z Vikárky se džbánem piva
a přibližuje se pomalu k Broučkovi.)
Moje dcera je počestné děvče!

BROUČEK

(zaleknut)
Ale na Měsíci!

SAKRISTÁN

Říkal jste, že si ji vezmete?

BROUČEK

Ale na Měsíci! Na Měsíci!
(Odchází vravoravě směrem
k Zámeckým schodům,
za ním Málinka i Sakristán.
Měsíc zajde. Tma.
Okna Vikárky červeně svítí.)

UMĚLCI

(uvnitř Vikárky)
Láska, láska, čarovný květ,
vezmeš, utrhneš, uvadne hned.
Plál jsi, plál jsi, pro co jsi plál?
Květ—li nevoní, jde se dál!
Poslední noc je krásná noc,

svítá, už svítá, s pánem bohem!
 Láska, láska, šílený cit.
 Raděj u Würfla pít!
 Pivo! Pivo! Pivo! Pivo!
 Pivo! Pivo! Pivo!

ČÍŠNÍČEK

*(Vyběhne z Vikárky,
 hledá pana Broučka.)*
 Pane domácí, ty uzenky!

TŘI UMĚLCI: SKLADATEL, BÁSNÍK A MALÍŘ

(Vyloží se z okna.)
 Cha, cha, cha, cha, cha!
 Pan domácí zapomněl uzenky!
 Zapomněl uzenky! Ty uzenky!

ČÍŠNÍČEK

Pane domácí, ty uzenky!
(Zaběhne za Broučkem do tmy.)

MÁLINKA

(ze tmy, v dálce)
 Oj, pane domácí, přec byste si mne vzal?
 Přece, přece vzal?

SAKRISTÁN

(v dálce; hrozivě)
 Pane Broučku!

WÜRFL

(Na zápraží Vikárky; volá.)
 Račte nás zas brzo navštívit!

*(Sakristán se vrací domů.
 Mazal od Vikárky blíží se
 k oknu Málinčinu.
 Sakristán zajde do domu.)*

MAZAL

(Ťuká na okno.)
 Málínko!
(Zase ťuká.)
 Málínko, mám brilliant!

MÁLINKA*(Přiběhne zezadu.)*

Chce mi něco říci? Chce mi něco říci?

MAZAL

Málíčko, Málíčko!

Červánků zhasl žhoucí nach,

zář luny spí již na vodách

a dolů s hvězd se snáší k nám

bůh lásky sám.

MÁLINKA*(netrpělivě)*

Chce mi něco říci? Chce mi něco říci?

MAZAL

Ó, láska má, zda ve snu říš mne k sobě...

MÁLINKA

Nekřičte, nekřičte a pojďte!

TŘI UMĚLCI: SKLADATEL, BÁSNÍK A MALÍŘ*(z okna Víkárky)*

Láska, láska, čarovný květ!

Vezmeš, utrhneš, uvadne hned!

MÁLINKA

Nekřičte, pane Mazale,

tatínek by se mohl vzbudit!

Nuž, co mi chcete říci?

*(Odcházejí spolu směrem**k Zámeckým schodům.)***MÁLINKA**

Kde máte briliant?

MAZAL*(nejistě)*

Briliant?

(prudce)

Briliant?

*(Zajdou.)**(Z úplné tmy, v níž se scénérie zatopila,
vynoří se Zámecké schody v záplavě měsíční záře.)*

Můj anděli,
(*v dálce; lehce*)
každý den, v neděli a v pondělí...
Můj anděli!

MÁLINKA

(*lichotivě*)

Červánků zhasl žhoucí nach,
zář luny spí již na vodách...

MAZAL

Ó, láska má! Ó, láska má!

ČÍŠNÍČEK

(*z dálky, hledaje Broučka*)

Pane domácí!

MÁLINKA

Zda ve snu říš mne k sobě...

MAZAL

Zda ve snu říš mne k sobě...

(*Brouček jde vrávoravě podél zdi
dopředu upíraje zrak na Měsíc.*)

ČÍŠNÍČEK

Cha, cha, cha, cha!

MÁLINKA

Cha, cha, cha, cha!

MAZAL

Cha, cha, cha, cha!

BROUČEK

(*Ve snu leze na zed',
promlouvaje k Měsíci.*)

Nevypadáš tak zle,
ne tak zle, ne tak zle,
ty bledý brachu tam nahoře.

ČÍŠNÍČEK

(*z dálky*)

Pane domácí!

BROUČEK

Usmíváš se tiše,
tak spokojeně,
jak bys neměl ani zdání
o trampotách, o starostech.

ČÍŠNÍČEK

Cha, cha, cha, cha, cha!
Ty uzenky!
(blíže)
Ty uzenky!
Cha, cha, cha, cha!
Cha, cha, cha, cha!

BROUČEK

Ó, jistě šťastnější jsou tvoji lidé
nás ubohých pozemšťanů!
(na střeše)
Na tobě není domů,
které by svým majitelům
přinášely mrzutosti!
Mazalů v nich také není,
kteří patří do blázince,
ne do domu pořádného,
kde domácí grešli činže neuvidí,
až ho život omrzí!

ČÍŠNÍČEK

(Vyběhne k Zámeckým schodům.)
Jejda, jejda!
Jaká běda! Pan domácí
namožený, okradený!
(Běží dolů po schodech.)

BROUČEK

Ty neznáš advokátů,
ani berních, na tobě nejsou noviny,
(Proti jeho vůli se mu zdvíhají nohy výš a výš.)
které by bouřily žluč
zprávami o zlodějích, o bankrotech,
o zlodějích, o bankrotech,
(Broučkova figurína letí k Měsíci.)
říšské radě!

(Světlo roste, Měsíc na nebi mizí,
vše se mění v bílou zátopu.)

HLASY Z HLOUBKY

Račte nás zas brzo navštívit!

*(Krajina na Měsíci; v pozadí zámek na slepičí noze,
od něho vinou se schodiště.*

Brouček leží v mrákotách.

*Blankytný se snáší na Pegasu k Broučkovi,
v ruce drží varyto. Blankytný uváže Pegasa
k lodyze vysokého květu;
Pegas občasně dýše z něho vůni.)*

BLANKYTNÝ

Ha! Ha!

Ký to netvor děsí můj ustrnulý zrak?

(Drnká na struny svého varyta.)

Zda smyslů klam tě zplodil,
či věčné noci mrak?

BROUČEK

(Probouzí se.)

Ale Mazlíčku, jak jsi se to vyparádil!?

BLANKYTNÝ

Nedotýkej se mého tělesného pouzdra!

Tys sprostý masitý žok!

Jsem básníkem!

Jméno mé se rozléhá po celém Měsíci!

Hvězdomír Blankytný!

BROUČEK

(uděšen)

Jak to?

Po celém Měsíci? Jak to?

Mám nějaký ztřeštěný sen?

Ne, ne! Ne, ne!

Myšlenka bláznovská!

Tím vším je vinno

to Würflovo pivo!

(Čítá na manželě.)

Jedna, dvě, tři, čtyři,

pět, šest, sedm, osm!

BLANKYTNÝ

Ustaň! Ustaň! Ustaň!

Jak se zoveš?

BROUČEK

Ne tak hrdě jako ty!

Matěj Brouček.

*(Vyskočí, uzenky vypadnou mu z kapsy,
sbírá je rychle.)*

Jsem jako šídlo splašené!

Tak!? Tak!?

To je pěkné,

nezná svého domácího!

Mám dům třípatrový,

mám dům třípatrový!

Bez dluhů!

BLANKYTNÝ

(Pláče, vzlyká.)

Ou, ou! Ou, ou!

(Drnkne.)

BROUČEK

Tvaroh! Teď se mi rozpláče, tvaroh,

že mám dům třípatrový bez dluhů.

BLANKYTNÝ

Ou, ou!

(Drnká.)

Ó, nemluv o takových nicotnostech,

ó, nemluv o takových nicotnostech

a pověz, pověz,

jaks sloužil věčným ideálům?

Kráse, kráse a lásce!

Snad ani nevíš, co je láska!?

Co je krása!?

BROUČEK

Oho, oho, oho!

Potkám-li dívčici,

neodolám pokušení

vzít ji za kulatou bradu!

BLANKYTNÝ

Ni slova víc!

Takto rouhati se

vznešené důstojnosti

posvátného ženství!

Ne, ne! Ne, ne!

(plačtivě)

Tys nikdy nemiloval,
tys nikdy nemiloval!
Nikdy, nikdy!

BROUČEK

Mluvte si, co chcete!

BLANKYTNÝ

Nikdy, nikdy!

BROUČEK

Mluvte si, co chcete!

BLANKYTNÝ

Ty neznáš toho svatého žáru!
Neznáš svatého žáru!
Až se ti brzo zjeví perla veškerenstva,
padni na kolena,
zlíbej lem její řízy,
vznes k ní zraků svých
s neskonalým obdivem!
Mluv k ní nadšenými hymny,
mluv k ní nadšenými hymny,
neb serať, kterého spatříš,
je nedostižným souborem vděků.
Již patnácte let nyji k té hvězdě,
vzdychaje a lkaje večerním červánkům.

BROUČEK

Ubohý Matěji!
Kam jsi se to dostal,
kam jsi se to dostal!

BLANKYTNÝ

(u vytržení)

Etherea! Etherea!
Ó, hvězdný van již kane
v duše mojí šer!

*(Lunobor jako velký chumáč bílých vlasů
a vousů, z něhož čouhá napřažená ruka
s dlouhou tyčí, ke které je připevněna velká
zelená síť na Ethereu,
sestupuje po schodišti zámku.)*

BLANKYTÝ

Již v kalich řader plane vonná hudba sfér!

BROUČEK

Má to ten pánbůh divnou čeládku!
Když se takhle milujete,
kde se u vás berou děti?
Neslyší.

BLANKYTNÝ

Již cítím v rajském blízku její vlahý zor,
jak v perlách vodotrysku dálný meteor.

BROUČEK

Kde se u vás berou děti?

BLANKYTNÝ

(Ucpává si uši a křičí.)
Dálný meteor!

LUNOBOR

Slyším tě, pěvče posvěcený,
plesně vítán buď,
polet' křídlem racka
na mou charou hrud!

*(Etherea vychází ze zámku
v průvodu družek.)*

ETHEREA

Své písně přináším vám
snivou astru,
v níž rosa blýská jako slzy barda,
jež voní jak aloe a narda
a nebojí se kritikastrů.

DRUŽKY

*(Tanečním krokem sestupují
ze schodiště zámku.)*
Své písně přináší vám snivou astru,
jež voní jak aloe a jak narda
a nebojí se kritikastrů.

ETHEREA

Své písně perutí vás měkce zastru,
plamenná jež je jako zraky Sarda, ...

DRUŽKY

Své písně přináší vám.

ETHEREA

... jež je jak hebounká srst leoparda
a čistá jak číše z alabastru.

DRUŽKY

Své písně přináší vám.

ETHEREA

A zní jak hudba Eolových píšťal,
jak Vesny ples, když jásá do syringy, ...

DRUŽKY

Své písně přináší vám ...

ETHEREA

... na zlaté květy do vln sype dřšťál.

DRUŽKY

... snivou, snivou astru!

BLANKYTNÝ

(*k Broučkoví*)

Klekni na kolena!

BROUČEK

(*zlostně*)

To by se mi chtělo!

Klekat, klekat ...

ETHEREA

Jak cherub rozechví-li s čelem sfingy
svým křídlem nebeského ...

BROUČEK

... před nějakou zástěrou!

ETHEREA

... zvonku křšťál a nebem zazní sladké
cingyliny!

BROUČEK

Klekat před nějakou zástěrou!

Má úcta, slečno Máli!

(*Všichni strnou nad Broučkovými slovy.*)

ETHEREA*(k Broučkovi)*

Děs vane od tebe jak od Medúzy!

LUNOBOR*(Vzpamatuje se nejdříve;**k Blankytnému.)*Kdo je tvůj divný soudruh,
lahodně mi zjev!V něm, zdá se, nekoluje
našich luhů krev!

Zajdu si pro estetiku, ...

*(Blankytný se náhle vrhá**křečovitě na zem.)***BLANKYTNÝ***(Procitá z ustrnutí.)**(Pláče.)*

Ou, ou! Ou, ou!

LUNOBOR

... přečtu mu tři kapitoly!

*(Odchází.)***BLANKYTNÝ**

Máli! Máli!

ETHEREATvůj pohled tluk mého srdce skoral,
a přece zní mi v řadrech sladký chorál
a na rtech cítím políbení Múzy.Ach, do tvých rysů jako v moře hrůzy
můj duch se noří pro čarovný korál,
jak pode strží smělý horal,
když vyhledává ametystů drůzy.Tak děcko vábí otrněný nopal
svých květů nachem,
tak duši Gebra zve plamen svatý:

Křídla sobě popal!

Tak dromedárů žebra, lví děsné stopy!

BLANKYTNÝ

Ou, ou! Můj vrahu!

BROUČEK

Co, co vám vnuká tu šílenou myšlenku?

ETHEREA

Již prchám jako vánkem vůně květná, ...

BLANKYTNÝ

Ou, ou!

ETHEREA

... leč vrátím se, jak motýl na lianu, ...

BLANKYTNÝ

Ou, ou!

ETHEREA

... když bleskne duhou, ...

BROUČEK

Šílenství!

ETHEREA

(Objímá Broučka.)

... když bleskne duhou, ...

BROUČEK

Šílenství!

ETHEREA

... když bleskne duhou,
jako živý dým
ve všech barvách vzlétá!

BROUČEK

Nemáte ani lot poctivého masa!

BLANKYTNÝ

Ou, ou! Ty vrahu ...

ETHEREA

Jsi můj, ...

BLANKYTNÝ

... našich blahých dnů,
jenž vyrval hadím drápem ...

ETHEREA

... jsi můj, jsi můj!

BLANKYTNÝ

... královnu mých snů!

BROUČEK

Toť vrchol ztřeštěnosti!

ETHEREA

Jsi můj, jsi můj!

BLANKYTNÝ

Ó, skonči dravá muka,
milosrden buď ...

ETHEREA

Jsi můj! Můj! Můj! Můj!
(Vleče Broučka k Pegasu.)

BROUČEK

Cožpak jsem vám ...

BLANKYTNÝ

... a ponoř čepel dýky ...

BROUČEK

... odloudil vaši Ethereu!?

BLANKYTNÝ

... v moji charou hrud!
(Etherea s chvatem odvazuje Pegasa
a usazuje naň Broučka.)

ETHEREA

Hoj, hoj!

BLANKYTNÝ

Ou, ou!

DRUŽKY

(Pobádají Pegasa.)
Hoj, hoj! Hoj, hoj!

ETHEREA

Pegase! Hoj, hoj!

BROUČEK

(Odlétá s Ethereou na Pegasu.)
Šílenství!

DRUŽKY

Hoj, hoj!

*(Blankytný ustrnul, Etherea s Broučkem
na Pegasu zmizela.*

*Družky, pobízejíce Pegasa, odběhly
za Ethereou. Lunobor se vrací s rukopisy;
nevidí, neslyší.)*

LUNOBOR

Přečtu mu tři kapitoly.

Krásy luní projdi v kázni,
boj se v lásce, miluj v bázni,
v kázni, bázni neuvázní!

(Listuje rychle.)

Krásy luní projdi v kázni,
boj se v lásce, miluj v bázni,
v kázni, bázni neuvázní!

(Listuje divočeji.)

Krásy luní projdi v kázni,
boj se v lásce, miluj v bázni,
v kázni, bázni neuvázní!

BLANKYTNÝ

(Probouzí se z ustrnutí.)

Bouře šílenství mnou smýká!

(zuřivý smích)

Cha, cha, cha, cha, cha, cha!

LUNOBOR

Cha, cha, cha, cha, cha, cha!

BLANKYTNÝ

Bouře šílenství mnou smýká!

Cha, cha, cha, cha, cha, cha!

LUNOBOR

Cha, cha, cha, cha, cha, cha!

(Ohlíží se po Broučkovi.

Chvátá se sítí i s folianty k zámku.)

Ethereo! Ethereo!

Scénická vizualizace Jakuba Kopeckého

Druhé jednání

Chrám Všeuměny v báječném lesku, podoby hvězdovité, se vstupními schody v popředí; každý paprsek hvězdy zasvěcen jinému umění a v něm jsou živě činní umělci toho oboru. Trůn Čaroskvoucího uprostřed hvězdy, před ním květinami prostřený hodovní stůl. Čaroskvoucí přihlíží protektorsky k pracujícím umělcům a podněcuje je.

ČAROSKVOUCÍ

(Volá do paprsku hudebního.)

Tuto melodii,

ale do bombardonu!

(Pochvaluje si.)

Tak, tak! Tak, tak!

Také prochodil jsem školu,

ale k učitelů bolu

neměl jsem nadání ku čtení, ku psaní.

UMĚLCI

(Projevy tvůrčího vzrušení z paprsku básníků.)

Světlo světél!

ČAROSKVOUCÍ

Tvorby zavřeny mi říše,

kritisovat šlo by spíše.

To však příliš neláká,

mámte duši dobráka!

UMĚLCI

(z paprsku malířů, obdobně)

Duchu duchů!

ČAROSKVOUCÍ

Nač se vrhnout v světě našem?

Tak jsem se stal mecenášem!

Tak jsem si zajistil věčnost,

příštích pokolení vděčnost.

Malují mne, tesají,

(Otevírá se brána paprsku hudebního.)

do partesů strkají!

HARFOBOJ

(Volá na prahu paprsku hudebního.)

Ústa zamkněte již!

Zpívati počnu já!

*(Pegas přistane ke schodišti
s Ethereou a Broučkem.)*

UMĚLCI

(zděšeni)

Příšera z dálavy!

(Schovávají se do všech koutů.)

Příšera z dálavy!

ETHEREA

(Padá před Čaroskvoucí m na kolena.)

Ó, zástito naše!

Dopřej, dopřej milujícím ochrany!

BROUČEK

(zlostně)

Milujícím? Jakým milujícím?

ČAROSKVOUCÍ

(přísně)

A kdo jsi ty,

paobraze božské krásy?

BROUČEK

Matěj Brouček!

UMĚLCI

(z úkrytů)

Matěj Brouček!

*(Zázračné dítě s flautou u úst zvědavě
vystupuje z hudebního paprsku.)*

ČAROSKVOUCÍ

(k Broučkovi)

Ano, poznávám tě!

Vždyť zář tvého jména pronikla až sem!

Ó, pojdte, pojdte, dolekaní slavicí!

(Umělci vylézají z úkrytů.)

LUNOBOR

(Obíhá se sítí a folianty.)

Ethereo, Ethereo!

Moje dci! Nešťastná dci!

(Polapí Ethereu v síť;

Etherea se vymotává.)

BLANKYTNÝ*(Padne k zemi.)*

Bouře šílenství mnou smývá!

ČAROSKVOUCÍ*(Pohrdavě ukazuje na Blankytného;**k Broučkovi.)*

Zde pěnice Vargentinská!

*(Lunobor sítí odvléká polapenou Ethereu.)***ETHEREA**

Ó, běda! Ó, běda!

BROUČEK*(radostně)*

Už si ji polapil!

ČAROSKVOUCÍ*(Představuje Oblačného.**Umělci strhují Broučka, aby poklekl.)*

Zde velekněz měsíční poesie!

OBLAČNÝ*(k Broučkovi)*

Buď vítán! Buď vítán,

muži osvětlený!

*(Němohra posunků výstředních.**V paprsku výtvarném vyrojí se**tanečnice přehnaně napodobující**Oblačného vítací posunky.**Oblačný padá před Broučkem na kolena**a strhne jej s sebou, pak jej zase zdvihne.**Oblačný chytí Broučka za obě ruce**a svírá jej. Oblačný hledí Broučkovi**upřeně do očí. Oblačný se vrhne Broučkovi**do náručí a tiskne prsa na prsa.)***BROUČEK***(Odletí od Oblačného.)*

Tatrmáne!

(Ostatní umělci vítají stejně Broučka.)

UMĚLCI*(úlisně k Oblačnému)*

Titane písni!

(pochlebující)

Nedostižný!

Titane písni!

Nedostižný!

DUHOSLAV*(básník k básníku)*

Nech se zulíbat za poslední epos!

HARFOBOJ*(jiný básník; odmítaje)*

Mlč, příteli, mlč!

Hledím z prachu za tvým orlím letem!

ČAROSKVOUCÍ*(o Oblačném k Broučkovi)*

Jak by mohl býti k čemu,

když není pod mým vedením!

UMĚLCI

Pisálek všedních myšlenek!

Není to duch tvůrčí!

ČAROSKVOUCÍ*(Přerušuje.)*

Přátelé, teď k malému občerstvení!

*(Zázračné dítě vykazuje místa, roznáší květiny a slzičky, obstarává stůl.)***ZÁZRAČNÉ DÍTĚ***(k umořenému Broučkovi)*

Vzbud' se!

(Všichni ubírají se ke stolu a zasedají k hostině.)

Zde tvé místo, hoste pozemský!

Vzbud' se! Vzbud' se!

ČAROSKVOUCÍ

Zazpívej mu měsíční hymnu!

ZÁZRAČNÉ DÍTĚ

Vzbuď se a poslyš!
Kráterů kde jícny zejí,
na Měsíci domov můj!
Kde se čichá jen a nejí,
na Měsíci domov můj!
Kde se šklebí tisíc rýh
po rovinách kruhových.
(*k bezradnému Broučkovi*)
Vzbuď se! Vzbuď se!

UMĚLCI

I tam žije Čechů plémě,
na Měsíci domov můj!

ZÁZRAČNÉ DÍTĚ

Vzbuď se! Což ještě neslížíš?
(*Podává slzičky.*)

ETHEREA

(*Přikrádá se k Broučkovi.*)
Ó, sladký tvore!
Ó, sladký tvore, jehož máti Géa,
(*Vášnivě líbá Broučka.*)
jsi můj, jsi můj, jen můj, můj!

UMĚLCI

Čichejte! Čichejte!

ETHEREA

Jak zefýrek to suslím,
volám to jak svoje: „Allah!“ Muslim,
že navždy tvá,
je navždy tvá Etherea!

ČAROSKVOUCÍ

Zpívejte a čichejte!

UMĚLCI

Kráterů kde jícny zejí.

BROUČEK

Ty pavučino!

ČAROSKVOUCÍ

(*přísně k Broučkovi*)
Hned poklekni!

ETHEREA

*(Provází svůj zpěv vzníceným
výrazem těla a pohybu.)*

Již prchám jako vánkem vůně květná,
již prchám jako vánkem vůně květná,
leč vrátím se, jak motýl na lianu,
když bleskne duhou v reje pavianů,
jak živý dýmánek ve všech barvách vzletná.
Pak zarokotá ebenová flétna
jak rajskej drozd mým dechem thymianu,
mým štětcem vzplane tanec Indianů,
neb ménad ples, neb kouřící se Etna.
A kouzlem hlasu, které slavík dal mi,
z mých retů trylek vypučí jak iris,
ti zakřepčit chci lehkou nožkou almy.
I tragédky si připnu zlatý kyrys,
z mé řezby vyjde Juno s tělem palmy.
A pod mým dlátem Isis a Osiris!
Již prchám, leč vrátím se!
(Etherea vábí k sobě Broučka.)

ČAROSKVOUCÍ

(s trůnu vznešeně k Broučkovi)

Pros veleducha, aby paprsky své poesie
oslnil tvou hrubou pozemskou bytost!

BROUČEK

(Zuřivě se brání na všechny strany.)

Což mne chcete spřáhnout
s takovou netýkavkou, pavučinou!

UMĚLCI

(Dotírají na Broučka.)

Hned poklekní!

OBLAČNÝ

(k Broučkovi)

Nechi ti odepřít té chvilky povznesení,
nešťastný tvore!
Přečtu ti sto ghasel „Mlhoviny hvězdné!“

LUNOBOR

(Vběhne s folianty a sítí, Etherea před ním prchá.)

Přečtu mu tři kapitoly!

(Brouček uvolněně uspokojeně usedá.)

ČAROSKVOUCÍ

(Zakřikuje Lunobora.)

MIČ! Vynikáš jen pečlivou formou!

OBLAČNÝ

(Doráží křikem na Broučka; recituje.)

Na modrém nebi zlaté slunce plane
v své lásce k tvorstvu všemu od věků.

*(Při slovech „od věků“ Umělci vždy strnou,
pak opět procitají.)*

Všemocnou vůní sesílená
kane v klidu květin rosa od věků;
z květin vůně opojná
co vděčný a tichý dík stoupá od věků,
pod korou skal a půdy
oheň věčný stravuje se od věků;
o strmé břehy vlny moře se třísť
v trpělivé zkáze od věků;
z lidských srdcí rudá krev se prýští
v chladnoucí prostor tiše od věků!

BROUČEK

(zoufale)

Co udělal jsem tomu člověku?!

ZÁZRAČNÉ DÍTĚ

(Přiskočí k Broučkovi a zavalí ho květinami.)

Čichej, čichej!

OBLAČNÝ

(Opět recituje.)

Ach, nejsou ani dnes nesmrtelní bozi
bezpečni před konečným zánikem;

*(Při slově zánikem Umělci vždy strnou,
pak opět procitají.)*

životům jako světům stejně hrozí
týž neblahý osud zánikem;
prahorské stěny, věkovité kmeny,
vše poznamenáno jest zánikem;
a stejně pohled nejkrásnější ženy
je slibný životem i zánikem;
však duše, která vysoko jsi vzlétla,
nedej zastrašiti se zánikem;
neb existují věčnosti a světla
a jistá jsou před zhoubou a zánikem.

BROUČEK

(ze spánku)

Pane Würfl!

Vepřové se zelím a knedlíkem!

OBLAČNÝ

Běda!

Na jeho řase uhostil se makový bůžek!

ČAROSKVOUCÍ

(k Oblačnému)

Ó, velebný génie!

UMĚLCI

Chi, chi, chi, chi, chi!

ČAROSKVOUCÍ

Nehorši se, nepřipravuj nás

o božskou rozkoš!

(Padá na kolena.)

OBLAČNÝ

Nuže!

BROUČEK

(ze spánku)

Žádné strachy, Matěji,

ten poslední párek!

OBLAČNÝ

(Deklamuje dále.)

Je slunečný a čistý, jasný den,

útrapy všechny mizí ...

UMĚLCI

(Při slovech „v nedohlednu“ Umělci vždy

ustrnou, pak opět procitají.)

... v nedohlednu,

OBLAČNÝ

... toužebně čeká na tě štěstěna ...

UMĚLCI

... v nedohlednu,

OBLAČNÝ

.... a jdeš, bys

UMĚLCI

... v nedohlednu

OBLAČNÝ

(Přejde do zpěvu.)

a jdeš, a jdeš,
a je z tebe bídný vrak;
a stále říkáš si;
Tam v nedohlednu
A stále vlečeš se, slepý vrak,
v marné snaze, v nedohlednu.

BROUČEK

(ze spánku)

Pane Würfl! Ještě jednu!
Ještě jednu! Ještě jednu!

ZÁZRAČNÉ DÍTĚ

(Přináší květ.)

Čichej, čichej!

ČAROSKVOUCÍ

Zpívejte!

UMĚLCI

Kráterů kde jícny zejí, ...

ZÁZRAČNÉ DÍTĚ

Čichej!

UMĚLCI

... kde se čichá jen a nejl.

ZÁZRAČNÉ DÍTĚ

Čichej!

BROUČEK

(Probírá se ze spánku, protírá si oči.)

Ó, děkuji, děkuji!
Můj nos namlsal se již dosti!

UMĚLCI

(zprvu zaleknuti, pak hrozivě)

Již nikdy více neposkvřň
tím šeredným slovem
náš čistý měsíční vzduch!

Již nikdy více neposkvrň
tím šeredným slovem
náš čistý měsíční vzduch!

BROUČEK

(udiven)

Probůh, jakým slovem?
Snad nesmím mluvit o svém nose?
O svém nose?

UMĚLCI

Opouštíte tě ihned, ihned! Ihned!
(Postupně odtancují.)
Ihned! Ihned! Ihned!

ČAROSKVOUCÍ

Kdybych to mohl jen tušiti!
Kdybych to mohl jen tušiti!
(Odchází zdrcen.)

BLANKYTNÝ

(Omlouvá Broučka.)
Jakživ nebyl v měsíční společnosti!
(Propukne v křečovitý pláč.)
Ou, ou! Ou, ou!

BROUČEK

Tedy opravdu? Bez žertů?
Nemohu tomu ani věřit!

BLANKYTNÝ

Ou, ou!
(Odchází též.)

BROUČEK

Nos, chudáček!?

*(Duhoslav ve výtvarném paprsku sedí
vysoko na svém obraze.)*

DUHOSLAV

(na Broučka)
Pojď sem!
(Duhoslav slézá z obrazu.)
Jsem otrlejší.

BROUČEK*(Pozoruje strakatý zjev Duhoslavův.)*

Inu krejcarová! Copatý nákrčník!

Klobouk jak muchomůrka!

DUHOSLAV*(Postoupiv k Broučkovi; ukazuje na obraz.)*

Žasneš? Vstaň a pohled!

A teď z této strany!

*(Duhoslav vláčí Broučka před obrazem**z místa na místo.)*

Tak, nyní nechme slov

a dívejme se do večera!

Pak ti rozsvítím lustr.

BROUČEK*(po chvíli, k sobě)*

Snad nemyslí,

že budu brejlat do večera!

*(Zakrývá si tvář, pojídá párek.**Duhoslav pohlédnuv na Broučka**kývá na Umělce.)***DUHOSLAV**

On pláče! On pláče!

UMĚLCI*(Vysrkují hlavy a vstupují poznenáhlu.)*

Pláče! On pláče!

BROUČEK*(prudce)*

Řasa pláču! Jím!

UMĚLCI*(Zdrceni.)*

Jí!

*(Duhoslav prchá zpět na obraz.)***UMĚLCI***(Zdrceni.)*

Jí! Jí!

(s hněvným úžasem)

Tváří v tvář velebnému výtvoru

oddáváš se té pozemské mrzkosti!

BROUČEK

Mrzkosti!

Což je ukájení hladu mrzkostí?

Toť strašné!

(zoufale)

Tedy proto jsem se dostal na Měsíc?

Abych bídne zahynul hladem?

UMĚLCI*(útrpně)*

Proč bys zahynul?

BROUČEK

Bože můj! Bože můj!

Bože můj! Bože můj!

Jak dlouho vydržím?!

UMĚLCI

Ó, neplač, neplač, neplač!

Ó, živ se kořínkami!

BROUČEK*(zlobně)*

Prosím vás, už přestaňte s těmi kořínkami!

ZÁZRAČNÉ DÍTĚ

Což vy pozemšťané se nežívíte bylinami?

BROUČEK*(popuzen)*

Leda ěáci, ěáci vegetariáni!

(ledabyly)

My ostatní jíme maso!

UMĚLCI*(zděšení)*

Maso! Maso! Maso!

ČAROSKVOUCÍ*(zděšen)*

Maso!

BROUČEK

Co se lekáte?

Snad nemyslíte, že maso lidské?

Jíme jen maso prasat a telat!

UMĚLCI

Tot hrozné! Tot hrozné!

Tot hrozné! Tot hrozné!

ČAROSKVOUCÍ

Vy tedy bez lítosti vraždíte,

trháte, hltáte tvory boží?

Děláte ze svých těl živé jejich hroby?

Je-li možno, aby vesmír v lůně svém

snášel takovou planetu

potřísněnou kanibalstvím tak ohavným!?

(Ukazuje na zbytek párku, který předtím

Brouček leknutím upustil na zem.)

A tohle tedy zabité je zvíře?

BROUČEK

(zuřivě)

Zvíře?

Je to prostě maso prasečí,

posekané nadrobno,

nabitě do střeva, které... které...

ZÁZRAČNÉ DÍTĚ

(s flautou u úst; vyjeveně)

Maso prasečí, posekané nadrobno,

nabitě do střeva, které... které...

(Etherea vlétá.)

ETHEREA

(Křepčí divoce okolo Broučka.)

Tys květ mi dražší než Kytajci thea!

Své loutně svěřím to a zlatým huslím,

že tvou je navždy Etherea!

Chci unést tě do Alhambry Maurů,

tam ovíjet tě láskou rovna boe

a věnčit tebe větví svého lauru.

Mnou budeš opojen jak révou Noe,

a zlatou knihu svého žití zauru

tvým drahým jménem, sladším nad aloe!

BROUČEK

(Rozfoukne Ethereu.)

Tfuj!

(Zuřivě shazuje vše s hodovního stolu.)

Chci jíst a pít!

*(Čaroskvoucí a Umělci procitají. Brouček střemhlav
chvátá po schodišti dolů k Pegasovi.
Lunobor běží střemhlav za Broučkem.)*

BLANKYTNÝ

(Procitá.)

Bouře šílenství mnou smýká!

LUNOBOR

(Volá za Broučkem.)

V kázni, bázni, neuvázni!

V kázni, bázni, neuvázni!

(Brouček sedá na Pegasa a odlétá.)

Neuvázni!

(Síť přiklopuje zbytky rozfouklé Etherey.)

Etherea! Etherea!

BROUČEK

(Pobízí Pegasa.)

Hoj, hoj, Pegase!

ETHEREA

Běda!

*(Hudební Umělci [Muzikanti] s Harfobojem
v čele vystupují z hudebního paprsku
velebným průvodem kolem trůnu
oslavující Čaroskvoucího a pozvolna
zaujímají síň. Čaroskvoucí s chvatem
usedá na trůn.)*

MUZIKANTI

Požehnání tvoji rtové,
jimiž šťastni tisícové,
požehnaný buď tvůj zor,
kterým vzpřímen charý tvor!

HARFOBOJ

Požehnání tvoji rtové,
jimiž šťastni tisícové,
požehnaný buď tvůj zor,
kterým vzpřímen charý tvor!

MUZIKANTI

Požehnání tvoji rtové,
jimiž šťastni tisícové,

požehnaný buď tvůj zor,
kterým vzpřímen charý tvor!

HARFOBOJ

Požehnání tvoji rtové,
jimiž šťastni tisícové,
požehnaný buď tvůj zor,
kterým vzpřímen charý tvor!
Nechtěj drásat, nechtěj duši moji,
přikyň libě, přikyň mému znoji;
čupřiny tvé mračné stále věnče,
dík ti za vše vzdávám, oslavenče!
Dík ti za vše vzdávám,
dík ti za vše vzdávám!

(Mlha se snáší na jeviště.)

ZÁZRAČNÉ DÍTĚ

(Věncí Čaroskvoucího.)

Požehnání tvoji rtové,
jimiž šťastni tisícové,
požehnaný buď tvůj zor,
kterým vzpřímen charý tvor!

MUZIKANTI

Sláva! Sláva! Sláva!
(za scénou)
Sláva! Sláva!

*(Mlha zahalí celé jeviště. Mlhy bílé.
Nesmírný prostor nebeský s hvězdami.
Rostoucí srp Země. Mlhy se honí,
hvězdy padají a hoří, jedna z nich nemění
červenou zář. Svítání nebeského
prostoru. Znenáhla objevují se temné
obrysy Vikárky s okolím z prvního obrazu.
Tma; červená svítlna v blízkosti Vikárky
bliká. Společnost umělců vychází
z Vikárky, na zápraží rozjařený Würfl.)*

SKLADATEL

(k Würflvi)

Čupřiny tvé stále věnče,
dík ti vzdávám, oslavenče!

UMĚLCI

Za mok dobrý čelo věnče,
dík ti vzdávám, oslavenče!

Sláva! Sláva, sláva!

(Zacházejí.)

Sláva!

WÜRFL

(na zápraží)

Račte nás zas brzo navštívit!

(Vchází do Vikárky.)

Zas brzo navštívit!

UMĚLCI

(z dálky)

Sláva!

(Málinka s Mazalem přitulení vycházejí z pozadí uličky.)

MAZAL

Daleko není do rána,
jsme sami dva, já a láska má!

MÁLINKA

Já myslím, abyste šel dál,
k té, s níž jste včera tancoval.

MAZAL

To, Málinko, byl pouhý šprým,
já přece vůbec netančím!

(Zacházejí.)

ČÍŠNÍČEK

(Přibíhá od Zámeckých schodů.)

Pana Broučka, v truhle přivázejí!

V truhle!

UMĚLCI

(za scénou)

Cha, cha, cha, cha, cha!

ČÍŠNÍČEK

V truhle!

UMĚLCI

Cha, cha, cha, cha, cha!

*(Číšníček přebíhá jeviště a vběhne do Vikárky.
Červená svítlna u Vikárky uhasíná.)*

ČÍŠNÍČEK

(z Vikárky)

V truhle!

MÁLINKA, MAZAL

(Z dálky nese se sotva slyšitelně.)

Daleko není do rána,
jsme sami dva, já a láska má!

Opona zvolna padá.

DRUHÝ ZÁVĚR II. JEDNÁNÍ – v inscenaci vypuštěno

UMĚLCI

Dík ti vzdávám oslavenče!
Sláva! Sláva!

WÜRFL

Račte nás zas brzo navštívit!

MALÍŘ

Postójte!
Mám ráno nejlepší nápady!

SKLADATEL

Přes den je prospím!

MALÍŘ

Skvostný pohled svatovítský,
jak straní v prostoru.
(Kreslí ve vzduchu.)
Chtěl bych ho vystavět hned!
Chtěl bych ho...

SKLADATEL

Oj, ta ranní nálada,
svěží v harfě a flautě,
voní jak dívčí nahé tělo,
leží mi v hlavě celou symfonií.
Chtěl bych ji složit!
Chtěl bych ji složit hned!

BÁSNÍK

Chtěl bych ji zbásnit hned!

MALÍŘ

Chachacha!

SKLADATEL

Chachacha!

BÁSNÍK

Chachacha!

SKLADATEL

Dost!

(Pomalů odcházejí.)

WÜRFL

(Dívá se za nimi.)

Vlekou se stínem!

(s úsměvem)

Račte nás zas brzo navštívit!

SVATOPLUK ČECH

(Vychází z Vikárky, dívá se za odcházejícími.)

Ach, mládí! Ach, mládí!

SKLADATEL, MALÍŘ, BÁSNÍK

(Vrávorají domů strojeným pochodem.)

Dost máme chtění, dost,
chtít, to je naše zuřivost,
s tím, jako s nahým mečem,
světů dobývat se vlečem.
(Zacházejí.)

WÜRFL

(k Svatopluku Čechovi)

Co tomu říkáte?

SVATOPLUK ČECH

Ach, mládí!
To je přede mnou,
lehkou parou je vidím!

WÜRFL

Smím-li vám posvítit, pane Čechu?

MAZAL*(z dálky)*

Daleko není do rána,
jsme sami dva, já a láska má!

MÁLINKA*(z velké dálky)*

Já myslím, abyste šel dál,
k té, s níž jste včera tancoval.

SVATOPLUK ČECH

Sladká ozvěna,
zraky žhoucí, líčka ruměnná.
Však co to vše?
Kde práce var,
v němž vítězný se slévá tvar.
Chtěli by rádi, chtěli by
umění chtěné bez chyby.

MAZAL

To, Málíno,
to, Málíno, byl pouhý šprým,
já přece vůbec netančím!

ČÍŠNÍČEK*(od Zámeckých schodů, za jevištěm)*

Pana Broučka v truhle...

SVATOPLUK ČECH

Kolísání pouhé,
rozbíhání dlouhé!

ČÍŠNÍČEK

Pana Broučka odvázejí v truhle!

UMĚLCI*(od Zámeckých schodů, za jevištěm)*

Chachachacha!

ČÍŠNÍČEK

Pana Broučka odvázejí v truhle!

UMĚLCI

Chachachacha!

SVATOPLUK ČECH

A já sám tu schován masce rozličné,
 zahrál jsem jim bláznovství to měsíčné!
(Zachází.)
 Zdaž ho poznají?

MÁLINKA, MAZAL

(za scénou)
 Daleko není do rána,
 jsme sami dva, já a láska má!

(Opona rychle padá.)

DOHRA – v inscenaci vypuštěno

*Poledne. Ložnice Broučkova;
 vedle vpravo kuchyň.
 Na stěnách ložnice barvotisky
 Spící odaliska a Západ slunce
 v zálivu neapolském.
 Na posteli leží polosvlečený pan Brouček.
 Okny ložnice a kuchyně výhled
 na pavlače a schodiště domu.
 V ložnici šero; venku ostré polední slunce.*

BROUČEK

(Zvedá se na posteli.)
 Puškvorcovou! A ty uženky!
 Já na smrt rád maso prasečí,
 posekané na drobno nabitě do střeva,
 které...

HOSPODYNĚ

*(Z kuchyně vběhne do Broučkovy ložnice;
 lomí rukama.)*
 Jaká hanba, jaká rána!
 Co se stalo z milostpána!
 Co řeknou partaje!
 A jé! Semhle tuhle,
 náš pán jezdí v noci domů v truhle!

BROUČEK

Co o truhle?!

HOSPODYNĚ*(Naříká.)*

Náš pán v truhle,
srdce mé je z toho ztuhlé!
Nesmím ani do ulice,
rozesla to domovnice!
Náš pán v truhle.

BROUČEK

Co o truhle?!

HOSPODYNĚ

Srdce mé je z toho ztuhlé.
Tolik let jsme spolu živi
v pořádku a bázni boží
a dnes, bez tobolky, bez hodinek –
všechno pryč. A šaty rozedrané,
jako by lezl někde na zeď!

SLUŽKA*(Běží po schodišti.)*

Chi, chi, chi, chi! Chi, chi, chi, chi!
Milostpaní! Semhle tuhle,
pan domácí jezdí v truhle.
Chi, chi, chi, chi! Chi, chi, chi, chi!

HOSPODYNĚ*(k Broučkovi; polekaně)*

Slyšeli jste?

(Napodobuje.)

Chi, chi, chi, chi! Chi, chi, chi, chi!
Mohla z toho puknout smíchy.
Při snídání u radových
zpráv se dočekali dobrých.
(k Broučkovi)
Milostpane!

BROUČEK

Co to pořád o truhle?!

HOSPODYNĚ

Co jste nám to udělal?!
(Odchází zdrcená do kuchyně.)

BROUČEK

*(Rozespale se zvedá na posteli
a rozhlíží se kolem sebe; radostně.)
Vždyť jsem doma, má postel, můj dům!*

*(Málinka s Mazalem se blíží po pavlači
k oknům Broučkova bytu a nahlíží do nich.
Brouček se vyjeveně dívá
oknem ven a vstává.)*

MAZAL

*(u vchodu do Broučkova bytu)
Musím tam!*

*(Vejdou do kuchyně,
za zavřenými dveřmi do ložnice
poslouchá Brouček.)*

HOSPODYNĚ

Milostpán ještě spí!

MÁLINKA

Milostpán spí?

MAZAL

Musím tam!
A co tohle?
(Šermuje výpovědí.)
A co tohle?

HOSPODYNĚ

Nemohu za to!
Milostpán nedal si říci!

MAZAL

A výpověď?
A mně? A mně?
A potom o někoho, ...

MÁLINKA

Pane domácí!

MAZAL

... o někoho zpitého
semhle tuhle, v truhle
se starej!
A výpověď?

MÁLINKA*(Tluče na dveře ložnice.)*

Pane domácí!

HOSPODYNĚ

To by ještě chybělo!

Milostpane, ta k vám nesmí!

Ta k vám nesmí!

MÁLINKA

Pan domácí si to rozmyslí, ...

BROUČEK

Co zas o truhle?

MÁLINKA... udělá mi to kvůli, mi to kvůli,
přece mi to slíbil.**HOSPODYNĚ**

Ta k vám nesmí!

MAZAL

Co slíbil? Kde slíbil?

MÁLINKA

Odvolá výpověď písemně?!

MAZAL

Odvolá výpověď písemně!

BROUČEK

Ne! Ne! Za nic na světě!

*(Málinka s Mazalem se vedrou do ložnice.**Hospodyně zůstane ve dveřích jako přimrazena.)***BROUČEK***(Užří Málinku; polekaně.)*

Ethereo! Ethero!

*(Chvatně hledá papír a pero.)***MÁLINKA***(Podává papír a pero.)*

Jsem Málinka!

Pane domácí, Málinka!

BROUČEK

Papír! Pero!

ČÍŠNÍČEK

(Vběhne do pokoje.)

Pan Würfl posílá ty uzenky!

(Podává Broučkovi uzenky.)

(Mazal bere podepsané odvolání výpovědi.)

MÁLINKA

(Uchvátí uzenky.)

Já na smrt ráda uzenky!

Ty, Mazale, nechceš uzenky?

ČÍŠNÍČEK

Je to prosté maso prasečí

posekané na drobno,

nabité do střeva, které –

MAZAL

Já na smrt rád uzenky,

maso prasečí posekané na drobno,

nabité do střeva, které –

(Hltavě jí.)

teré – které – které –

ČÍŠNÍČEK

Já na smrt též rád uzenky,

teré – které –

BROUČEK

(vztekle)

Já na smrt též rád uzenky.

MAZAL

(Opře se patou o práh.)

Zřím, jak se směje lidstvo dokola, ...

BROUČEK

Maso prasečí posekané na drobno,

nabité do střeva, které –

HOSPODYNĚ

Všichni na smrt rádi.

MAZAL

... jak pracnou cestou dál se trmácí,
cval oře, báj snu
i let sokola!

HOSPODYNĚ

Všichni na smrt rádi uzenky!
(Vytlačuje Málunku a Čišníčka ze dveří.)

BROUČEK

... které –
(Násilím přivírá dveře.)

MAZAL

Má úcta, pane domácí!
*(Dvorně se uklání Broučkovi
a hrdě odchází z pokoje.)*
(Vysoko drží listinu.)
Má úcta, pane domácí!

BROUČEK

(sám v pokoji, udýchán)
Hubo nevymáchaná!
(Upachtěn usedá.)
Jak člověk někdy rychle vystřízliví!
Ale byl to divoký sen.
Živá numera až na Měsíc
tam jiné způsoby!
Řekneš-li nos, padnou do mdloby!
A nejí a nepijí, nepijí!
Mým uzenkám, to poctivé maso prasečí,
posekané na drobno nabitě do střeva,
které ... Ale Málunka! Hm! Manifik!
Ta za mnou běžela!
„Své loutně svěřím to i zlatým houslím!“
„Tys květ mi dražší než kytajci thea“ –
tak nějak to bylo.
(Napodobuje, jak ho Etherea objímala.
Hospodyně povystrčí hlavu z kuchyně.)

Manifik!

„Že navždy tvá je tvá je Etherea,
že navždy tvá je –“

HOSPODYNĚ

*(Vejde s vařečkou do ložnice,
založí si ruce.)*

Tak! Manifik i Etherea?!

Manifik i Etherea?!

Srdce mé semhle tuhle

je z toho celé ztuhlé

(Jakoby chtěla upadnout do mdlob.)

BROUČEK

(Zachytí ji do náručí.)

Ale Markétko,

to je jen na Měsíci!

(Drží ji v náručí.)

Koupím ti k svátku kartonovou zástěrku!

(Hospodyně se probírá.)

Opona

Scénická vizualizace Jakuba Kopeckého

VÝLET PANA BROUČKA DO XV. STOLETÍ

První jednání

Klenotnice krále Václava IV. Nízké sklepení, plné nejvzácnějších klenotů. Stěny posázeny jaspisy, křišťály, ametysty a jinými polodrahokamy ve zlaté půdě. Zlaté a stříbrné přilby, krunýře, meče, štíty, pásy, čelenky, spony, prsteny, nádoby, mísy, poháry, kříže, taláry atd. vesměs drahokamy posázené. Kolem stěn uměle vykládané truhly, pobité zlatými a stříbrnými pruhy. Podlaha z dlaždiček střídavě zlacených a stříbřených. Na stěnách obrazy. Dveří a ni oken není. Vlevo asi stopu od země veliký obraz krále Václava IV. s černým psem; vpravo jako protějšek obraz podobný představující královnu. Tma. Z daleka, s výše zaléhá sem hlučná rozprava.

HLAS PROFESORŮV

(odněkud shora)

Byly podzemní chodby, tajné chodby,
tajné žaláře.

JINÝ HLAS

Lidé uměli se také zavrtat do země.

BROUČEK

Bodejt že! Já věřím v tunel pod Vltavou,
tady od nás z hradu.

WÜRFL

Inu, voni, pane domácí, ledacos věřej,
ale pravda to bejt nemůže,
jako ten včerejší náměsíční výlet!

HLAS PROFESORŮV

Hlupoty, směšné historie!
Dobrou noc, pánové, dobrou noc!

MUŽSKÝ SBOR: HLASY

Cha, cha, cha, cha, cha, cha, cha!

BROUČEK

Bodejt! Bodejt, staří králové byli
by tak hloupí, aby to vyzvonili
takovým profesorům!

MUŽSKÝ SBOR: HLASY

Chachachacha, chachachacha!

WÜRFL

Šťastnou dobrou noc!

BROUČEK

(zoufale)

Pomoc! Pomoc! Pomoc!

To je nějaká čistá historie!

Kam jsem se to dostal?

Hej, pane Würfl!

Posviťte mi z toho sklepa!

Pěkná hospoda, ta Vikárka!

Jednou na Měsíc, podruhé do sklepa,
div nohy nezlomíš! Pomoc!

*(Skřípot zámku. Obraz krále Václava
náhle se otočí a Brouček vpadne do
klenotnice. Sbírá se ze země.)*

Dobrá, dobrá! Jsem na dobré cestě.

Ze sklepa už vyjdu.

Ta prokletá chodba mne vystrašila!

A nad hlavou to šumění,

jak když jez hučí!

(Škrtne.)

Ha! Co je? Šálení smyslů?

(Škrtne podruhé a rozsvítí lustr.)

Jsem živ, jsem živ? Kýho ďábla!

Mdloby? Mrtvice? Ne, ne! Nic!

Tam velká díra, červotočina.

Tady vše nové, lesklé museum!

Král Václav se svým psem je jako živý!

Tajná chodba už je to jisté!

A tohle je klenotnice královská!

Ale kde jsou dveře? Kady ven?

Na protější straně? Hledejme!

*(Obírá se obrazem královny,
který povolí.)*

Již to máme!

*(Ukáže se východ a výhled
na Staroměstské náměstí. Časné jitro.)*

Jak to tam vypadá se podíváme!

Ale dříve

(Zhasíná lustr.)

zhasněme zde z opatrnosti!

(Brouček zavře za sebou dveře.)

Zjev Svatopluka Čecha v zelenavém
z drahokamů osvětlení.)

SVATOPLUK ČECH

Ó, slunce velkého dne,
kdy zář tvá zlatoskvělá glorií
slávy nesmrtné věnčila rekův čela
těch pod Vítkovem vítězných
na paměť pro budoucí,
proč k ironii do slov mých
dnes planeš místo ódy vroucí?
V čí zisk nás prohnětl čas, v čí zisk?
Že rmut jsme místo skály,
že v liché prázdno zní náš hlas
prohravších ideály?
Ó, slunce slavné,
zapadlé té naší síly!
Ruce mdlé kdy zvednou se,
krev kdy zavíří,
ve volnosti zahýří?
Kdy vyjdeš v zlatém plameni?
By uvítal tě v nadšení
šťastnější básník jásočné hymny slovy!
Ne prázdných sloves hrou,
ne karikaturou, jako já?
(Ztratí se.)

(Zadní opona i kulisy zmizí.
Staroměstské náměstí.
Časné svítání.)

BROUČEK

(Stojí na rohu ulice s prospektem špičatých
štítů, arkýřů a vížek.)
Tuhle cestičku si zapamatujeme!
Třeba ji zase poznat. Ha! Cha!
Pane profesore!
Tohle je as židovské město?
Dávno nebyl jsem v té končině.
Světla tu není! Fuj! Louže! Škandál!
To dám do novin!
(Vyhrožuje pěstí.)
Počkej, počkej, slavný majestráte!
A nikde ani člověka, ani strážníka!
Rodilý Pražan ve tmě bloudí svým rodným
městem jako svatojánský poutník! Hola!

Hola hej – s tou lucernou!
(*V pozadí kmitá se bludičkové světlo.*)
Což pak nejde plyn?
(*Z boční ulice vyjde občan s lucernou.*)
Kýho výra? To je řááká maškara!
Utek' to statista z divadla?
Hej, strýčku, hej, strýčku!

KONŠEL

Jsi-li dobrý, stuoj!

BROUČEK

Proč na mne tak křičíte?
Což jsem pobuda?
A schovejte tu měchačku,
sic zavolám strážníka!

KONŠEL

Kterak ses připletl?

BROUČEK

A řekněte mi raděj, kde to jsem?

KONŠEL

Tys tys ajsa cizozemec?
Mluvíš ňěkakú zmatenú řečí,
sotně rozumiem, co blebceš,
a potvorně se odieváš!

BROUČEK

Co mi tykáš? Snad jsi bosňák?

KONŠEL

Mlčíš!

BROUČEK

Když ty ke mně ajsa, tak já k tobě
též potvorně ajsa!

KONŠEL

Mne za blázna?
(*Napřáhne se.*)
Aj, aj, pohubkem tě splatím!

BROUČEK

Policáj! Policáj!

KONŠEL

Aha, tak mluví patlaninú německú!
Jsi špehěř Zikmundóv!

(Otvírají se okna.)

SMÍŠENÝ SBOR: HLASY

Špehěř Zikmundóv!
Špehěř Zikmundóv!

BROUČEK

Já špehěř, vyzvědač? Jakého Zikmunda?
Leda toho Zikmunda, co se s ním měřil
nebožtík Žižka!

SMÍŠENÝ SBOR: HLASY

Špehěř Zikmundóv!

KONŠEL

(pohnutě)
Nebožtík Žižka, korúhve,
jehož vlají na Vítkově?
A blíz jest boží den,
a blíz jest boží den!

SMÍŠENÝ SBOR: HLASY

Špehěř Zikmundóv!

KONŠEL

Ať živ nevyjde!

SMÍŠENÝ SBOR: HLASY

Bířic antikristóv!

BROUČEK

Ale nežertujte, nežertujte!
Vím ze školy, že Žižka mlel Zikmunda
čtrnáct set dvacet; a my teď máme
tisíc osm set osmdesát osm!

KONŠEL

V tvé hlavě není zdrávo! Dnes neděle
léta Páně tisíc čtyřista dvacet!
K rychtáři ho vedme!

SMÍŠENÝ SBOR: HLASY

Špehěr Zikmundóv!

BROUČEK

Pomoc! Pomoc!

Pane Würfl, profesore!

DOMŠÍK

(před svým domem)

Kdo jsi ty?

*(Přistoupí k Broučkovi a položí mu pravici
na rameno až se zkroutí.)*

SMÍŠENÝ SBOR: HLASY

Špehěr Zikmundóv! Biřic antikristóv!

DOMŠÍK

Začíná se den Páně!

MUŽSKÝ SBOR: OZBROJENÝ LID

(z velké dálky)

Slyšte, rytieři boží, připravte se již k boji,

(vždy silněji a silněji)

chválu boží ku pokoji statečně zpievajte!

DOMŠÍK

Pravím, kdo jsi ty? Mluv!

KONŠEL

Mluv už!

DOMŠÍK

Mluv už!

BROUČEK

Dobrý Čech!

(Vyhrkne.)

Pane, pane Sakristáne! Přisahám!

DOMŠÍK

(Utrhne se.)

Nejsem Sakristáne, jsem Domšík od Zvonu.

Mé bydlo zde!

BROUČEK

Hojsa, tož jsme kolegové!

(Představuje se.)

Matěj Brouček!

KONŠEL

Neblebci halafance, mluv sucho a česky,

sic uvisneš na ráhně!

DOMŠÍK

Brúček? A zkad?

BROUČEK

(Vpravuje se do poměrů; vymlouvavě.)

Z daleka, až – až – až z turecké země,

až z turecké země!

Zapomněl jsem mateřský jazyk!

KONŠEL

Nynie rozumieme, nynie rozumieme!

DOMŠÍK

Nynie rozumieme, nynie rozumieme!

KONŠEL

Ajsa zatrhuješ do machometánské řeči!

DOMŠÍK

Beř se, Matěji, dám ti bydlenie!

Dobrych bitcív bude nám třeba!

MUŽSKÝ SBOR: OZBROJENÝ LID

(Vchází na náměstí směrem do Týnského chrámu, dudáček vpředu.)

Slyšte, rytieři boží, připravte se již k boji,

chválu boží ku pokoji statečně zpievajte!

KONŠEL

Začíná se den Páně!

DOMŠÍK

(Vchází s Broučkem do domu, pozastaví se na prahu, zahrozí k Letné.)

Komusi bude v něm běda!

MUŽSKÝ SBOR: OZBROJENÝ LID

Začíná se den Páně!

SOLO

Komusi bude v něm běda! Běda!

(Hrozí k Letné.)

SOLO

Běda!

(Hrozí k Letné.)

MUŽSKÝ SBOR: OZBROJENÝ LID

(Vchází do chrámu.)

Antikristus již chodí,
zapalnú péči vodí,
kněžstvo hrdé již plodí,
probuoh znamenajte!

(Dudáček zůstane u vchodu Týnského chrámu.)

Scénická vizualizace Jakuba Kopeckého

Druhé jednání

Komořice v domě Domšíkové od Zvonu vedle Týna. Klenutá místnost v patře, cihlami dlážděná. V jedné stěně široké okno, jímž viděti radnici a náměstí Staroměstské. V levé zdi užší okno k Týnu; okno z kulatých tabulek zalitých olovem. Malovaná truhla, přiměřené stolice kolem stolu s trnoží; v pravém rohu rohová lavice, nahoře lištva s nádobím. V levém rohu vysoká nastlaná postel s nebesy jako lešení, pruhované peřiny a podušky. Kamna s pecí vlevo, dveře vlevo a vpravo, v koutě zbraně. Pokročilé jitro letní. Plné slunce bije do okna vlevo.

Opona

BROUČEK

(Sedí na pelesti postele, protírá si oči, zívá, rozhlíží se.)

Kdybych zde neseseděl a tohle neviděl,
řekl bych, řekl bych, že jsme byli
večer u Würfla poněkud veselejší!

Tedy čtrnáctset dvacet!

No, konečně, může to být,
může to být, jako s tím Měsícem!

Nemusím být domácí z Ostruhové ulice!

Mohu být husita, ano,

(Bije se do prsou.)

ano, takový ajsa husita,
jako ten kamarád Jankův!

Ale já jím vypálím rybník!

Jen si nemyslí, Janku,

že dám se rozsekat jak biftek!

K čemu? Proč? Proč?

Co mně to vynesete?

Ne, ne, ne! Pánové Janci,
mne na vojnu nechytíte!

*(Kedruta vstrčí hlavu, přežehná se
[pokřikuje se] a práskne dveřmi.)*

I hrom do baby! Hned po ránu!

Paní Nováková!

(Volá za ní.)

Paní Nováková! Hé, snídat!

DOMŠÍK

(Vstoupí.)

Což tu činíš? Bodaj bys vylezl z těch
potvorných rúch! Kedruto!

*(Kedruta vstrčí hlavu a schová
se zase rychle.)*

Popletenec!

(k Broučkovi)

Najprve vezmi oděnie
kak člověk našeho rodu.
Oblec se, Matěji!

BROUČEK

Děkuji pěkně!

(Roztahuje oděv.)

Tož do toho!

(Obléká těsné nohavice.)

Jaký kroj, tak se stroj!

(zlostně)

Však já vám vezmu roh!

Jen si nemyslete!

Jedna červená jako krev,
druhá zelená, brčál!

To je krása, že by člověk

z kůže vyletěl!

(Mrští nohavicemi, vytahuje

kabátec, záhadný šat,

odhodí jej

a chápe se zase nohavic.)

DOMŠÍK

A dostroj se!

BROUČEK

Jen kdybych, kdybych věděl...

DOMŠÍK

To je klok, zahalíš se jím naposled.

BROUČEK

To je zástěra k té sukni?

DOMŠÍK

Kukla! Aj, viz! Aj hle, ještě obuv!

Kedruto!

(Kedruta stane ve dveřích.)

KEDRUTA

Kaké tvoje přání?

DOMŠÍK

Ty škorně!

BROUČEK

Umývadlo!

*(Kedruta odběhne, vrací se s umývadlem
[a škorněmi]; voda jí vyšplichuje.
Upustí škorně.)*

KEDRUTA

Sbíraj škorně!

BROUČEK

Baba princmetálová!
Bude mi tykat!

DOMŠÍK

Vezmi škorně, k červené zelenú,
k zelené červenú!

SMÍŠENÝ SBOR: LID

(v chrámu Týnském)
Slyšte, rytieři boží!

DOMŠÍK

Jdú od slova božieho!

SMÍŠENÝ SBOR: LID

Připravte se již k boji,
chválu boží ku pokoji
statečně zpievajte!

BROUČEK

Pěkné zpívání! Něco nového?

DOMŠÍK

Tys asasa člověk!
Aj, od slova božieho?

KUNKA

(rozjařena)
Aj, Žižka byl u stolu Páně
a všichni vuodcové!
(Jde k oknu.)
Puojdú tady, všaktě puojdú tady.

(Obrátí se k otci.)

Vedu ti hosti.

DOMŠÍK

Vítajte! Sedajte! Zde Matěj Brůček!

Host muoj, dobrý Čech!

BROUČEK

(Dvorně se uklání Kunce.)

Ruku líbám, milostpaní!

Uctívá poklona všem pánům!

DOMŠÍK

(s úsměvem)

Její Milost jest na hradě!

VACEK

Vítaj, Matěj!

MIROSLAV

Vítaj, Matěj!

VOJTA

Vítaj!

DOMŠÍK

Tuto panna Kunka, moje dci.

Kedruto! Ať vypijem na zdraví!

(Kedruta vyběhne.)

A což už všichni ve zbraní?

KUNKA

Aj, kázanie Rokycanovo lilo oheň

v ňadra bojovníkuov!

Káزال: „Protož stuojte pevně v pravdě,

vše co činíte, čiňte jako synové boží,

doufajte, žeť jest Kristus zvítězil,

pomněte na něho,

(v extázi)

jenž trpěl od hřešníkuv protivenstvie,

aby nepotuchli v své dobré

žádosti, a spolu složiece každé břiemě,

a odstaviece každý hřiech běžmy

v trpělivosti k ustanovenému boji!“

DOMŠÍK

(Vpadne nadšeně.)

A bijte, zabijte, žádného neživte!

VACEK

Což je zmužilých, zbraň chytnú!

DOMŠÍK

(Připjí.)

Daj Buoh zdravie!

VACEK

Daj Buoh!

MIROSLAV

Daj Buoh! Daj Buoh!

VOJTA

Daj Buoh! Daj Buoh!

VACEK

Daj Buoh zdravie!

Daj Buoh zdravie!

BROUČEK

(ustrášeně)

Panno Kunko, takto mluví dívky?

Pletete se do politiky?

MIROSLAV

Dopij!

(Brouček vypije naráz.)

Jsi pitel dobrý!

(Brouček se zakaboní.)

Proč se škaredíš? Z toholi se hněváš,

že dobrým pitelem tě nazývám?

Dobrý pitel, dobrý bitel!

VACEK

Dobrý pitel, dobrý bitel

– říká se též u nás na Žatecku.

A věru, umíš–li tak se bít,

jako umíš pít, přišel jsi do Čech

právě vhod, právě vhod!

MIROSLAV

A rci, Matěji, kak o nás Čěsiech
mluví v cizích zemích?

BROUČEK

Abych pravdu děl,
moc oblíbeni nejsme!

VOJTA

Tomu rád věřím! Výmluvně o tom
svědčí za řekú vojsko křižácké,
ze všech kútuov světa na nás sebrané!

VACEK

Slyším, že v cizině kacířuov nám spielají?
A báchorky ohavné o nás vymýšlejí?

DOMŠÍK

Mor na ně, lháře ošemetné!
Však tuto v zemi české bohdá dáme
každému hánci, že oněmí na věky!

MIROSLAV

Žel, žel, že jméno české
potupeno po všem křesťanstvu,
a žel, že koruny české dědic
jako úhlavní vrah bojuje proti nám,
a že cierkev odpierá
čistému zákonu božímu!

VOJTA

Jak bys litoval, že jho otmietáme
a věrně o kalich stojíme!?

MIROSLAV

O tom nesmieš pochybovať!
Co tu činiti, než do poslední kapky
krve brániti pravdy té proti cierkvi,
proti králi, proti světu celému!
Ale bojím se, že ani vítězství
nezastaví zmatkuov v zemi
z podrženie starých zemských řáduov,
a z nových rozličných učení rojících
se ve smělé mysli kněží našich!

ŽÁK*(drze, vtíravě)*

Tak, tak! Tak, tak!

Toť ohavenie země naší,
zvláště ti kněží táborští...den ode dne bludné
nálezky vynášejí!**VACEK**Z čeho chceš ty, žáku holobradý,
trestati kněží tábořských?**ŽÁK**Ač holú bradu mám,
však v písmech jsem zběhlý.
Chci dovéstí světle z písem svatých,
z otcuov církevních,
z knih mistra Husi,
z traktátuov samého Viklefa...**VACEK**Mlčiž, protivu nevlídná!
Trus všetečným rozumem ve škole,
kde ti o hřbet rozbijí ještě
mnohú metlu březovú!**MIROSLAV**Nechej ho s pokojem!
Sám věřím, že táborští nad sebu
krále mít nechtějí, ani pána jiného,
práva pánuov, panoší, měšťanuov
rušíce a statkuov a zbožie jim odnímajíce.
Nad to boří a pálí netoliko kláštery,
než i chrámy božie, oltáře rozmetávají,
ornáty trhají!**VOJTA**Ty se bojíš, by vypleněním
hřešné marnosti světské
nebyl zkrácen tvooj zisk.**MIROSLAV***(klidně)*

Poctivý zisk za hřiech si nekladu.

ŽÁK

Však i vás Novoměstské
brzy docela v Táboř
převrátí zuřivý kněz Jan Želivský!

VOJTA

(Vzkřikne podrážděn.)

Kněze Jana se mi nedotýkaj,
sic odpoviem, že budou někomu
boky třeštit!

DOMŠÍK

Ustaňte! Nenie doba k hádání!
Nikdo nespíej komu změtencuov
– najméně pro ornáty!

ŽÁK

Ale ornátové náležejí k cirkovním
řáduom stěžejným! Neb co praví
Beda v kapitole „Quicumque“,
a svatý Augustin v kapitole „
Omnis catholicus“, „Ita fit“,
„Sic enim“, hm, hm, „Et ponitur“...
(Listuje rychle.)

VACEK

(k Broučkovi)
A co ty súdeš o ornátech?

BROUČEK

(Napije se pořádně.)
Předně – se zbraní mi dejte svatý pokoj,
moh jsem se dát k ostrostřelcům!
O vojenskou slávu, o tu já nestojím!

DOMŠÍK

(zaražen)
Nevalně rozumiem – což jsem ti neděl,
že Zikmund, antikrist, je před Prahou?

BROUČEK

Prosím tě, Zikmund, Nezikmund!
Mně je to jedno, já se bít nebudu.
(Ihostejně)
Mně nic neudělal!

DOMŠÍK*(vážně)*

Jak se hanbím za tebe! Nepřítel hubí naši zem,
znajmilejšího Jana potupně usmrtil.
Tobě to nic není?

VOJTA

Jemu to nic není!

BROUČEK*(diplomaticky)*

Ale dovolte, přátelé, vojsko tady
máte, nač vám třeba civilistů?

VACEK

Která matka tě vychovala?
Ty bys chtěl zalézt za pec a zříteti,
jak tví bratři nasazují statky
své i hrdla?

BROUČEK

Ale co tě napadá, vždyť jsem
opravdu Čech, dobrý vlastenec!
A doma ...

KUNKA

(Vpadne posměšně.)
A kde jsi vlastně doma?

BROUČEK

Za mostem, na Malé straně.

KUNKA

Za mostem? A nevyhořelo u tebe?

BROUČEK*(ustrášeně)*

Jak to? Co mělo vyhořet?

VACEK

Pij, milý Matěj! Smiechu nepropíjej!

DOMŠÍK

Ej, což nevíš, že Menší město
strávil Žižkův oheň?

BROUČEK

Cha, cha, cha, cha, cha, cha!

VACEK

Proč nepřijímáš pocty od nás?
Což medle nechutná ti med náš?

BROUČEK

(podnapilý)

Vždyť jsem včera pil na Vikárce
celých devět!

VOJTA

Chmel hrdina!

BROUČEK

A co se týče těch, těch ornátů?
Copak by byla mše bez ornátů?
Tak ji slouží snad leda berani...

VACEK

*(Železná ruka Vackova sevře
Broučka v týle.)*

Dám ti berany! Machomet nečistý!

VOJTA

Machomet nečistý!

DOMŠÍK

(Vyprošťuje Broučka.)

VACEK

(Pustí Broučka.)

Kak to zíráš na mne?
Ty machomet nečistý!

BROUČEK

Ty Harfoboji! Měsíčane!

DOMŠÍK

Ustaňte!

PETŘÍK

(za scénou)

Na Špitálsko! Na Špitálsko!
(Vpadne do dveří.)

Vzhóru! Vzhóru!
Křižáci přebrodili Vltavu!
(*Všichni chápou se zbraní.*)

DOMŠÍK

Za jeden člověk!

MIROSLAV

Za jeden člověk!

VOJTA

Za jeden člověk!

VACEK

Za jeden člověk!

DOMŠÍK

Vezmi ten řemdih!

BROUČEK

Děkuju mockrát,
ještě bych se popíchal!

DOMŠÍK

Tento samostříl, či ten meč?
Rci, co chceš?

PETŘÍK

(*netrpělivě*)
Vem tu sudlici!
(*Vystrkuje ho ze dveří.*)

BROUČEK

Nu, s pánem bohem,
když to musí být!

(*Kunka chápe se zbraně.*)

PETŘÍK

Pro tvú ruku nenie zbraň.

DOMŠÍK

Ty nejsi otužilá! Ošetřuj v městě!

KUNKA

(*něžně*)
Otče muoj! Vratíš se zdráv!

PETŘÍK

Kunko, vyčkej! Zvítězíme!

Zvítězíme! Kunko moje!

(Políbí ji a rychle vyběhne.)

(Hlahol zvonů na poplach.

Velký ruch na náměstí.

Červená záře ohňů. Ojedinělé rány z kasů.

Vzdálený zpěv a výkřiky.)

MUŽSKÝ SBOR: BOJOVNÝ LID

(z dálky)

Hrrr, Tábor! Hrrr, Praha!

KUNKA

Aj, nemám stánie! Bázeň mne jímá

o otce, o Petříka

o všecku, všecku českú zemi!

(Klesne na kolena před oknem,

Kedruta klesne vedle ní.)

MUŽSKÝ SBOR: BOJOVNÝ LID

Hrrr, Hus!

KUNKA

O krásnú Prahu!

Ó, vítězství jim daj, otče náš,

jenž jsi na nebesích,

osvět se jmě tvé,

přijď království tvé,

buď vůle tvá jako v nebi i zemi.

(Vyskočí.)

Nemám stánie...

(Chopí se zbraně a vyběhne.)

KEDRUTA

(Zadržuje Kunku.)

Neodbiehaj!

KUNKA

(Zhrouť se a rychle se modlí.)

Buď vůle tvá, buď vůle tvá

jako v nebi tak i v zemi, ...

MUŽSKÝ SBOR: BOJOVNÝ LID

(z dálky)

Ktož jsou boží bojovníci a zákona jeho, ...

KEDRUTA

... chléb vezdajší náš daj nám dnes ...

MUŽSKÝ SBOR: BOJOVNÝ LID

... prostež od Boha pomoci ...

KEDRUTA

... i odpusť nám naše viny,
jakož i my ...

MUŽSKÝ SBOR: BOJOVNÝ LID

... a úfajte v něho, že konečně ...

KEDRUTA

... odpúšťieme, odpúšťieme našim ...

(Brouček vplíží se ostražitě do pokoje.)

MUŽSKÝ SBOR: BOJOVNÝ LID

... vždy s ním zvítězíte.

KEDRUTA

... viníkuom, neuved' nás
v pokušenie a neuved' nás
v pokušenie, ale zbav nás,
(Shlédne Broučka, vyskočí.
Brouček shlédne Kedrutu, zavadí o ni.)

KEDRUTA

... zbav nás od zlého!
(Rozježeně ho zažehnavá.)

BROUČEK

(Strhává ze sebe oblek
a strojí se překotně do svého.)
Ha, nýčko ti to povím srozumitelně,
po staročesku: Črta sě otžehnati muože,
rač zlé baby uchovati, Bože! Bože!

KEDRUTA

(zježená)
Ty, ty, darmopich šeredný,
kterak ses oháněl oštípem!

BROUČEK

Baba prokletá!

KEDRUTA

Nemášli oči, trpaslák břichatý?

BROUČEK

Stále v cestě!

KEDRUTA

Neumíšli nésti sudlici, zanech toho,
zanech toho! Dočkám se,
že na šibenici uvisneš!

MUŽSKÝ SBOR: BOJOVNÝ LID

(z dálky)

Povstaň, povstaň všeckno město Pražské, ...

(Brouček si zapaluje doutník a vybíhá z jizby.

Kedruta uvidí hořící doutník.

Zažehnává Broučka zděšeně.)

KEDRUTA

Antikrist!

MUŽSKÝ SBOR: BOJOVNÝ LID

... všeckna říše věrná této země České,
povstaň, rytířské pokolenie, ...

KEDRUTA

Bé! Bé! Bé!

(Brouček vyběhne ze dveří.

Kedruta za ním.)

MUŽSKÝ SBOR: BOJOVNÝ LID

... všeckny moci zemské! Povstaň!

(Kunka vchází zdrcena.)

KUNKA

Siro, pusto!

(Sklesle odloží zbraň.)

(Vzchopí se a běží k oknu.)

Kedruto!

(Odbíhá ke dveřím.)

Proměna

DĚTSKÝ SBOR: DĚTI

(za scénou)

Hejsasa! Hejsasa!

Blahajte!

Hejsasa! Hejsasa!

Bitunky vezú!

SMÍŠENÝ SBOR: LID

(za scénou)

Vítajte! Vítajte! Vítajte!

HLAS Z LIDU: PETŘÍK

(za scénou)

Dietky!

LID

Vítajte! Vítajte!

PETŘÍK

Dietky!

LID

Vítajte! Vítajte! Vítajte!

*(Opona. Staroměstské náměstí.
Šikmé slunce západu téhož dne zalévá
zlatě stavení a předměty. Příboj lidu;
vracející se vojsko Pražanů a Táborů
po porážce Zikmundově.
Vpředu táborští hoši s ručními
praky a luky. Průvod městských dítek
se zelenými ratolestmi.
Jan Žižka s hejtmany na koni.)*

LID

Vítajte! Vítajte! Vítajte!

PETŘÍK

Dietky!

LID

Vítězi! Vítězi!

PETŘÍK

Dietky, v hromadu se senděme,
proti bratři pojďme,
příkladem Melchisedechovým
chléb a víno nesme!

LID

Po nepřátelském zvítězení
vítajte, bratří milí!
Po nepřátelském zvítězení
vítajte, bratří milí!

PETŘÍK

David když porazil Goliáše,
k Jerusalemu vracováše,
z měst mnohých proti němu vyšli.

LID

Po nepřátelském zvítězení
vítajte, bratří milí!
Po nepřátelském zvítězení
vítajte, bratří milí!

*(V průvodě, který jde do Týnského chrámu,
husitský kněz s blyštivou monstrancí
na vysoké žerdi; jiný kněz s kalichem.
Za nimi četa palcátníků v železných přilbách.
Jan Žižka vchází s hejtmany.)*

LID

Po nepřátelském zvítězení
vítajte! Ó, bratří milí!
Po nepřátelském zvítězení
vítajte! Ó, bratří milí!
Ó, vítaj! Vítězi!

PETŘÍK

(uvnitř Týnského chrámu)
Dietky! Dietky!

*(Brouček vyběhne z domu Domšíkova,
zalekne se zástupu a rychle se skrčí
v podloubí Domšíkova domu.)*

I. TÁBORITA

Hle, tu skrčen jeden! Zdá se,
že ještě živ!?

(Brouček zasténá.)

II. TÁBORITA

Jsi-li poraněn?

BROUČEK

Možná, že jsem utrpěl
nějaký vnitřní úraz...
Nebo byl jsem snad omráčen.

I. TÁBORITA

Hle, klok tvouj zakrvaven!

BROUČEK

(uleknutě)
Zakrvaven?
(Ohledává se opatrně.)

II. TÁBORITA

Kde máš zbraň?

BROUČEK

(bezradně)
Nevím, kam se poděla.
(Vypravuje s případnými posunky.)
Napřáhl jsem ji proti jezdci,
který tryskem ke mně mířil,
vrazil jsem ji vší silou koni do boku
kůň se vzepjal a
– a kopytem mne omráčil...
(Rozechřívá se.)
meč uvízl koni v boku!
Já ale běžel, běžel a chtěl jsem
na křižáky z boku, z boku!

II. TÁBORITA

Aj, ty chytrosti vymýšlíš!

I. TÁBORITA

Že bys hejtmanem mohl být!

BROUČEK*(Roste ve lhavosti.)*

Vtom potkám Žižku:

*(Petřík vyjde z chrámu Týnského,
ubírá se k domu Domšíkova a
zaslechne vypravování Broučkovo.)*

že zle je, moc zle nahoře!

Moc zle je, abyste mu přišli na pomoc!

PETŘÍK*(Chytne Broučka za rameno.)*

Lháři! Súzen budeš! Hadí plemeno!

Dva jazyky v ústech a babí duši v těle!

KONŠEL*(Přistupuje k zástupu.)*

Kaká mumraj pitvorná!

(k Petříkovi)

Již domluv!

*(Kunka vystupuje nepovšimnuta z domu.)***PETŘÍK**Byl jsem mu v patách, hosti Domšíka
od Zvonu – Buoh mu daj slávu věčnú!*(Kunka přibližuje se důstojně k Petříkovi.)***KUNKA**

Umřel mi tatíček, umřel,

*(Vrhá se k Petříkovi.)**Brouček krčí se ke stěně.)*

podstúpil smrt – aby padl Antikrist!

Sňal Buoh korunu s hlavy mé,

(naříkavě)

sirotú učinil mne!

(Vrávorá, zachycena Vackem Bradatým.)

Nepláči. Živť otec muoj na nebesiech,

na nebesiech

(Vchází do domu.)

na nebesiech.

*(Zajde.)***SMÍŠENÝ SBOR: LID***(v chrámu Týnském)*

Vítajte! Vítajte!

PETŘÍK

(Pokračuje, ukazuje na Broučka.)

Šel v našem šiku z brány špitálské.

Vtom rozrazili nás železní rytieři

a na chvíli mi zmizel z očí.

VOJTA

Viděl jsem ho, oščiep odmetl a podél vinic
utieká proti křížákuom!

PETŘÍK

Tak, tak! Já za ním zas! Tu, ajta zřím,

an kleká před rytieřem a volá:

„Majne hern, majne hern! Jsem váš!

Ne Pražan, ne Hus! Knáde!“

VOJTA

Křičal: „Knáde! Knáde!“

KONŠEL

Súzen budeš! Súzen budeš!

Klečals před rytieřem?

Prosils: „Knáde! Knáde?

Majne hern! Majne hern!“

BROUČEK

(v úzkostech)

Ale pánové, přísahám, vždyť šlo

přece o život!

(Padá na kolena.)

Proboha, přátelé, smilování!

KONŠEL

Klečals jako nynie!? Zbabělec!

Pokrytec! Potupa!

Najohavnější smrti propadneš!

(Máchně rukou a rychle odchází.)

Lid se chápe Broučka.)

BROUČEK

Proboha, přátelé, to nejsou žerty!

Já nejsem bitec, mezi vás nepatřím,

já jsem se ještě nenarodil – já nejsem –

– já jsem syn – budoucnosti!

VACEK

Upalte ho!

BROUČEK

Smilování! Smilování!

VACEK

Marně skuhráš o duši svou,
jejímž bohem jediným byl břich
a svatyní plný sud!

BROUČEK

Smilování! Smilování!

VOJTA

Sud budiž rakví jeho!

SMÍŠENÝ SBOR: LID

V sud! V sud!

(Broučkovi strhnou klok a cpou ho do sudu.)

KEDRUTA

(Přiběhne z domu.)

Antikrist! Antikrist! Pekelný oheň v něm!

(Praskot dřev, vyšlehuje rudé plameny.)

Hle, vrhám k němu na hranici
pekelnou krabičku, ďábelské koření,
kterým začaroval nás a stal se
příčinou všeho neštěstí! K satanu jed
i k jeho bábě s černou duší sví!

SMÍŠENÝ SBOR: LID

K satanu jed i k jeho bábě!

(Pobíhání lidu na jevišti se znenáhla tiší a mizí.)

Proměna

*(Tma na jevišti, hořící sud uhasíná, zmenší se
až na velikost plamínku, jejž Würfl
v podobě kahance v ruce drží.
Opona vzhůru. Nádvoří Vikárky.
Würfl s kahancem v ruce na zápraží,
Brouček v sudě.)*

BROUČEK

Ach! Ach! Ach! Ach! Ach! Ach!

WÜRFL

Co to tady kuňká?

(Rozhlíží se.

Bečka se s Broučkem kutálí.)

Pro všechny svaté, líbějí vylézt!

Vždyť je tam plno neřestí!

Pěkně vypadají! Krásně!

BROUČEK

Už jsem doma, doma, doma!

WÜRFL

Zdá se, že utržili rýmu.

BROUČEK

(v tiché radosti)

Už jsem doma, doma, doma!

WÜRFL

Není divu, celou noc

v mokrému sudě!

BROUČEK

Už jsem doma, doma, doma!

WÜRFL

A kde byli?

BROUČEK

(tajemně)

Daleko, moc daleko!

S Žížkou jsem mluvil, s Rokycanou!

Křížáky jsem mlátil, takto mlátil!

(Stoupá po schodech.)

Já silně pomohl osvobodit Prahu!

WÜRFL

(Podpírá Broučka.)

No jo, jo!

(Oba vystupují po schodech.)

BROUČEK

(Ostražitě se rozhlíží.)

Ale neříkají to nikomu!

(Oba zajdou do Vikárky.)

Konec opery

Konjunktura

Národní divadlo moravskoslezské,
příspěvková organizace statutárního města Ostrava,
Čs. legií 148/14, 701 04 Ostrava – Moravská Ostrava
www.ndm.cz

Ředitel Jiří Nekvasil
Hudební ředitel opery Robert Jindra
Redakce programu Daniel Jäger
V programu jsou použity texty PhDr. Jiřího Zahrádky, Ph.D.,
informace z internetových zdrojů, veřejných on-line encyklopedií
a archivní dokumenty

Výtvarné zpracování programu a sazba Lubomír Šedivý
Fotografie z inscenace Martin Popelář, Daniel Jäger

Tisk KARTIS+Co s.r.o.

Nositele autorských práv k dílu zastupuje DILIA,
divadelní, literární, audiovizuální agentura, Krátkého 1, Praha 9.

Činnost Národního divadla moravskoslezského,
příspěvkové organizace statutárního města Ostrava,
je financována z rozpočtu města Ostravy.

Aktivity NDM jsou také finančně podporovány
Ministerstvem kultury České republiky
a Moravskoslezským krajem.

ISBN 978-80-87650-56-1

HLAVNÍ PARTNER:

OSTRAVA!!!

